

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOGIJAS, PSIHOLOGIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU NODAĻA

**BĒRNU VALODAS VEIDOŠANĀS PIRMSSKOLAS
IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ (4 – 5 GADU VECUMĀ)**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Santa Skoboļeva**

Stud. apl. ss07004

Darba vadītājs: Dr. paed. prof. Ilze Ivanova

RĪGA

2013

SATURS

Ievads.....	6
1. Bērnu valodas attīstība	12
2. Bērnu valodas attīstības traucējumu veidi.....	18
2.1. Bērnu valodas attīstības traucējumu veidu skaidrojums.....	18
2.2. Bērnu valodas attīstības raksturojums Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”	23
3. 4 – 5 gadus jaunu bērnu valodasveidošanās pirmsskolas izglītības iestādē	25
3.1. Pieaugušā darbība bērna valodas attīstībā.....	27
3.2. Runas prakses aktivizēšana kā viena no iespējam bērna valodas pilnveidē	31
3.3. Valodas vide kā būtisks faktors valodas pilnveidē	34
3.4. Bērna psihofiziskā veselība kā būtisks faktors valodas pilnveidē	36
4. Pētījums par 4 – 5 gadus jaunu bērnu valodas veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē ...	39
4.1. Pētījuma raksturojums	39
4.2. Diskusija par pētījumā iegūtajiem rezultātiem	48
Secinājumi	57
Priekšlikumi.....	59
Izmantotā literatūra un avoti.....	60
Pielikumi.....	64
1. pielikums. Programma bērnu valodas attīstības veicināšanai (4 – 5 gadus jauniem bērniem – 2. pakāpe)	64
2. pielikums. Anketa – grupu skolotājām	83
3. pielikums. Anketa – vecākiem.....	84
4. pielikums. Novērošanas karte – Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „Y”	87
5. pielikums. Novērošanas karte – Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „X”	88
6. pielikums. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādēs „X” kritēriju rezultātu salīdzinājums ..	89
7. pielikums. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „X” un Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „Y” kritēriju salīdzinājums	92

ATSLĒGVĀRDI

Valodas attīstība

Programma

Bērni 4 – 5 gadu vecumā

Pirmsskolas izglītības iestāde

ANOTĀCIJA

Tēma: Bērnu valodas veidošanās pirmsskolas izglītības iestādē 4 – 5 gadu vecumā.

Pētījuma mērķis: izveidot efektīgu valodas attīstību veicinošu programmu.

Maģistra darba teorētiskajā daļā paskaidrota bērnu valodas veidošanās, bērnu valodas attīstība 4 – 5 gadu vecumā, iespējamie bērnu valodas attīstības traucējumu veidi.

Maģistra darba pētnieciskajā daļā tika izstrādāta programma valodas attīstības veicināšanai (6 mēnešiem), kas tika īstenota Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”. Lai pierādītu programmas efektivitāti, pētījumā tika iesaistīta atbilstoša kontrolgrupa (1 no Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „Y” grupām), kā arī tika anketēti bērnu vecāki abās pētāmajās pirmsskolas izglītības iestādēs.

Pētījuma rezultātā tika pierādīta programmas efektivitāte.

ANNOTATION

The title: The Language Development in Preschool Establishment Children Aged 4 - 5 Years.

The goal of the research: to draw up an effective programme in order to promote language development.

The language formation in children, language development in children aged 4 – 5 years, and possible types of disorder regarding the language development in children are explained in the theoretical part of the Master thesis.

In the practical part of the Master thesis the programme was drawn up in order to promote language development (for 6-month period), which was implemented in the preschool establishment “X” in *Rīga*.

In order to prove the efficiency of the programme, an appropriate control group was involved in the research (1 of groups from preschool establishment “Y” in *Rīga*), in addition; children`s parents from both preschool establishments being researched were asked to fill in a questionnaire.

The efficiency of the programme was proved as a result of the research.

IEVADS

Cilvēki ir sociālas būtnes, līdz ar to viņiem ir tieksme dzīvot kopā ar citiem. Bet, lai spētu dzīvot kopā, cilvēkiem ir jāmacās sadzīvot, jāmacās pieņemt citus tādus, kādi viņi ir. Lai spētu sadzīvot, cilvēkiem ir jāprot savstarpēji sazināties: izstāstīt savas izjūtas, vēlmes, aprakstīt savu attieksmi, ieceres – jāprot sarunāties, kas nozīmē, ka cilvēkam ir jāapgūst konkrēta valoda.

Sazināties var gan verbāli – sarunājoties, gan arī neverbāli – rakstiski, pētot cilvēka žestus, mīmiku. Šos visus sazināšanās veidus vieno valoda, kas ir artikulētu zīmju sistēma, cilvēku sazināšanās un domāšanas līdzeklis, sociāletniskās kopības un cilvēka kā sabiedriskas būtnes pazīme, cilvēces kultūras produkts, pastāvēšanas un attīstības priekšnosacījums (Nacionālais apgāds, 2002).

Valodu cilvēks apgūst jau no mazotnes, nododot to no paaudzes paaudzei.

Bieži vien valoda un runa tiek lietoti, saprasti kā sinonīmi, bet patiesībā tie viens otru papildina.

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kurā bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli; runu no valodas nav iespējams atdalīt (Elnebiņa, 1999). Sākumā bērns apgūst dažādas skaņas, kas ir valodas mazākā vienība, pēc tam skaņas apvieno zilbēs, vārdos (apkārt redzētie, dzirdētie nosaukumi – veido simbolus), un tad pamazām bērns mācās un vingrinās veidot teikumus, stāstījumu. Arī S. Miltiņa skaidro, ka valoda un runa savstarpēji mijietekmējas un attīstās līdztekus (Miltiņa, 2005).

Valodu var apgūt dažādos ceļos: bērna ikdienišķā, dabiskā saskarsmē ar apkārtējiem pieaugušajiem un vecākiem (sarunājoties par ikdienišķām lietām, sarunājoties par to, ko dara, ko redz, ko dzird – iepazīstot savu tuvāko apkārtni, pakāpeniski to paplašinot), kā arī valodu var mācīties pedagogu īpaši organizētu mācību procesu – pirmsskolas izglītības iestādē tiek akcentētas rotaļnodarbības.

Pirmsskolas izglītības iestādē īpaši tiek akcentētas rotaļnodarbības valodas un runas attīstīšanai. (Balstoties uz 1998. gadā izdoto pirmsskolas izglītības programmu, tiek runāts par runas attīstīšanas rotaļnodarbībām pirmsskolas izglītības iestādē. Savukārt, ja skatās, pēc 2012. gadā izstrādātās pirmsskolas izglītības mācību programmas (L. Āboltiņa, I. Bula – Biteniece, S. Gorjačkina u.c.), tad tiek runāts par latviešu valodas rotaļnodarbībām.) Taču neatkarīgi, kā rotaļnodarbības tiek nosauktas – runas attīstīšanas rotaļnodarbības, vai arī latviešu valodas rotaļnodarbības, pirmsskolas izglītības iestādē rotaļnodarbībās vairāk tiek

uzsvērts tas, ka bērns mācās runāt – attīsta savu runu (iemācās pareizi izrunāt skaņas, izteikties, aprakstīt, pastāstīt par savu attieksmi pret apkārtējo pasauli), kā rezultātā apgūst savas dzimtās valodas normas, kas ietver gramatisko pusi, valodas sistēmiskumu apgūšanu. Līdz ar to pirmsskolas izglītības iestādē rotaļnodarbībās valoda no runas netiek nodalīta – rotaļnodarbībās tiek veicināta gan runas, gan arī valodas attīstība. Jāpiebilst, ka abās pirmsskolas izglītības programmās saturiskā doma (mērķi, uzdevumi, tas, ko vajadzētu bērniem apgūt konkrētā vecumā) paliek nemainīga, tik atšķiras tās pasniegšanas stils konkrētajā programmā.

Maģistra darba autore savā rakstu darbā balstījās uz 1998. gadā izdoto pirmsskolas izglītības programmu, jo 2012. gadā izdotā pirmsskolas izglītības mācību satura programma vēl ir salīdzinoši jauna, pieredze tās izmantošanā ir salīdzinoši maza.

Tā kā valodas apguve ir rezultāts – tas, uz ko tiecas, lai bērns apgūtu – , tad maģistra darba autore savā rakstu darbā akcentē valodas attīstības veicināšanu, taču neaizmirstot to, ka valoda ar runu savstarpēji mijietekmējas, ka tās nav strikti nodalāmas.

Par īpaši svarīgu attīstības posmu valodas apgūvē tiek uzskatīti pirmie 4 gadi, jo tad izveidojas indivīda pirmā valoda un priekšstati par valodas sistēmu vispār (Rūķe – Draviņa, 1992). Priekšstatus par valodu bērns apgūst vispirms ģimenē un vēlāk arī pirmsskolas izglītības iestādē. Līdz ar to ir svarīgi, kāda ir apkārtējā pasaule – pati vide, cilvēki, kas bērnam ir paraugs gan ar savu uzvedību, gan ar savu valodu, jo bērns mācās no apkārtējās pasaules, tā viņu ietekmē gan tieši, gan netieši.

Pirmos dzīves gadus bērns mācās no ģimenes cilvēkiem un vēlāk, kad sāk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi, mācās arī no skolotājiem – citiem pieaugušajiem.

Pagaidām pirmsskolas izglītības iestādes Latvijā bērni var apmeklēt līdz 7 gadiem (Atkarībā no bērna veselības stāvokļa un psiholoģiskās sagatavotības pirmsskolas izglītības programmas apguvi, ja nepieciešams, var pagarināt par vienu gadu, ņemot vērā vecāku vēlmi un ģimenes ārsta vai psihologa atzinumu (Vispārējās izglītības likums, 5. nodaļa)). Tā kā pirmos dzīves gadus parasti bērni pavada arī pirmsskolas izglītības iestādē, tad arī pirmsskolas izglītības skolotājas ir atbildīgas par to, kādu bērni veido savu valodu, jo pirmsskolas izglītības iestādē viņas ir paraugs bērnam gan ar savu uzvedību, gan ar savu valodu – tās skaidrību, saprotamību, bagātību, intonācijām.

Valoda nepārtraukti tiek pilnveidota, attīstīta. Bieži vien tieši pirmsskolas izglītības skolotājas visvairāk veicina bērna valodas attīstību.

Pirmsskolas izglītības skolotājas var palīdzēt bērniem attīstīt viņu valodu gan ar savu paraugu, gan ar runas vides veidošanu, gan ar kvalitatīvi organizētām speciālām

rotaļnodarbībām – runas rotaļnodarbībām – , kurās tiek īpaši akcentēta valodas veidošanās (skaņu izrunas kultūra, vārdu krājuma paplašināšana un aktivizēšana, gramatiski pareizas runas veidošana, stāstīt mācīšana). Jāpiebilst, ka bērna valodā atspoguļojas viņa attīstība dažādās jomās. Līdz ar to valoda ir cilvēka attīstības radītājs – psiholoģiskās, fiziskās, sociālās (Ministru kabineta noteikumi Nr.533 Noteikumi par pirmsskolas izglītības vadlīnijām).

Maģistra darba autore, pēc saviem personīgajiem novērojumiem pirmsskolas izglītības iestādē, secina, ka ar katru gadu pasliktinās bērnu valodas prasmes. Arvien vairāk ir bērnu, kuriem ir kādi valodas attīstības traucējumi. Visbiežāk valodas attīstības traucējumi ir saistīti ar pareizu skaņu izrunu – netiek skaidri, saprotami izrunātas visas skaņas. Ir vērojami arī tādi bērni, kuriem ir nepietiekama runas vide, līdz ar to ir nabadzīgs vārdu krājums, neprot izteikties, paskaidrot, izskaidrot savu domu, ideju, neizprot dažādus jēdzienus, neprot atbildēt uz jautājumiem, kā arī paši neprot tos uzdot. Arvien vairāk ir bērnu ar kādiem nopietniem valodas attīstības traucējumiem, piemēram, mēles saite ir par garu, līdz ar to mēle nav pietiekoši kustīga, lai varētu skaidri izrunāt visas skaņas, ir vērojama šļupstēšana un citi valodas attīstības traucējumi (skat. nodaļu Bērnu valodas attīstības traucējumi). Arvien vairāk ir tādu bērnu, kam ir fonemātiskās uztveres traucējumi, līdz ar to nerodas sasaiste starp dzirdēto un runātu (vēlāk jau rakstīto) skaņu.

Maģistra darba autore strādā vienā no Rīgas pirmsskolas izglītības iestādēm, līdz ar to viņa ik dienu var novērot savas grupas bērnus. Pēc novērojumiem savā grupā, maģistra darba autore secina, ka grupu apmeklē bērni ar dažādiem valodas attīstības traucējumiem.

Līdz ar to var teikt, ka mūsdienās valodas attīstīšana un valodas attīstīšanas iespējas ir aktuāli jēdzieni pirmsskolas izglītības iestādēs.

Lai noskaidrotu, kāda ir reālā situācija – cik daudz pirmsskolas skolotājas un vecāki dara un ko dara, lai palīdzētu bērniem attīstīt savu valodu, tika izstrādāts maģistra darbs „Bērna valodas veidošanās pirmsskolas izglītības iestādē 4 – 5 gadu vecumā”.

Veicot teorētiskās literatūras izpēti, maģistra darba autore vēlējās noskaidrot, kādas ir bērna valodas attīstības veicināšanas iespējas pirmsskolas izglītības iestādē. Līdz ar to teorētiskajā daļā tika noskaidrots, kā attīstās bērna valoda, kādi var būt traucējumi saistībā ar bērna valodas attīstību, kā skolotājas pirmsskolas izglītības iestādē var veicināt bērna valodas attīstību – rādot sevi kā paraugu, organizējot speciālas rotaļnodarbības, sarunājoties.

Savukārt veicot maģistra darba pētniecisko daļu (darbības pētījumu), tika izstrādāta programma (6 mēnešiem) bērna valodas attīstības veicināšanai, kur tikai ietverti dažādi vingrinājumi artikulācijas aparāta attīstīšanai, kurus bija jāveic katru dienu, tika ietvertas dažādas pirkstiņrotaļas pirkstu muskulatūras attīstīšanai, tika dziedātās dziesmas, lasītas

pasakas, skatītas filmas, lai bagātinātu bērna valodu, veicinātu pareizu skaņu izrunu. Uzsvars programmas veidošanā tika likts uz pareizu skaņu izrunu, valodas bagātināšanu, loģisku, gramatisku teikumu veidošanu, stāstīt mācīšanu, ņemot vērā konkrētā vecumam raksturīgās īpatnības, bērnu intereses, pirmsskolas izglītības programmā izvirzītos uzdevumus (1998.gads).

Mūsdienās arvien vairāk tiek uzsvērti iekļaujošo izglītību veicinošie faktori – vienādu iespēju sniegšana visiem bērniem neatkarīgi no bērna vajadzībām vai veselības traucējumiem, ja tādi ir. Iekļaujošo izglītību veicinošo faktoru nodrošināšana sekmē valodas attīstību, piemēram, bērnu skaits grupā, vides un atmosfēras piemērotība iekļaujošām prasībām, bērna pozitīva attieksme pret sevi, bērna drošības izjūta grupā, bērna attiecības ar citiem bērniem, ar skolotāju, vecākiem, speciāla pedagoga pieejamība, skolotāju savstarpējā sadarbība, ģimenes atbalsts, pedagogu sagatavotība, materiālu pieejamība u.c. (Skoboļeva, 2011). Jāpiebilst, ka maģistra darbā ar iekļaujošos izglītību tiek domāts jebkura grupas bērna vajadzību apmierināšana, nodrošināšana – lai jebkurš grupas bērns justos droši, ērti, vajadzīgi, piederīgi.

Iekļaujošās izglītības faktori ietekmē to, kā bērns jūtas grupā, kā viņš gribēs darboties, sadarboties, apgūt sev jauno, runāt ar citiem, cik lielu uzmanību skolotājs spēs pievērst bērnam, cik kvalitatīvi skolotājs spēs veikt savu darbu – vai viņam ir pietiekošas zināšanas, piemēram, par valodas attīstības īpatnībām, valodas traucējumiem, valodas attīstības veicināšanas vingrinājumiem. Līdz ar to valodas apguves veicināšanā ir būtiski pēc iespējas vairāk un sekmīgāk nodrošināt iekļaujošo izglītību veicinošos faktoros, lai bērni pirmsskolas izglītības iestādē justos piederīgi, vajadzīgi, droši un varētu sevi pilnveidot.

Apskatot iekļaujošo izglītību veicinošos faktoros konkrētā pirmsskolas izglītības iestādē, var redzēt, kāda ir konkrētā pirmsskolas izglītības iestāde – tie raksturo iestādes vidi, atmosfēru, attiecības starp bērniem, skolotājām, skolotāju un bērniem, vecākiem. Šajā maģistra darbā iekļaujošo izglītību veicinošie faktori tika izmantoti, lai raksturotu abas pētāmās grupas – abas pirmsskolas izglītības iestādes.

Hipotēze – skolotāja mērķtiecīga darbība pirmsskolas izglītības iestādē, veicina bērna valodas pilnveidošanos.

Pētījuma objekts – bērna valoda attīstība 4 – 5 gadu vecumā.

Maģistra darba mērķis – izveidot valodas attīstību veicinošu programmu un izmantot to praktiskajā valodas pilnveidē.

Pētījuma uzdevumi:

- Teorētiskajā literatūrā izpētīt bērna valodas veidošanos, iespējamās valodas attīstības traucējumu veidus.

- Izstrādāt un īstenot programmu bērnu valodas attīstības pilnveidei.
- Veikt bērnu novērošanu Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” un Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y”.
- Izstrādāt un veikt vecāku anketēšanu abās pētījumā iesaistītajās Rīgas pirmsskolas izglītības iestādēs.
- Noskaidrot programmas efektivitāti – izveidot secinājumus.
- Izveidot priekšlikumus.

Pētījuma metodes:

- teorētiskās literatūras analīze,
- bērnu novērošana,
- vecāku anketēšana
- datu apstrādes metode – t – tests.

Pētījuma bāze:

Izveidotā programma tika īstenota 1 no Rīgas pirmsskolas izglītības iestādēm 4 – 5 gadus jaunu bērnu grupā (Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”). Lai pierādītu programmas efektivitāti, tika izvēlēta 1 kontrolgrupa – Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „Y” (4 – 5 gadus jaunu bērnu grupa).

Anketēšanā piedalījās abu pētāmo grupu vecāki.

Pētījuma etapi:

1) Teorētiskās literatūras izpēte:

- Atlasīta nepieciešamā literatūra un avoti, lai noskaidrotu bērnu valodas attīstības gaitu, bērnu valodas īpatnības 4 – 5 gadu vecumā, iespējamās bērnu valodas attīstības traucējumu veidus pirmsskolas vecumā.
- Atlasīta nepieciešamā literatūra un avoti, lai noskaidrotu, kāda ir valodas veidošanās pirmsskolas izglītības iestādē 4 – 5 gadu vecumā.

2) Pētījuma pētnieciskā daļā:

- Izstrādāta novērošanas karte, balstoties uz pirmsskolas izglītības programmu (1998.gads) (augusts).
- Veikta bērnu novērošana Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” (septembris).
- Izstrādāta un īstenota programma valodas attīstības veicināšanai Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” (septembris - marts).
- Veikta novērošana Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” un Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” (aprīlis).

- Izstrādāta anketa un veikta vecāku anketēšana abās pētījumā iesaistītajās pirmsskolas izglītības iestādēs (marts – aprīlis).
- Apkopoti un salīdzināti iegūtie dati, noskaidroti pētījuma rezultāti (aprīlis – maijs).
- Izveidoti secinājumi par pētījumu (maijs).
- Izveidoti priekšlikumi (maijs).

Maģistra darba struktūra: titullapa, anotācija latviešu valodā, anotācija angļu valodā, atslēgvārdu uzskaitījuma lapa, satura rādītājs, ievads, 3 teorētiskās nodaļas, pētnieciskā daļu veido nodaļa par pētījuma gaitu un rezultātiem, maģistra darbam pievienoti secinājumi par pētījumu, kā arī pievienoti izveidotie priekšlikumi – ieteikumi, lai veicinātu bērnu valodas attīstību pirmsskolas izglītības iestādē; maģistra darbam pievienots izmantotās literatūras un avotu saraksts, kas sastāv no 48 vienībām; noslēgumā – pielikumā – paraugi gan novērojuma kartēm, gan vecāku anketām, gan datu apstrādes programmā SPSS iegūto rezultātu paraugi – tabulas (rezultātu salīdzinājumi). Kopā izstrādātais maģistra darbs sastāv no 63 lapaspusēm (bez pielikumiem).

Maģistra darba teorētiskajā daļā tiek salīdzināti vairāku autoru viedokļi, piemēram, D.Markus, S. Tūbele, S. Rūķe – Draviņa, I. Miltiņa, D. Lieģeniece, Z. Freids (*Freud*) un citu pedagogu un psihologu viedokļi saistībā ar bērniem 4 – 5 gadu vecumā, viņu valodu, valodas attīstības traucējumiem.

Maģistra darbs balstās uz pirmsskolas izglītības programmu – programmā izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem, kas paredzēti 2. pakāpei – 4 līdz 5 gadus jauniem bērniem (1998.gads), kā arī darba gaitā tiek apskatīta un ņemta vērā pirmsskolas izglītības mācību satura programma (2012. gads). Tiek ņemti vērā arī MK noteikumi NR. 533 Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām (2012. gads), kā arī tiek apskatīts Vispārējais izglītības likums (konkrēti – 5. Nodaļa – Pirmsskolas izglītība).

Autore savā pētījumā izmanto arī dažādu konferenču un pieredzes materiālus. Lai noskaidrotu dažādu jēdzienu nozīmi, tika apskatītas vārdnīcas un izmantotas Latvijas Universitātes mājas lapā pieejamās datubāzes.

1. BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪBA

Cilvēki ik dienu sazinās dažādos veidos, piemēram, mutiski, rakstiski. Visi sazināšanās veidi ir savstarpēji saistīti un to galvenais mērķis ir kopīgs – cilvēkiem sazināties citam ar citu. Cilvēki sazinās ne tikai mutiski, bet pēta arī žestus, mīmiku – tāvad saziņā tiek iesaistīti gan verbālie, gan neverbālie izteiksmes līdzekļi. Katru no sazināšanās veidiem var nosaukt par kāda veida valodu, piemēram, ir valoda, ar kuru sazinās konkrētā profesijā – profesionālā valoda, piemēram, ķīmiķi (dažādas formulas, simboli), ir mūzikas valoda (notis, skaņas, žesti), ķermeņa valoda (pozas), zīmju valoda, katrai tautai ir sava valoda.

Valodas jēdziens tiek skaidrots: „Cilvēka domu apmaiņas līdzeklis; veids, kurā cilvēki mutiski un rakstiski sazinās; sabiedriskās kopības (tautības, nācijas) pamatpazīme; cilvēces kultūrvēsturiskās attīstības izpausme.” (Nacionālais Apgāds, 2002) Varētu teikt, ka valoda ir zīmju sistēma, ko lieto, lai sazinātos, izteiktu domas, fiksētu informāciju (Tūbele, 2002).

Tāvad valoda ir vienota sabiedriskās kopības artikulēta zīmju sistēma, lai sabiedriskā kopība spētu sazināties, nodot pieredzi, kultūrvērtības no paaudzes paaudzē. Valoda attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā saista cilvēku un sabiedrību – sabiedrību ar cilvēku.

Mums katram ir savs runas stils, savs domu interpretējums, līdz ar to valodā parādās katra cilvēka apkārtnes uztvere, varētu teikt, ka parādās katra cilvēka „skatījums uz dzīvi”. Taču katras tautas nacionālā valoda ir tautu vienojošs elements – valoda vieno nāciju – līdz ar to valodai ir arī plašāks skatījums.

Valoda ir sabiedrības ilgas vēsturiskas attīstības rezultāts, zīmju sistēma, ko bērns apgūst salīdzinoši īsā laikā (Tūbele, 2008). Katram bērnam valodas apgūšanas process ir individuāls, bet tomēr tiek uzsvērtas iezīmes, kas ir raksturīgas konkrētam vecumam, apgūstot kādu valodu – mācoties konkrēto valodu.

Par valodas apgūšanas visnozīmīgāko posmu tiek uzskatīti pirmie četri gadi. Tad bērnam izveidojas priekšstati par 1 kādas valodas uzbūvi, izveidojas pieredze par skaņām un to veidošanu, par to, kā funkcionē, sazinoties ar apkārtni, runātais un dzirdētais vārds (Rūķe – Draviņa, 1992). Pēc izveidotās un apgūtās sistēmas, bērns mācīsies citas valodas.

Valodas attīstībā jāņem vērā gan iedzimtie faktori, gan tas, kāda ir apkārtējā vide. Jo bērns lielāks, jo grūtāk noteikt, cik daudz viņa valodā ir iedzimtības un cik daudz apgūts no apkārtējās vides (Markus, 2000). Šie faktori – iedzimtība un apkārtējā vide – ir savstarpēji saistīti, un viens otru papildina, vai arī bremzē. Tas nozīmē, ka bērnam varbūt lieli valodas spēju dotumi, bet, ja viņam nav reālas iespējas runāt, tad valodas attīstība tiks bremzēta

(varbūt būs mazs vārdu krājums, varbūt nebūs pietiekoši attīstīts artikulācijas aparāts, līdz ar to skaņas var tikt neprecīzi izrunātas, sadzirdētas, kas ietekmēs lasītprasmi un rakstītprasmi, varbūt nespēs izteikties, pastāstīt, atstāstīt utt.). Pēc maģistra darba autores pieredzes darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem, viņa secina, ka var būt tā, ka bērnam nav īpašu valodas spēju dotumu, bet ar bērnu nepārtraukti darbojas, bērns pats var brīvi, radoši darboties, pētīt apkārtni, iepazīt jaunus vārdus, lietas, izprast jēdzienus utt., līdz ar to būtiski veicinot valodas attīstību. To pierāda bērni ar valodas traucējumiem – darbojoties ar viņiem atbilstoši viņu vajadzībām – speciāli vingrinot artikulācijas aparātu, vērojot sevi spogulī, vingrinot sejas muskuļus – bērnam tiek samazināti vai pat tiek novērsti valodas attīstības traucējumi, līdz ar to tiek uzlabota viņu valoda.

Tāpat nozīmīga ir skolotājas prasme izvēlēties piemērotas metodes, materiālus atbilstoši bērna vajadzībām, spēja veidot atbilstošu vidi, lai bērni varētu attīstīt savu valodu.

Ir vairākas valodas jomas: runāšana, klausīšanās, rakstīšana, lasīšana (Lieģeniece, Nazarova, 1999), ko pirmsskolas izglītības iestādē bērns apgūst dažādi darbojoties. Sākumā bērns klausās apkārt notiekošo, skolotāja stāstīto, reizē mācās atbildēt, mēģina atdarināt dzirdēto – mācās runāt –, vēlāk bērns mācās rakstīt, lasīt, kas, varētu teikt, ir rezultāts iepriekšējai mācību pieredzei (tam, kā mācījies runāt un klausīties, jo gan pareizi izrunātie vārdi, gan skaņu pareiza nosaukšana un saklausīšana ietekmē lasīšanas un rakstīšanas prasmes).

Sākumā bērns mācās saklausīt pirmo skaņu vārdos, vēlāk jau pēdējo skaņu vārdos, noslēgumā – visas pārējās skaņas vārdos. Tāpat mācās no vienkāršākā uz sarežģītāko, sākot ar īsiem vārdiem, vai pat zilbēm, pakāpeniski tos „pagarinot” vai izvēloties nosaukt sarežģītākus vārdus.

Pēc maģistra darba autores domām, viena no svarīgākajām valodas jomām ir klausīšanās. Klausīšanās gan sarunas partnerī (varētu runāt pat par ieklausīšanos), gan pašā teiktajā. Klausīšanās prasme pirmsskolas vecuma bērniem ir diez gan sarežģīta un prasa lielu koncentrēšanās spējas, uzmanības noturību, gribas piepūli.

Pirmsskolas vecumā bērniem parādās interese par vārdu skanējumu, to formu, attieksmi pret apzīmējamo vārdu (Prindule, 1994). Tāpēc bērni, kļūstot vecāki, arvien vairāk ieklausās pieaugušo izteiktajos vārdos, salīdzina tos ar sevi – kā bērns tos pasaka, vai tieši tāpat kā pieaugušais. Jāpiebilst, ka bērns saprot kādu vārdu vai frāzi agrāk nekā pats spēj šo vārdu vai izteicienu pateikt (Rūķe - Draviņa, 1992). Tāpēc bieži vien bērnu valodā rodas jaundarinājumi vai tiek izlaistas skaņas (piem., koko – krokodils), vai tieši pretēji – tiek izrunātas visas dzirdamās skaņas (piem., sjaule, sjuns), vai arī vārdos tiek ievietotas liekas skaņas labskanības

dēļ vai tāpēc, ka izrunāt ir vieglāk (piem., metīt – mest, spiedīt – spiest). Bērni mēdz izlaist teikumos vārdus – bieži izlaiž teikuma priekšmetu vai izteicēju, aizstāj personas vietniekvārdus ar tā nosaukumu trešajā personā (Lubļinska, 1991). Reizēm bērni mēdz paši nepareizi izrunāt vārdus, ko uzskata par normu, bet, ja kāds cits tieši tāpat nepareizi izrunā konkrēto vārdu, tad šo cilvēku labo. Tas nozīmē, ka bērns uztver skaņas pareizi, bet pats tās kāda valodas attīstības traucējuma dēļ nespēj izrunāt.

D. Markus raksta, ka bērni mēdz jaukt vārdu nozīmes, piemēram, mamma aizgāja uz operāciju (uz operu) (Markus, 2003). Pēc maģistra darba autores domām, vārdi tiek jaukti tāpēc, ka bērns aizstāj sev nezināmo vārdu ar sev zināmo vārdu, kas skan līdzīgi, šajā gadījumā vārds opera tiek aizstāts ar vārdu operācija, kam skanējums ir līdzīgs. Varbūt bērns jauc vārdu nozīmes, jo viņam ir vienkāršāk izrunāt īsu vārdu, tādu, kur vairāk patskaņu – skanīgāku. Bet līdz ko noskaidro pareizo nozīmi konkrētajam jēdzienam, tā sevi izlabo.

Ž. Piažē ir sniedzis „septiņus galvenos ceļus bērna valodas attīstībai”:

- 1) uzklausīt bērnu;
- 2) dot bērnam kaut ko reālu, par ko parunāt;
- 3) iedrošināt bērnu, iesaistīt viņu dialogā;
- 4) lietot tādus jautājumus, kas rosinātu bērnu atbildēt vairāk nekā ar vienu vārdu;
- 5) veicināt bērnu klausīšanās iemaņas;
- 6) nepieciešamības gadījumā izmantot profesionālu palīdzību (logopēds);
- 7) iepazīties ar programmām un jaunāko zinātnēm, lai pilnvērtīgāk varētu palīdzēt bērnam attīstīt savu runu (Tūbele, 2002).

Pēc maģistra darba autores domām, pirmsskolas izglītības iestādē ir diez gan sarežģīti nodrošināt šos „septiņus galvenos ceļus bērna valodas attīstībai”. Diez gan sarežģīti ir ikdienā uzklausīt visus bērnus, ļaut viņiem brīvi runāt, stāstīt jebkurā mirklī (gan rotaļnodarbībās, gan pastaigas laikā, gan rotaļājoties). Grūtības sagādā tieši liels bērnu skaits grupā, līdz ar to ir sarežģīti nodrošināt individuālo pieeju, kas veicina bērna valodas attīstību. Arī pareizu jautājumu uzdošana ir diez gan specifiska – tā ir prasme uzdot pareizus jautājumus, lai bērns domātu un neatbildētu ar vienu vai diviem vārdiem. Jāpiebilst, ka ne vienmēr bērnu vecāki dodas pēc palīdzības pie logopēda vai cita speciālista, ja tas ir nepieciešams, bet ar vingrinājumiem pirmsskolas izglītības iestādē var būt nepietiekoši, kas tad arī bremsē valodas attīstību.

Reizē ar piedzimšanu bērnam veidojas balss reakcijas: klieziens un raudas, kas veicina runas aparāta attīstību – tiek vingrināta elpošana, balss, artikulācijas aparāts – izpildītas dažādas kustības (tiek vingrināta mēle, lūpas u.c.). Jāpiebilst, ka perifērais runas aparāts

sastāv no 3 daļām: elpošanas, balsi veidojošās daļas un artikulācijas daļas (Miltiņa, Pastare, 1997).

Ja sākumā bērns sazinās ar sejas vaibstiem, skaņām (dūdo, lalina), tad pakāpeniski ar katru nodzīvoto gadu valoda bērnam kļūst bagātāka – pieaug aktīvais vārdu krājums (tiek iepazīti jauni lietvārdi, darbības vārdi, sāk runā lietot īpašības vārdus, prievārdus un citas vārdšķiras vārdus). Teikumi pēc to uzbūves tiek veidoti arvien sarežģītāki. Runa kļūst skaidrāka, saistītāka, vieglāk uztverama, saprotama. Arvien veiksmīgāk bērni veido stāstījumus, veiksmīgāk prot saskaņot lietvārdus, darbības vārdus, īpašības vārdus to formās, locījumos. Svarīgākās atšķirības dažādos vecumos bērna runā parādās runas kvalitātē (Svence, 2010).

Tā kā maģistra darbā tiek pētīti bērni 4 – 5 gadu vecumā, turpmāk tiks apskatīta, kāda ir bērnu valoda 4 – 5 gadu vecumā.

Četru, piecu gadu vecumā bērni bagātīgi izmanto egocentrisko runas formu – runa virzīta pašam uz sevi, bērni runā sev un par sevi, nedomājot par to, kā viņi saprot sarunu biedru.

Bērni mēdz runāt arī paši ar sevi – spēlēt spēles, stāstīt pasakas, stāstus. Bērnu runa pašam ar sevi rodas tad, kad blakus nav sarunu biedra. Tad tiek iztēloti dažādi iedomu draugi, ar kuriem bērns rotaļājas, stāsta viņam rotaļas noteikumus, stāstus, pasakas.

Pēc maģistra darba autores domām, četros gados bērnam vajadzētu veidot vienkāršus, paplašinātus teikumus, nevis atbildēt ar vienu vārdu, stāstījumam vajadzētu kļūt arvien skaidrākam, loģiskākam vieglāk uztveram.

Četru gadu vecumā bērns saprot „ja...tad” jēgu – varētu teikt, ka sāk saprast cēloņu un seku sakarības. Šajā vecumā saprot jēdzienus starp, virs, zem, augša, apakša, kurus piecu gadu vecumā papildina jēdzienu smags, viegls, skaļš, kluss, vienāds, nevienāds, garš, īss gan izprašana, gan arī pielietošana savā runā (Tūbele, 2002).

Ap piekto dzīves gadu bērns sāk lietot vispārinātus izteicienus. Šajā vecumā notiek pāreja no situatīvās runas uz konteksta jeb sakarīgo runu. Tas nozīmē, ka bērns vairs neizsakās tikai frāzēs, vairs nav jāuzdod papildus jautājumi, lai saprastu, ko bērns ar sacīto grib pateikt, bet gan šajā vecumā bērns pats precīzē teikto, piemēram: „Padod man, lūdzu, to, nu glāzi!”

D. Markus raksta, ka bērna fonemātiskā dzirde ir pilnīgi izveidojusies tikai aptuveni piecu gadu vecumā, kad ir nostiprinājusies lūpu un mēles muskulatūra un bērns var izrunāt visas valodas skaņas (Markus, 2003). Jāpiebilst, ka fonemātiskā dzirde nozīmē skaņu

saklausīšanu, diferencēšanu; latviešu valodā ir 48 fonēmas: 12 patskaņu, 10 divskaņu un 26 līdzskaņu fonēmas (Nacionālais Apgāds, 2002).

Savukārt A. Baumanē iepriekš rakstīto papildina, skaidrojot, ka fonemātiskā dzirde nozīmē spēju saklausīt un atšķirt divas artikulācijas un skanējuma ziņā līdzīgas skaņas, piemēram, p – b, d – t (Baumanē, 2000). Jāpiebilst, ka šajā vecumā bērniem tomēr mēdz būt grūtības dažu skaņu izrunāšana (svelpeņu, šņāceņu, sonoro r un l izrunāšana). Pēc maģistra darba autores domām, saklausīt skaņas vieglāk ir vārdu sākumā, un tad, ja tie ir patskaņi (grūtības sagādā īso un garo patskaņu atšķiršana), savukārt vārda beigās vieglāk ir saklausīt šņāceņus. Bet piecu gadu vecumā bērnam vajadzētu prast saklausīt un nosaukt gan skaņas vārda sākumā, gan skaņas vārda beigās.

Parasti vislielākās grūtības sagādā skaņas r izrunāšana, jo tai ir atšķirīga izruna: „[...] atšķiras no pārējiem ar to, ka tā spraugas lielums ir mainīgs: no pilnīga slēguma brīdī, kad mēles gals piesitas pie alveolām, līdz samērā plašam spraugas lielumam.” (Markus, Grigorjevs, 2002) Ar spraugu tiek domāts mēles gala attālums līdz augšējām mutes alveolām. Tieši tāpēc pirmsskolas izglītības iestādēs runas rotaļnodarbībās tiek atvēlēts speciāls laiks skaņu izrunāšanai – tiek veikti dažādi artikulācijas aparāta vingrinājumi mēlei, lūpām ieelpai – izelpai. Jāpiebilst, ka skaņu artikulācijā piedalās gan mēle, gan lūpas, gan žoklis, gan zobi, gan cietās, mīkstās aukslējas, gan alveolas (Miltiņa, Pastare, 1997). Galvenais artikulācijas orgāns ir mēle, līdz ar to sevišķi jāvingrina ir mēle ar dažādiem artikulācijas aparāta vingrinājumiem, piemēram, mēles klakšķināšana, atdarinot jāšanu ar zirgu, vai arī saldējuma laizīšanu, vai tiek atdarināts, kā kaķēns mazgā savas ķepiņas.

Līdz ar to 4 – 5 gados kādas skaņas izrunāšana netiek uzskatīta par runas, valodas attīstības traucējumu, bet gan būtu jāsaņemas tad, ja bērnam ir 5 – 6 gadi un viņš skaidri neizrunā visas skaņas – jāapdomā – varbūt ir nepieciešama logopēda palīdzība.

G. Svence raksta, ka četru gadu vecuma bērns jau ir apguvis 1500 – 2000 vārdus, 5 gados bērna vārdu krājums ir apmēram 2500 – 3000 vārdu (Svence, 2010). Tātad ar katru nodzīvoto gadu bērna valodas krājumam vajadzētu paplašināties – kļūt bagātākam.

Pēc maģistra darba autores domām, ja bērnam ir bijusi labvēlīga runas vide, paraugs, no kā varējis mācīties, iespējas rotaļāties, aktīvi vingrinājis savu artikulācijas aparātu, runu, tad 5 gadu vecumā normāli attīstīts bērns ir apguvis dzimtās valodas pamatus gan izrunā, gan vārdu darinājumos un locījumu formās, gan teikumu darinājumā, kā arī ir paplašinājis savu vārdu krājumu.

Tātad bērna valodas attīstība ir atkarīga no pilnvērtīgas valodas vides (ko bērns ir dzirdējis, vai viņam ir bijis paraugs, no kā mācīties kādu valodu, cik daudz viņam ir lasītas

grāmatas, cik daudz viņam ir stāstīts par apkārt notiekošo, redzēto, dzirdēto), pietiekošas runas prakses (cik daudz ar bērnu sarunājas, atbild uz viņa uzdotajiem jautājumiem, kādus jautājumus bērnam uzdod – cik tie liek bērnam aizdomāties, kā atbildēt – cik plašos teikumos), audzināšanas un mācībām (kādas un kā tiek organizētas rotaļnodarbības, kādas vēl metodes tiek izvēlētas, lai veicinātu bērna valodas attīstību – pirkstiņrotaļas, dzejoļu skandēšana, skaitāmpantu runāšana, dziesmu dziedāšana, skaņu saklausīšana un pārrunāšana, artikulācijas aparāta vingrināšana, cik veicināta prasme fantazēt, iztēloties), kas sākas kopš pirmās dzīves dienas, kā arī valodas attīstība ir atkarīga no bērna psihofiziskās veselības.

Taču bērns, mācoties runāt, var saskarties ar dažādiem traucēkļiem. Vieni no tādiem var būt saistīti ar viņa veselību – valodas attīstības traucējumiem.

2. BĒRNU VALODAS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMU VEIDI

2.1. Bērnu valodas attīstības traucējumu veidu skaidrojums

Bērni attīstās dažādi – katram ir savas individuālās īpatnības, kas atšķir citu no cita. Arī valodas mācīšanās, tās attīstīšana katram bērnam noris atšķirīgi – cits ātri apgūst dzimtās valodas sistēmu, spēj skaidri izrunāt skaņas, loģiski, gramatiski pareizi spēj veidot teikumus, spēj izteikties, turpretī citam var rasties dažādi valodas attīstības traucējumi dažādu iemeslu dēļ. Savukārt valodas attīstības traucējumi – nepietiekami attīstīta runa – ietekmē citus bērna attīstības komponentus, piemēram, atmiņu, uzmanību, domāšanu, uztveri, koordināciju, darba organizāciju, informācijas iegaumēšu.

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti (fonemātika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika), ja bērnam ir normāla redze, dzirde un intelekta attīstība (Tūbele, 2002). Tas nozīmē, ka bērns spēj uztvert apkārtējo pasauli dažādos veidos (gan ieraudzīt, gan sadzirdēt), jo viņam nav ne redzes traucējumu, ne dzirdes traucējumu. Tas nozīmē, ka bērns spēj savam vecumam atbilstoši domāt, analizēt... Tas nozīmē to, ka traucējumi ir vērojami tieši bērna valodā – skaņu izrunā, saklausīšanā, diferencēšanā, teikumu veidošanā.

Pirmsskolas vecumā runas traucējumi var būt gan fizioloģiska (runas aparāta centrālās, perifērās daļas funkcionāls mazbriedums), gan patoloģiska rakstura izraisītās sekas (slimības, traumas runas aparāta daļās), gan sociālās dabas (runas attīstībai nepiemērota vide) (Miltiņa, 2005). Atkarīgi no runas traucējuma rakstura izriet tas, cik var attīstīt bērna valodu un kādas metodes izvēlēties, lai palīdzētu bērnam attīstīt savu valodu. Taču neatkarīgi no tā, kāpēc bērnam valodas attīstība ir bremsēta, jāmaina būs gan vide (jāuzlabo), gan jāveic speciāli vingrinājumi (artikulācijas aparāta vingrinājumi), gan jāveido, jāradā paraugs (pirmsskolas izglītības iestādē skolotāja būs paraugs ar savu valodu, uzvedību). Atšķirības būs uzsvaros, piemēram, ja vaina, kāpēc ir bremsēta valoda, ir fizioloģiska rakstura – tad akcentēti tiks speciāli artikulācijas vingrinājumi, varbūt būs nepieciešama medicīniska palīdzība. Ja vaina, kāpēc valodas attīstība ir bremsēta, būs sociālas dabas, tad sevišķi skolotājam jāpieņem pie tā, lai bērns varētu veidot attiecības ar citiem bērniem, citiem pieaugušajiem – vingrinātos veidot dialogus, sarunāties, ieklausīties. Ja vaina, kāpēc bremsēta valodas attīstība, būs bijusi runas vidē – nepietiekama runas vide – tad akcentēta tiek gan runas vides uzlabošana, gan jāveicina attiecību veidošana ar citiem cilvēkiem.

Runas aparātu veido centrālā daļa (regulējošā daļa – iegarenās smadzenes, vidussmadzenes, runas motoriskais jeb runas kustību centrs atrodas galvas smadzeņu lielo pusložu garozā) un perifērā daļa (izpilddaļa – elpošanas, balss veidošanās, artikulācijas daļas). Centrālais runas aparāts atrodas galvas smadzenēs, perifērā daļā ietilpst elpošanas orgāni – krūšu kurvis, plaušas, bronhi, traheja –, balss aparāts (balsene ar balss saitēm), artikulācijas aparāts (rīkle, mutes dobums, deguna dobums) (Skaistā, Bārda, 2011).

Miltiņa un S. Pastare raksta, ka bērnu valodas traucējumu cēloņi var būt:

- māmiņa grūtniecības laikā ir slimojusi (vīrusi, traumas, medikamentu iedarbība u.c.),
- iegūtas dzemdību traumas (piem., asinsizplūdums galvā),
- dažādas saslimšanas bērna dzīves pirmajos gados (piem., deguna, deguna dobuma),
- galvas traumas pirmsskolas vecumā,
- pārmantotības faktori (piem., oligofrēnija),
- nelabvēlīgi sociālie un sadzīves apstākļi (Miltiņa, Pastare, 1997).

Valodas attīstības traucējumu klasifikācija var būt dažāda. Vienu no tādām piedāvā A. Baumanē un L. Ķeire, kuras valodas attīstības traucējumus klasificē:

- balss traucējumi (afonija, disfonija),
- runas ritma, tempa un intonācijas traucējumi (tahilālīja, bradilālīja, batarisms, stostīšanās),
- skaņu izrunas traucējumi (dislālīja, dizartrijs, rinolālīja),
- fonētiski un leksiski gramatiski traucējumi jeb valodas sistēmas nepietiekama attīstība (alālīja, afāzija),
- lasīšanas un rakstīšanas traucējumi (aleksija, disleksija), rakstības traucējumi (agrāfija, disgrāfija) (Baumanē, Ķeire, 1994).

Jāpiebilst, ka 4 – 5 gadu vecumā skaņu izrunas traucējumi tiek uzskatīti par fizioloģisku parādību, jo šajā vecumā nostiprinās artikulācijas aparāta orgāni, bet, bērnam kļūstot vecākam, ja valodas traucējumi nav novērsti, nopietni jāpārdomā, vai ir vai nav jāapmeklē logopēds.

Tātad 4 – 5 gadu vecumā bērna runa vēl nav nostiprinājusies, t.i., nav nostiprinājies artikulācijas aparāts – bērns vēl mācās pareizi izrunāt skaņas, bet šajā vecumā der papildus pievērst uzmanību bērnu valodas attīstībai – jo agrāk tiek atklāti valodas traucējumi, jo sekmīgāk ir iespējams tos novērst.

Sarunājoties ar bērnu, jāpievērš uzmanība bērna artikulācijas aparāta uzbūvei, kustīgumam – perifērajam artikulācijas aparātam: anatomiskai uzbūvei (lūpām, zobiem, mēlei, cietajām un mīkstajām aukslējām, ūkai), kustīgumam (lūpām, mēlei, mīkstajām

aukslējām, mīmikas muskulatūrai). Piemēram, vai lūpas sakļaujas, neveido spraugu, vai bērnam ir pareizs sakodiens, kāda ir mēle – saitīte. Jāieklausās, kā bērns izrunā skaņas – vai tās tiek izrunātas skaidri, saprotami, ja ne, tad kuras skaņas izruna ir neskaidra, nesaprotama – vai skaņas tiek kropļotas, vai arī skaņu jauc vai aizstāj ar kādu citu skaņu. Der pievērst uzmanību bērna fonemātiskajai uztverei – vai bērns labo dzirdētos nepareizi izteiktos vārdus, skaņas, cenšas atdarināt pēc parauga – izrunāt pareizi.

Bērniem novirzes runas attīstībā var būt dažādas struktūras un smaguma pakāpes. Vispārizglītojošā izglītības iestādē bērnus ar runas traucējumiem var iedalīt trīs grupās:

1) bērni, kuriem runas mazattīstība saistīta ar skaņu izrunas traucējumiem bez citām blakusizpauzmēm, piemēram, dažādi sigmatismi, rotacisms;

2) bērni, kuriem bez skaņu izrunas traucējumiem ir nepilnvērtīgi attīstīti fonemātiskie procesi, līdz ar to ir grūtības atšķirt pēc skanējuma un artikulācijas veida līdzīgas fonēmas, piemēram, viņi jauc balsīgos un nebalsīgos līdzskaņus, r aizstāj ar l;

3) bērni, kuriem kopā ar skaņu izrunas traucējumiem ir mazattīstītas fonemātiskās uztveres iemaņas un leksiski gramatiskā joma – valodas sistēmas nepietiekama attīstība (Tūbele, 2002).

Pirmsskolas izglītības iestādes var apmeklēt bērni ar dažādiem valodas attīstības traucējumiem, piemēram, gan ar tādiem, kad netiek izrunāta kāda skaņa, bet to var novērst ar vingrinājumu palīdzību, gan ar tādiem, kad traucējuma cēlonis ir galvas smadzenēs.

Turpmāk tiks aprakstīti iespējamie bērnu valodas attīstības traucējumu veidi.

Dislālīja – vienas vai vairāku skaņu izrunas traucējums pie normālas dzirdes un runas aparāta inervācijas – skaņa var tikt neizrunāta, var tikt aizvietota ar citu, var tikt izrunāta nepareizi. Dislālījas rašanās laiks ir piedzimšanas brīdis, vai arī runas veidošanās periods, atkarībā no dislālījas veida.

Dislālīju iedala:

- organiskā jeb mehāniskā dislālīja (artikulācijas aparāta anomālija – piemēram, mēles saitīņa ir pārāk gara vai pārāk īsa, līdz ar to mēle nespēj brīvi, atbilstoši darboties, lai pareizi, skaidri tiktu izrunātas skaņas; nepareizs zobu sakodiens, žokļa īpatnības utt.);

- funkcionālajā dislālījā (izraisa nelabvēlīga runas vide; valodas skaņu uztveres un diferencēšanas, skaņu artikulācijas grūtības).

Dislālījai ir vairāki veidi, kas ir atkarīgi no tā, kāda skaņa netiek izrunāta: 1) r – rotacisms, 2) l, ʎ – lambdacisms, 3) s, z, c, dz, š, ž, č, dž – sigmatisms, 4) traucējumi, kas saistās ar aukslēju veidotajām skaņām: k, ʎ – kapacisms, g, ģ – gamacisms, h – hiticisms, j –

jotacisms, 5) balsīgos līdzskaņus jauc ar nebalsīgajiem līdzskaņiem (Miltiņa, Pastare, 1997). Jāpiebilst, ka arī šļupstēšana pieder pie dislālijas traucējumiem.

Dislāliju veicina:

- fiziskās (bioloģiskās) dzirdes pazemināšanās;
- artikulācijas aparāta uzbūves anatomiskie (defekti) traucējumi;
- artikulācijas aparāta mazkustīgums, to ierobežotā funkcionēšana;
- fonemātiskās uztveres mazattīstība;
- nepietiekama uzmanības pievēršana bērna runai (Miltiņa, 2005).

Alālīja – smags valodas traucējums; bērna valodas mazattīstība vai neattīstība pēc organiska bojājuma galvas smadzeņu garozas runas zonās pirms runas attīstības sākuma (Tūbele, 2002). Tāpat alālīja veidojas pirmsrunas periodā.

Ir divu veidu alālījas:

1) sensorā – bērns dzird runu, bet to nesaprot, neatšķir skaņas, neuztver vārdus, neveidojas saikne starp vārdu un priekšmetu vai darbību;

2) motorā alālīja – bērns runu dzird un saprot, bet nespēj pats runāt, viņam ir vāji attīstītas runas atdarināšanas spējas.

Aizdomas par alālīju rodas tad, ja 6 – 8 mēnešu vecumā bērns nelalina, vai arī lalina ļoti maz. Ja bērns nelalina, tad tas varētu nozīmēt, ka bērns neuztver (nesaprot, neatšķir) dažādas skaņas, vienkāršu, īsu vārdu nozīmi, viņam neveidojas saikne starp vārdu un priekšmetu, vai arī traucējumi ir prasmē atdarināt valodu, atdarināt dzirdēto vārdu – vismaz censties to atdarināt atbilstoši savām spējām, vecuma īpatnībām.

Dizartrijs – fonētiski runas traucējumi, kas radušies runas kustību analizatora centrālās daļas organiska bojājuma rezultātā un izpaužas kā skaņu veidošanas, balss un runas tempu traucējums (Baumane, Ķeire, 1994). Dizartrijs var rasties jebkurā vecumā.

Dizartrijs var tik klasificēta dažādi, kas ir atkarīgs no tā, kāda ir runas traucējuma pakāpe, kur ir traucējumu rašanās vieta – cēlonis, kā arī no tā, kā šie traucējumi izpaužas. Lielai daļai bērnu, kas slimo ar dizartriju, novērojama psihiskās attīstības aizture, kas saistīta ar to, ka viņiem ir ierobežotas kustību iespējas – līdz ar to šie bērni nav ieguvuši pietiekošas zināšanas par apkārtni.

Afāzija – pilnīgs vai daļējs runas zudums, kas radies galvas smadzeņu organisku bojājumu gadījumos pēc runas izveidošanās (Baumane, Ķeire, 1994). Bērniem afāzija galvenokārt rodas traumu rezultātā.

Afāzijas gadījumā var būt traucēta arī uzmanība, atmiņa, domāšana, kas ietekmē mācīšanos, pielāgošanos (līdz ar to var rasties grūtības iepazīt apkārtni, uztvert, analizēt

apkārt notiekošo, var rasties grūtības sadarboties ar citiem vienaudžiem, pieaugušajiem, kopā rotaļāties, darboties u.tml.).

Rinolālija – fonētiski runas traucējumi, kurus rada nepietiekama rīkles un deguna dobuma šķirtne (mīksto aukslēju šķeltnes vai paralīzes gadījumos) (Avotiņš, Prindule, Upmane, 1981). Runa ir neskaidra, nesaprotama.

Tahilālija – paātrināta runa. Runas tempa traucējuma sekas ir runas plūduma, ritma, melodijas un intonatīvā izteiksmīguma traucējumi (Tūbele, Šteinberga, 2004). Tahilālijai var būt dažādas formas. Smagākā forma ir batarisms, kad runa ir spilgti izteikta, ļoti ātra skaņu un vārdu izruna, skaņu un zilbju neizrunāšana, pārstatīšana, jaukšana, vārdu galotņu zudumi.

Bradilālija – palēnināts iekšējās un ārējās runas temps un ritms (pretēji tahilālijai). Vienmuļa, vienveidīga (monotona) balss ar pagarinātām pauzēm starp vārdiem, atsevišķām skaņām vārdā, skaņu izstiepta izruna, līdz ar to iespējami lēni lasīšanas un rakstīšanas procesi.

Stostīšanās jeb logoneiroze – stostīšanās, kuru rada krampjveida spazmas runas veidošanā iesaistītajos muskuļos. Visbiežāk rodas bērna runas attīstības, veidošanās gaitā. Spazmu lokalizācija var būt dažāda: elpošanas spazmas, spazmas balss aparātā, spazmas artikulācijas aparātā (Miltiņa, 2008).

Aleksija – pilnīga nespēja veidot lasīšanas iemaņas, nespēja lasīt vai saprast rakstveida tekstu arī pēc lasīšanas iemaņu apguves (Avotiņš, Prindule, Upmane, 1981).

Disleksija – daļēji lasīšanas procesa traucējumi. Disleksiju vislabāk var noteikt ar pedagogisku skolēna lasīšanas grūtību analīzi (Krauze, 2012). Pirmsskolas izglītības iestādē šo valodas attīstības traucējumu veidu ir diez gan grūti noteikt, jo bērni vēl tikai sāk apgūt lasītprasmi. Pirmsskolas izglītības programma, kā arī MK noteikumi Nr. 533 Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām paredz, ka bērnam pirmsskolas izglītības iestādē atbilstoši savām spējām ir jāatpazīst burti, vārdi, vienkārši teikumi. Līdz ar to nav obligāti bērnam, pirmsskolas izglītības iestādē beidzot, jāprot lasīt. Tieši tāpat ir ar aleksijas noteikšanu.

Agrāfijai un disgrāfijai ir līdzīgas iezīmes kā aleksijai un disleksijai, tikai tās tiek attiecinātas uz rakstīšanu. Noteikumi par rakstītprasmi pirmsskolas izglītības iestādē ir tieši tādi paši kā par lasītprasmi – rakstītprasme ir jāprot atbilstoši savām spējām. Līdz ar to arī šos valodas attīstības traucējumus ir sarežģīti noteikt pirmsskolas izglītības iestādē.

Disfonija (afonija) – fonācijas traucējumi vai tās pavisam nav patoloģisku izmaiņu rezultātā balss aparātā; afonija – balss trūkums, disfonija – balss stipruma, augstuma vai tembra traucējumi; šie traucējumi bērnam var rasties jebkurā vecumā, kā arī var būt gan izolēti, gan ietilpt citu runas traucējumu struktūrā (Tūbele, Šteinberga, 2004).

Pirmsskolas izglītības skolotājam ir jābūt zinošam par valodas attīstības traucējumiem – ja laicīgāk tiek atklāts kāds no iespējamajiem valodas traucējumiem, tad veiksmīgāk var to novērst. Līdz ar to tiek sekmēta skaidra valodas attīstība, kas vēlāk iespaido gan lasītprasmi, gan rakstītprasmi, gan citas bērna attīstības komponentes.

Ne vienmēr pirmsskolas skolotājs var novērst valodas traucējumus. Iespējams, ir jāiesaistās gan logopēdam, gan psihologam, gan jāiesaista medicīniska palīdzība – viss ir atkarīgs no valodas attīstības traucējuma veida un attīstības pakāpes. Taču bieži vien tieši pirmsskolas skolotājs ir tas, kas atklāj, ka bērnam ir nepieciešama papildus palīdzība valodas apgūvē.

Lai pēc iespējas sekmīgāk novērstu kādu valodas attīstības traucējumu – „cīnītos” pret to – jāzina valodas attīstības traucējuma rašanās iemesli, iespējamais rašanās laiks, apstākļi, raksturs, dziļums un pakāpe. Katrs gadījums ir jāskata atšķirīgi, kā arī jāizvērtē no dažādiem skatupunktiem.

Tātad gan vecākiem, gan skolotājiem ir jābūt vēriņiem ik uz soļa, lai sekmīgi varētu novērst valodas attīstības traucējumu rašanos, attīstīšanos neatkarīgi no bērna vecuma.

2.2. Bērnu valodas attīstības raksturojums Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”

Arvien vairāk pirmsskolas izglītības iestādēs ir vērojami bērni ar dažādiem valodas attīstības traucējumiem. Citiem bērniem tie ir smagākā formā, citiem bērniem tie ir vieglākā formā – katrs gadījums ir atšķirīgs un jāskatās atsevišķi.

Bērniem 4 – 5 gadu vecumā var būt dažādas valodas attīstības īpatnības – var būt, ka skaidri neizrunā vai vispār neizrunā dažādas skaņas, iespējams, ka skaņas vai zilbes tiek jauktas vietām, var būt grūtības skaņu diferencēšanā u.c. Bet šīs valodas attīstības īpatnības netiek uzskatītas par valodas attīstības traucējumiem, bet gan tās tiek uzskatītas par normu, jo valoda veidojas pakāpeniski, pēc noteiktiem principiem. Taču šajā vecumā var novērot (var rasties aizdomas), ka veidojas kādi no valodas attīstības traucējumiem. Līdz ar to skolotājam jābūt vēriņai, lai varētu secināt, kam vairāk vajadzētu pievērst uzmanību – jo laicīgāk tiek pamanīts kāds valodas attīstības traucējumu veids, jo veiksmīgāk to var novērst.

Maģistra darba autore strādā vienā no Rīgas pirmsskolas izglītības iestādēm. Šajā iestādē viņa izstrādāja un īstenoja valodas attīstību veicinošu programmu, jo pēc personīgajiem novērojumiem, viņa secināja, ka arī viņas grupā (grupā, kur viņa strādā) ir bērni ar valodas attīstības īpatnībām – iespējams, valodas attīstības traucējumiem.

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādi „X” 4 – 5 gadus jaunu bērnu grupu apmeklē 23 bērni. Maģistra darba pētījumā iesaistījās 21 bērns, jo 2 bērni nepiedalījās pētījumā, jo maz apmeklēja pirmsskolas izglītības iestādi (daudz slimoja).

Daļai no konkrētās grupas bērniem ir skaidra runa – skaņas (arī r) izrunā skaidri, droši, saprotami, arī ar skaņu uztveršanu, saklausīšanu, līdz ar to nosaukšanu viss ir kārtībā – atbilstoši bērnu vecumam, vecuma īpatnībām. Bet daļai ir grūtības dažādu skaņu izrunāšanā, kur cēloņi varētu būt dažādi, bet lielākoties visiem tie ir saistīti ar artikulācijas aparāta īpatnībām, kas raksturīgs displālijai.

Jāpiebilst, ka pirmsskolas skolotāja nevar uzstādīt diagnozi, noteikt, vai bērnam ir kāds no valodas attīstības traucējumiem. Skolotāja var tikai izteikt aizdomas un aicināt vecākus vest bērnu pie logopēda, lai pārbaudītu bērna valodas attīstību.

Pēc personīgajiem novērojumiem, maģistra darba autore secina par Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „X” 4 – 5 gadus jaunu bērnu grupu:

- 1 bērnam par garu ir mēles saite, līdz ar to mēle nespēj brīvi darboties atbilstoši tam, lai skaidri izrunātu skaņas. (Bērna vecāki bija aicināti vērsties pie logopēda. Pēc logopēda apmeklējuma konstatēts, ka nepieciešama medicīniska palīdzība.)

- 3 bērniem mēle pieskaras pie zobiem, veidojot kūkumu – līdz ar to rodas mīkstināta skaņu izruna.

- 1 bērnam vērojama tāda kā šļupstēšana. Skaņas netiek izrunātas skaidri, tīri – ir dzirdamas blakusskaņas.

- Daļa vēl neizrunā skaņu r (raksturīgs rotacismam) – tā tiek aizvietota ar skaņu l, vai arī tā tiek izlaista. Bet jāņem vērā, ka skaņas r izrunāšana ir sarežģīta un atšķirīga no pārējo skaņu izrunāšanas, līdz ar to skaņu r iemācās izrunāt l no pēdējām, bieži vien 5 - 6 gadu vecumā.

- 1 bērnam ir palēnināta runa, runas temps, kas parādās arī rakstīšanā (uzrakstīt savu vārdu, pārrakstīt kādu vārdu). Šim bērnam palēnināti notiek arī citas darbības: ģērbšanās, ēšana, rotaļāšanās. Taču uz jautājumiem atbild loģiski, ar apdomu, gramatiski pareizi. Attīstības ziņā bērns ir atbilstoši savam vecumam, pat dažās jomās apguvis vairāk kā to paredz pirmsskolas izglītības programma. Bērns kopumā ir zinošs, ar vēlmi izzināt, pētīt, interesējas par apkārt notiekošo, tik palēninātā tempā.

Zinot, kāda ir katra bērna valoda, kādas īpatnības ir raksturīgas viņam – viņa valodai, skolotāja var veikt dažādas darbības, lai palīdzētu bērnam attīstīt savu valodu, veicināt, iespējamo, valodas attīstības traucējumu novēršanu.

3. 4 – 5 GADUS JAUNU BĒRNU VALODAS VEIDOŠANĀS PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ

Cilvēki attīstās dažādi. Taču ir konkrētas iezīmes konkrētam vecumam. Psihologijā ar vecumu saprot nevis gadu skaitu, bet gan konkrētam vecumam atbilstošas īpatnības (Špona, 2004). Lai skolotājs varētu palīdzēt bērnam attīstīt valodu, skolotājam ir jāņem vērā šīs konkrētās iezīmes – bērna vecuma īpatnības. Zinot, piemēram, kā bērns uztver apkārtējo pasauli, cik noturīga ir viņa uzmanība, kādas ir koncentrēšanās spējas, kāda veida rotaļas labprātāk bērns iesaistās attiecīgā vecumā, var sekmīgi palīdzēt bērnam attīstīt savu valodu.

Cilvēka mūžs ir sadalīts posmos pēc tajā laikā raksturīgajām pazīmēm, kur katram posmam ir savas vecuma īpatnības. Līdz sākumskolai ir 2 posmi – mazbērna vecums (no 0 līdz 3 gadiem) un pirmsskolas vecums (no 3 līdz 7 gadiem), kas sadalās vairākās vecuma grupās, kur viena no grupām ir vidējā vecuma grupa – bērni, kuriem ir 4 – 5 gadi, kas tika pētīti šajā rakstu darbā.

Pirmsskolas bērnu vidējo (4 – 5 gadi) vecumu pētījuši daudzi psihologi, pedagogi, piemēram, Ž. Piažē, Ē. Eriksons, M. Mihaiļenko, B. Švarcs, V. Rūķe – Draviņa, L. Prindule, A. Ļubļinska, D. Markus, kur katrs papildina cits citu. Turpmāk tiks apskatīts, ko šie zinātnieki raksta par 4 – 5 gadus jauniem bērniem, viņu raksturojumu, īpatnībām.

Bērniem 4 – 5 gadu vecumā ievērojami lielāku nozīmi iegūst atmiņa, domāšana, iztēle, atjautība, līdz ar to bērni spēj veikt arvien sarežģītākas darbības. Bērni arvien vairāk uzdod jautājumus par apkārt redzēto, dzirdēto – viņi ir zinātkāri, viņi vēlas uzzināt par apkārtesošajām lietām, dažādiem procesiem, parādībām, izprast to būtību, nepieciešamību, līdz ar to vēlas noskaidrot jaunu vārdu nozīmi, pēc tam mēģina tos aktivizēt savā runā – pielietot atbilstošā situācijā.

Ž. Piažē bērnus 4 – 5 gadu vecumā pieskaita pie pirmsoperācijas stadijas (2 – 7 gadi) – intuitīvā fāze. Šajā vecumā valoda kļūst arvien nozīmīgāka, aizvien pieaug pastarpinājuma loma, bērns spēj saprast loģiskas sakarības ar pieaugošu sarežģītības pakāpi (Sorokina, Baturina, 1970). Bērns vēl izrāda egocentrismu (Piažē, 2002), kas atspoguļojas bērna runā.

Domāšanas pamatā ir sajūtas un uztveres tēli – bērns var analizēt, ja viņš redz lietas (Golubina, 2007).

4 – 5 gados bērnam pieaug sociālā adaptācija. To, ka bērni grib draudzēties, meklē rotaļu biedrus, pierāda tas, ka bērniem šajā vecumā mēdz būt iedomāti draugi, viņiem ir ļoti bagāta iztēle, un viņi ir ļoti brīvi (Albrehta, 2001). Tātad bērns grib sadarboties ar citiem cilvēkiem, iedomātiem draugiem, ne tikai ar ģimenes locekļiem – veido dialogus, sarunas ar citiem cilvēkiem, stāsta, skaidro.

Ē. Eriksons savukārt šo vecumu (4 – 5 gadi) apraksta – tas ir laiks, kad bērns iekļaujas dažādās aktivitātēs, rotaļās, modelējot dzīves situācijas (Dzintere, Stangaine, 2005). Tātad bērns vēro sev apkārt notiekošo un atdarina to savās rotaļās, piešķirot sev kādu lomu. Tieši šajā laikā bērnam rodas vainas izjūta vai turpinās iniciatīva. Šajā vecumā sevišķi svarīgs ir pieaugušā paraugs, jo bērnam 4 – 5 gadu vecumā attīstās atbildība, sociālā salīdzināšana, sociālās apmaiņas (es tev – tu man) vienkāršākās formas, sāk veidoties vērtību sistēma – tas viss parādās bērna valodā.

4. dzīves gadā rotaļājoties bērni saskaņo lomas – sadarbību nosaka rotaļas sižeta jēga, piemēram, viens gatavo pusdienas ciemiņiem, bet otrs pusdienas pasniedz. Taču 5. dzīves gadā bērni sāk kopā plānot savas darbības, piemēram, 1 šoferis brauks uz Rīgu, otrs – uz Jūrmalu, pēc tam kopā aizbrauks paēst vakariņas. Tātad 4 – 5 gadu vecumā bērni sāk sadarboties ar vienaudžiem – vienaudžu nozīme bērna dzīvē palielinās, arvien vairāk tā tiek novērtēta. Līdz ar to bērniem ir jāprot sarunāties, savstarpēji vienoties par turpmāko darbošanos. Jāprot pamatot savs viedoklis – izskaidrot tā, lai rotaļu biedrs saprastu, piekristu.

4 – 5 gados bērni ir entuziasma pilni, ļoti enerģiski, rotaļājas ar citiem bērniem (īpaši lomu rotaļās vai dramatizējumos). Parasti kontrolē savas emocijas un pauž tās pieņemamā veidā, labprātāk kontaktējas ar vienaudžiem, nevis pieaugušajiem (Dzintere, Stangaine, 2005).

Savukārt, skolotājai, organizējot bērniem dažādas aktivitātes, jāņem vērā, ka bērni 4 – 5 gadu vecumā nespēj ilgstoši veikt vienvēidīgas darbības. Tas nozīmē, ka aktivitātēs ir jāmaina darbību veidi, piemēram, kādu brīdi bērni sēž uz krēsliem, tad – pastaigājas, tad – spēlē kādu rotaļu ar kustībām. Vai arī jābūt iespējai, piemēram, runas rotaļnodarbības laikā pirmsskolas izglītības iestādē, aiziet atpūsties, pastaigāties kādu brīdi, pēc tam atnākt atpakaļ un turpināt darbošanos kopā ar citiem.

Aktīva darbība bērnam ir svarīga arī tāpēc, ka viņš kustoties (varētu teikt, ka izspēlējot sižetā) ātrāk un veiksmīgāk iegaumē, saprot, izprot – rotaļas apstākļos rezultāti būs labāki (Ļubļinska, 1991). Līdz ar to vēlams rezultāts būs kvalitatīvāks, konkrēti – bērns veiksmīgāk iemācīsies valodu.

Tāpat bērni 4 – 5 gadu vecumā aktīvi interesējas par savu apkārtni, uzdodot dažādus jautājumus par redzēto, dzirdēto – strauji paplašinās bērna vārdu krājums, mācās veidot dialogus, sarunāties, vingrinās veidot jautājumus, kā arī vingrinās atbildēt uz tiem. Arvien vairāk viņi grib darboties kopā ar vienaudžiem, taču pieaugušā loma parādās bērna atdarināšanā (uzvedībā, valodā) – pieaugušais ir kā paraugs.

Šajā vecumā bērniem ir grūti ilgstoši veikt vienveidīgas darbības, grūti noturēt ilgstoši uzmanību, koncentrēties, kas skolotājam jāņem vērā, piemēram, rotaļnodarbībās, sarunās, runas vides veidošanā pirmsskolas izglītības iestādē.

Pirmsskolas izglītības iestādē skolotāja, zinot vecumam raksturīgās īpatnības, var palīdzēt bērnam attīstīt valodu dažādos veidos. Šos veidus maģistra darba autore izmanto kā valodas attīstību veicinošos faktoros.

Valodas attīstību veicinošie faktori tika izvēlēti, balstoties uz I. Miltiņas un S. Pastares piedāvātajiem faktoriem – kas ietekmē bērna valodas attīstību: audzināšana un mācības (atdarināšana, pieaugušā palīdzība ik uz soļa), pietiekošas runas prakses (pirmsskolas izglītības iestādē – rotaļnodarbības), pilnvērtīga valodas vide, bērna psihofiziskā veselība.

3.1. Pieaugušā darbība bērna valodas attīstībā

Pieaugušajam ir milzīga loma bērna dzīvē. Viņš ir paraugs gan ar savu uzvedību, gan ar savu valodu. Viņš ir tas, kas palīdz bērnam veidot savu vērtību sistēmu – atšķirt labo no ļaunā. Taču pieaugušais bērnam ir palīgs, jo bērns patstāvīgi veido savu valodas sistēmu (Markus, 2007). Līdz ar to svarīgi, lai pieaugušais būtu bērnam blakus tad, kad tas ir nepieciešams, lai viņš būtu pieejams jebkurā brīdī, un svarīgi, lai bērns to apzinātos, izjustu.

Pirmsskolas vecumā bērns aktīvi vēro sev apkārt notiekošo. No tā, ko viņam apkārtne „rāda”, viņš mācās. Kā un ko bērns mācās un ir iemācījies, var redzēt bērna uzvedībā, dzirdēt bērna valodā, jo bērns nepārtraukti atdarina sev apkārt notiekošo – atdarina sev nozīmīgus pieaugušos, kas parasti ir vecāki, vecvecāki, skolotāji, kādi elki.

Par bērna vēlmi atdarināt apkārtējos raksta arī E. Pētersons: „[...] bērni cenšas atdarināt vecāku dzīvesveidu.” (Albrehta, 2001) Tāpat šajā vecumā bērns pēta, vēro notiekošo sev apkārt un tā veido sevi, savu vērtību sistēmu. Tuvākie cilvēki, ar kuriem viņš satiekas ik dienu, ir viņa vecāki. Tāpat vecāki ir pirmie, kas rāda paraugu bērnam – iemāca, kādam „man” ir jābūt.

Tad, kad bērns sāk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi, arī skolotājs kļūst par paraugu – bērns centīsies atdarināt arī skolotāju. Ir jāļauj bērnam atdarināt labo un jāmēģina atdarināt

arī pašiem bērnu – pozas, darbības – tas satuvina (Bjūzens, 2008). Savukārt pozitīvas emocijas rada drošības izjūtu, kas sekmē mācīšanos, jaunā apgūšanu, ka arī tiek gūts gandarījums no paša mācību procesa.

Parauga nozīmību parāda arī Latvijas Republikas Labklājības ministrijas mājaslapā rakstītais, ka tieši 4 – 5 gados zēni mēģina līdzināties tēvam un meitas – mātēm (pēc Z. Freida – Edipa komplekss) (Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2013). Pēc parauga bērni saprot, kā izturas viņa dzimumam piederīgais vecāks – līdz ar to bērns apgūst savu dzimuma lomu, atbilstošu uzvedību, manieres. Mācoties no parauga, bērns apgūst savam dzimumam raksturīgu runas stilu.

D. Markus raksta, ka bērnu vēlme atdarināt parādās arī bērnu valodā (Markus, 2003). Valodas atdarināšana parādīsies ikdienišķās situācijās – sarunās pa telefonu, satiekoties ar draugiem, stāstot piedzīvoto, dzirdēto.

Bērns, atdarinot pieaugušos, var iemācīties teikt nepareizi formulētus vārdus, teikumus, piemēram, nevis teikt ir, bet ira, nevis otrdien, bet otradiena. Ja bērnam svarīgi pieaugušie uzdod nepareizi formulētus jautājumus, tad arī bērna atbilde visticamāk būs nepareizi formulēta (Piemēram, vai grupā ira ieradusies Anna? Atbilde visticamāk būs – ira vai nava, nevis ir vai nav.).

Arī vecāku, skolotāju runas stilu, toni, intonāciju bērns centīsies atdarināt.

Jāpiebilst, ka arī rakstīšanu bērns mācās atdarinot – viņš apskatās, kāds izskatās burts, varbūt iepriekš kopā ar skolotāju vai kādu no vecākiem burts tiek apskatīts un pārrunāts, kā tas izskatās, un pēc tam bērns cenšas tieši tādu pašu uzzīmēt. Bērns satvers rakstāmo piederumi atbilstoši paraugam, vilks līnijas atbilstoši paraugam, lai rezultāts būtu tieši tāds pats kā paraugā.

Tātad vecākiem, skolotājām ik brīdi jādomā, kādu grib redzēt bērnu, jo no tā ir atkarīga bērna nākotne – iekļaušanās dažāda veida sociālajās grupās, sadarbošanās, atkarīgas bērna manieres, uzvedība, uzskati, vērtības, bērna valoda – un tad jābūt atbilstošs paraugs. Līdz ar to pieaugušais bērnam ir palīgs gan ar savu valodu, gan ar savu darbību.

Pieaugušajam ir daudz iespēju, kā palīdzēt bērnam bagātināt savu valodu: vērojot apkārtni, piemēram, ejot pa ielu vai gaidot sabiedrisko transportu, sarunājoties ar viņu par redzēto, lasot skaļi kādu pasaku, stāstu, pēc tam pārrunājot lasīto, kopā apskatot ilustrācijas, pārrunājot tās, stāstot par notiekošo, piedzīvoto... Darbojoties dažādos veidos kopā ar bērnu – sarunājoties –, tiek veicināta bērnam vēlme izziņāt apkārtējo pasauli, bērns tiek iedvesmots dalīties savos pārdzīvojumos ar citu cilvēku, tiek radināts nekautrēties no emocionalitātes savos izteikumos, kā arī bērns var vingrināties skaidrot vārdus.

Jāpiebilst, ka bērnam 4 – 5 gados ir interese par apkārt notiekošo, līdz ar to viņš labprāt iesaistīsies diskusijā, uzdos jautājumus. Rezultātā tiks izprastas cēloņu – seku sakarības, bērna valoda tiks bagātināta, bērns praktiski vingrināsies runāt – mācīsies pareizi runāt: skaidri izteikt vārdus, veidot teikumus, stāstījumu, aprakstīt...

V. Rūķe – Draviņa raksta, ka pats valodas process tiek sekmēts ar to vien, ka bērnam ir dota iespēja būt kopā ar pieaugušajiem un dzirdēt viņus runājam, un ka pieaugušie sarunājas ar bērniem, labprāt atbildot uz viņu jautājumiem (Rūķe – Draviņa, 1992).

Bieži vien vecāki ir tik aizņemti, ka viņi nevelta pietiekošu laiku sarunām ar bērnu. Līdz ar to tiek bremsēta bērna valoda, viņa spējas sarunāties ar citiem, sazināties ar citiem, jo bērns ne dzird valodu, ne pats var praktiski to pielietot. Bieži vien vecāki diez gan trūcīgi sarunājas savā starpā, līdz ar to bērnam neveidojas priekšstati par to, kas ir saruna, kā veidojas dialogs. Viņam veidojas priekšstati par to, ka nesarunāties ir norma. Līdz ar to skolotājai sevišķi pirmsskolas izglītības iestādē jāpiedomā pie runas vides veidošanas, lai vismaz tur bērns varētu dzirdēt paraugu – kā viņam runāt.

Jāpiebilst, ka svarīgi ir bērnu nesteidzināt. Ja bērnam uzdod jautājumu, tad vajag ļaut kādu brīdi viņam apdomāties, jo arī klusums izpaužas kā valodas attīstītājfaktors (Markus, 2007). Bieži vien tieši klusums nozīmē, ka bērns domā.

Tāpat vecāku pieredze un skolotāju metodiskie paņēmieni var būt lieli palīgi, atvieglojot svarīgo un sarežģīto pirmās valodas apguves procesu (Markus, Degtjarjova, Grigorjevs, 2007). Tāpēc arī skolotāja dažādu rotaļu veidā var palīdzēt bērnam apgūt valodu. Skolotāja var izdomāt, kā netieši, interesanti bērnam mācīties. (Pirmo bērns apgūst savu vecāku (audzinātāju) valodu, tāpēc to sauc par dzimto jeb mātes valodu (Nītiņa, 2007).)

Bērna attīstības sekmēšanā svarīga ir vecāku un skolotāju sadarbība, kas nozīmē gan vienotas prasības no bērna, gan savstarpēju sarunāšanos par to, kā bērns jūtas, ko viņš ir paveicis, kā viņam šodien ir veicies, ko vajadzētu vingrināties, kā ir gājis, piemēram, pie logopēda.

Sadarbības formas starp skolotāju un vecākiem var būt dažādas, sākot ar formāliem veidiem – sapulcēm, dažādu pasākumu organizēšanu –, beidzot ar individuālām pārrunām neformālā gaisotnē. Raksturīgākā vecāku un izglītotāju kontaktēšanās forma ir informācijas nodošana vecākiem, piemēram, sapulču laikā, vai konsultāciju un padomu sniegšana (Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra, 2009).

Pirmsskolas izglītības iestādēs vecāku sapulces parasti (var būt arī vairāk, bet tas atkarīgs no pirmsskolas izglītības iestādes darbības stila, skolotāju aktivitātes, vecāku ieinteresētības) notiek divas reizes gadā (mācību gadu uzsākot – rudenī –, tiek pastāstīts, ko tad „mēs” darīsim

konkrētajā mācību gadā (tiek pastāstīts arī tas, ko darīs runas rotaļnodarbībās, varbūt tiek ieteikti ieteikumi, ko var darīt mājās, lai veicinātu bērna valodas attīstību), kā arī kopīgi vienojas par dažādiem sadzīviskiem jautājumiem, un otra vecāku sapulce – mācību gadu noslēdzot – pavasarī (sava veida atskaitīšanās par mācību gadā paveikto). Vecāku sapulces tiek organizētas atbilstoši konkrētām bērnu vajadzībām.

Pirmsskolas izglītības iestādē tiek veiktas arī individuālās pārrunas ar katru vecāku pēc vajadzības. Individuālās pārrunas tiek veiktas katru dienu, kaut gan tas ir atkarīgs gan no vecāku ieinteresētības, pirmsskolas skolotājas iniciatīvas, mākslas sarunāties un daudziem citiem aspektiem.

Vēl regulāri tiek veidoti informatīvie stendi gan ar pedagoģisko procesu saistītiem jautājumiem, gan, piemēram, par dažādiem ar veselību saistītiem jautājumiem. Informatīvie stendi ir domāti tam, lai vecāki būtu zinoši par to, kas ikdienā notiek pirmsskolas izglītības iestādē, ko viņi varētu paši darīt mājās, lai bērns veiksmīgāk apgūto aktuālo tēmu un lai bērns nostiprinātu savas zināšanas.

Vecāki mēdz iesaistīties arī mācību procesa organizēšanā, piemēram, profesiju nedēļā, pastāsta par savu profesiju (dažreiz vecāku domas mainās uz pozitīvo pusi par skolotāja lomu, nozīmi pēc šādām aktivitātēm). Var tikt organizēti dažādi rotaļu rīti, vecāku – bērnu pasākumi.

Par to, vai sadarbība bijusi veiksmīga, rādīs bērna personības harmoniska attīstība, bērna prieks par dzīvi (Profesionālās pilnveides programma pedagogiem darbā ar 5 – 6 gadus veciem bērniem Nr. 2006/0067/VPD1/ESF/PIAA/05/APK/3.2.5.2./0057/0238, Ieteikumi skolotājiem darbam ar vecākiem), veidosies abpusējs gandarījums par paveikto, kā arī veiksmīgi attīstīsies bērna valoda.

Valodas apguvi ietekmē arī tas, vai vecāki, skolotāji lasa bērnam priekšā. V. Rūķe – Draviņa raksta, ka svarīgi ir regulāri lasīt bērnam dzejoļus vai pasakas – ja ne katru vakaru, tad vismaz pāris reizes nedēļā (Rūķe – Draviņa, 1992). Tā tiek bagātināta bērna valoda – papildināts vārdu krājums, viņam rodas jauni priekšstati par teikumu uzbūvi, loģiskumu, bērns izprot dažādu lietu nozīmi, sekas – cēloņus. Jāpiebilst, ka pirmsskolas izglītības iestādē bērniem priekšā lasa parasti pirms diendusas, bieži vien paši bērni dienas laikā piekrien pie skolotājas un lūdz, lai kopā palasa kādu stāstu, pasaku, lai kopā apskata pasakas attēlus.

Pirmsskolas izglītības iestādē tiek organizētas arī speciālas rotaļnodarbības – literatūras rotaļnodarbības – , kad tiek īpaša uzmanība veltīta pasaku, stāstu, dzejoļu u.c. formu analizēšanai, pārrunāšanai, izspēlēšanai.

4 – 5 gadu vecumā bērnam ir nemitīga interese par dzirdēto, redzēto, līdz ar to vienu un to pašu pasaku bērns labprāt klausās atkārtoti, un katru reizi tiek sadzirdēts kaut kas jauns, tiek uzdoti jauni jautājumi, ilustrācijās tiek ievērots kaut kas papildinošs. Līdz ar to tiek bagātināts bērna vārdu krājums.

D. Lieģeniece iesaka skolotājām veikt šādas aktivitātes bērna valodas attīstīšanai:

- ar bērnu runāt par viņam nozīmīgām lietām un atklājumiem, ļaut viņam stāstīt;
- rosināt bērnus izteikties vārdos;
- pieaugušajiem pierakstīt bērna domas un tad tās nolasīt;
- rosināt bērnus aprakstīt priekšmetus, notikumus, attiecības utt.;
- pedagogam rosināt bērnus pārdzīvot prieku saskarsmē ar valodu;
- pedagogam rosināt bērnus izjust ritmu, sacerēt stāstus, dzejoļus, ka arī tos klausīties utt.

(Lieģeniece, 1995).

Tātad svarīgi, kādu skolotājas rāda sevi kā paraugu bērniem gan ar savu uzvedību, rīcību, gan ar savu valodu – runas stilu, intonācijām, pareizi izteiktiem vārdiem, gramatiski pareizi veidotiem teikumiem, jo bērns nepārtraukti vēro, klausās un atdarina. Sevišķi ja bērnam skolotāja būs svarīga, tad bērns nepārtraukti atdarinās skolotāju. Nepārtraukti klausīsies skolotājā, runās tā, kā skolotāja.

Skolotājai regulāri jāsadarbojas ar vecākiem, jo tikai kopīgi var palīdzēt bērniem attīstīt savu valodu.

Parasti tieši skolotājas pamana, vai bērnam ir nepieciešama logopēda palīdzība, vai papildus jāpastrādā mājās pie artikulācijas aparāta vingrināšanas. Bet arī skolotājas var palīdzēt bērniem ik uz soļa: papildināt bērna vārdus krājumu, ik pa brīdim sarunājoties ar bērniem, atbildot uz viņa jautājumiem, izskaidrojot vēl nepazīstamo – palīdzēt bērnam vingrināties praktiski runāt – palīdzēt bērniem mācīties runāt, mācīties savu dzimto valodu.

3.2. Runas prakses aktivizēšana kā viena no iespējām bērna valodas pilnveidē

Jebko, tai skaitā arī valodu, vislabāk iemācās prakses rezultātā. Tātad, lai veiksmīgi apgūtu valodas normas, bērnam ir jārunā. Pirmsskolas izglītības iestādē runas praksi bērnam nodrošina skolotāja, sarunājoties ikdienā ar bērnu par tā brīža interesējošo jautājumu, vai arī sarunājoties speciāli organizētajās rotaļnodarbībās – runas rotaļnodarbībā, matemātikā,

iepazīstināšanā ar apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm, iepazīstināšanā ar dabu, literatūrā, zīmēšanā, veidošanā, rokdarbos, mājturībā, konstruēšanā, aplicēšanā, mūzikā, sportā.

Īpaši tiek akcentēta konkrēta rotaļnodarbība valodas attīstīšanai – runas rotaļnodarbība, kam ir sava struktūra, kas ilgst 4 – 5 gadu vecumā apmēram 15 minūtes bērna uzmanības, koncentrēšanās spējas dēļ. Jāpiebilst, ka valodas attīstība tiek veicināta nepārtraukti pirmsskolas izglītības iestādēs, jo nepārtraukti kāds runā, sarunājas, klausās, ir paraugs (skolotāja, viņas valoda), kas tiek atdarināts. Tomēr tiek īpaši izdalītas, akcentētas runas rotaļnodarbības valodas attīstīšanai.

Parasti runas rotaļnodarbības sākas ar kādu vingrinājumu artikulācijas aparāta attīstīšanai, piemēram, vingrina mēli – mēģina aizsniegt degunu ar mēli, klakšķina mēli, atdarinot zirgu, laiza saldējumu utt. Šādi vingrinājumi ir paredzēti gan mēlei, gan lūpām, gan ieelpai – izelpai. Katra skolotāja pati nosaka, cik veltīt laiku šīm aktivitātēm, kas ir atkarīgs no bērnu vajadzībām (viņu artikulācijas aparāta attīstības).

Runas rotaļnodarbībās tiek veltīts laiks arī dažādu skaņu izrunāšanai, jo, kā raksta A. Baumane, neprecīza skaņu izrunāšana var būt cēlonis to jaukšanai rakstītācīšanās un lasītācīšanās procesā (Baumane, 2000). Parasti grūtības ir līdzskaņu izrunāšanā, piemēram, r tiek izrunāts kā l, vai arī tiek izrunāts mīkstais r – velārais r (Miltiņa, Pastare, 1997), skaņu p jauc ar b, t jauc ar d.

Lai izpētītu skaņu izrunas pareizību, parasti aicina bērnu izrunāt vairākus vārdus ar „aizdomīgo” skaņu. Skaņai šajos vārdos jāatrodas dažādās vietās – vārda sākumā, vārda vidū, vārda beigās, piemēram, skaņa s – sile, Jānis, saulespuķe, suns, svece (Miltiņa, Pastare, 1997). Ja bērnam neizdodas konkrēto skaņu izrunāt patstāvīgi, tad pieaugušais palīdz – rāda paraugu bērnam, izrunājot vārdus, aicinot bērnu pēc tam tos atdarināt, pastāsta, kur atrodas mēle, kā kustas lūpas, izrunājot atbilstošos skaņu. Svarīgi, lai bērns izprastu savu ķermeni, konkrēti – artikulācijas aparātu, lai viņš izprastu, kā tas darbojas – ko es varu izdarīt ar lūpām, kā es varu pakustināt mēli, cik dziļi varu ievilkāt gaisu, kā gaisu varu izpūst u.tml.

Artikulācijas aparāta vingrinājumus var izmantot arī spogulīšus. Tad bērns redz sevi – kā viņa lūpas, mēle kustas, kā arī viņš var savas kustības salīdzināt ar skolotājas rādīto paraugu.

Runas rotaļnodarbībās tiek īpaši pievērsta uzmanība arī fonemātiskās dzirdes attīstīšanai. Ja bērns spēj saklausīt, pēc tam arī nosaukt norādīto skaņu, tad tas vēlāk parādīsies viņa rakstītprasmē, lasītprasmē.

Bērniem 4 gadu vecumā vajadzētu saklausīt, ar kādu skaņu sākas vārdi, bet 5 gados – ar kādu skaņu arī beidzas vārdi. Grūtības var sagādāt pareizi saklausīt un nosaukt pēc skanējuma

līdzīgas skaņas – līdzīgi izrunājamās skaņas, piemēram, p – b, t – d. Jāpiebilst, ka vispirms vingrinās saklausīt patskaņus (īsos, garos), pēc tam – līdzskaņus.

Runas rotaļnodarbībās tiek īpaši piedomāts pie tā, lai bērni iepazītu jaunus lietvārdus, darbības vārdus, īpašības vārdus, apstākļu vārdus, prievārdus – papildinātu savu vārdu krājumu ar dažādu vārdšķiru vārdiem. Runas rotaļnodarbībās vingrinās izprast, pielietot runā jaunos vārdus, kā arī mācās saskaņot vārdus locījumos, formās, dzimtēs. Vingrinās pastāstīt, atstāstīt, izdomāt savus stāstījumus.

Nenoliedzami, runas rotaļnodarbībās nepietiek laika, lai katrs bērns varētu izteikties, pastāstīt, piemēram, par sižetisku attēlu, līdz ar to skolotājām ir jāstrādā individuāli ārpus rotaļnodarbībām. Individuāli rīta cēlienā vai pēcpusdienā, kad rodas brīvs brīdis, jādarbojas (varētu teikt, ka jāparunā) ar bērnu individuāli – aci pret aci, lai bērns varētu pastāstīt, atstāstīt un lai uzmanība tiktu pievērsta tieši viņa runas prasmēm, lai skolotājs varētu pievērst uzmanību konkrētam bērnam, viņa vajadzībām – darboties tieši viņam vajadzīgajā jomā.

I.Elnebija iesaka bērna runas attīstības veicināšanai šādas aktivitātes:

- ar bērnu visu laiku runāt;
- spēlēt spēles (gan valodai, gan kustībai);
- lasīt dzejoļus, stāstus;
- uzdot mīklas, izdomāt pašiem savas mīklas;
- apskatīt grāmatas ar zīmējumiem (Elnebija, 1999).

Šīs aktivitātes var darīt gan vecāki kopā ar bērniem, gan arī skolotājas kopā ar bērniem. Pirmsskolas izglītības iestādē šīs aktivitātes tiek veiktas, tik varbūt ne pietiekošā daudzumā, pievērstoties katram bērnam individuāli.

Savukārt Ž. Piažē iesaka bērna runas attīstības veicināšanai šādas aktivitātes:

- uzklausīt bērnu;
- dot kaut ko reālu, par ko parunāt;
- iedrošināt, iesaistīt dialogā;
- uzdot tādus jautājumus, kas rosina atbildēt ar vairāk kā vienu vārdu;
- vingrināties klausīties;
- apmeklēt logopēdu, ja ir nepieciešamība;
- iepazīstināt ar programmu un jaunāko zinātni (Lieģeniece, Nazarova, 1999).

Tātad skolotājas rokās ir bērna iespējas viņam runāt „lietderīgi” pirmsskolas izglītības iestādē. Ar „lietderīgi” tiek domāts, ka bērnam ir iespēja runāt tā, lai attīstītu savas valodas prasmes, kas ietver gan to, kā tiek izrunātas skaņas, kā skaņas tiek saklausītas un tad nosauktas gan vārda sākumā, gan beigās 5 gadu vecumā, gan to, kā tiek veidoti teikumi (vai

tiek veidoti teikumi atbilstoši gramatiskām normām), vai bērnam paplašinās, bagātinās vārdu krājums, vai bērns cenšas un kā var pastāstīt, atstāstīt kādu stāstu, pasaku, vai bērns uzdod jautājumus par apkārt redzēto, dzirdēto.

Savukārt, lai bērnam rastos dažādi jautājumi, lai bērns domātu (analizētu, salīdzinātu utt.), svarīga ir vide, kurā bērns atrodas, ko pirmsskolas izglītības iestādē ietekmē, veido skolotāja.

3.3. Valodas vide kā būtisks faktors valodas pilnveidē

Pasaules izziņa sākas no mājām, ģimenes – tā ir tuvākā apkārtnē, kurā bērns dzīvo – tuvākā attīstības zona, kas pakāpeniski paplašinās. Bērna valodas attīstību sekmē vide, kādā bērns atrodas. Pakāpeniski ar katru nodzīvoto gadu vide paplašinās, kļūst daudzveidīga – dažāda. Vispirms tās ir mājas, bet vēlāk jau vide pirmsskolas izglītības iestādē, vēlāk – skolā...

Ar vidi skolā saprotam gan fizisko, gan arī sociālp psiholoģisko vidi, kura izpaužas darba organizācijā un savstarpējās attiecībās – skolotāju vidū, starp skolēniem, ka arī skolotāju un skolēnu starpā (Puskarevs, Golubeva, 1999). Pēc maģistra darba autores domām, lielākoties, ja tiek runāts par vidi pirmsskolas izglītības iestādē, tad ar to tiek domāta fiziskā vide – telpas, rotaļlietas, mēbeles, apgaismojums, rotaļu laukumi.

Vides iekārtošana vispirms ir atkarīga no pedagoga izpratnes par to, kā attīstās bērni, kādas ir bērnu intereses konkrētā vecumā. Savukārt, ja bērnam parāda paņēmienus, kā strādāt, bērns motivē savu darbību, un notiek viņa pašattīstība. Tas nozīmē, ka bērns brīvi, patstāvīgi darbojas pēc saviem ieskatiem – viņš nebaidās darboties, jo viņš to prot, kā arī viss ir brīvi pieejams, viņam atbilstošs.

D. Lieģeniece raksta par mācību vides iekārtošanas nosacījumiem:

1) mācību videi jābūt tā iekārtotai tā, lai izraisītu vēlmi mācīties un palīdzētu veidot bērnam izziņas darbības motivāciju;

2) mācību videi jābūt iekārtotai tā, lai palīdzētu bērniem uztverto informāciju nostiprināt un saglabāt (Lieģeniece, 1995).

Tātad svarīgi, lai bērnam rastos interese, vēlme izzināt, darboties, jo tā bērns iepazīst savu apkārtni, iepazīst lietu būtību, veido savas noteiktas sistēmas. Jāpiebilst, ka bērniem 4 – 5 gadu vecumā piemīt vēlme izzināt apkārt notiekošo, pārbaudīt lietas, aptaustīt, izpētīt dažādus priekšmetus. Bērni šajā vecumā labprāt darbojas, ja vien viņi saskata darbībai jēgu, ja vien konkrētā darbība viņu vecumam ir atbilstoša – nav par sarežģītu vai par vienkāršu. Ja šie

noteikumi tiek nodrošināti, tad bērns labprāt darbosies, pat atkārtos vienu un to pašu darbību vai rotaļu, vai spēli vairākas reizes, līdz ar to nostiprinot apgūtās zināšanas.

Fiziskā vide ir mākslīgi veidota ar telpas iekārtojumu, interjeru. Cilvēki izvēlas, kādās krāsās būs izvēlēta telpa, kādi ziedi tajā atradīsies, kādas mēbeles ir viņam piemērotas, kādi priekšmeti atradīsies telpā, kāda mūzika skanēs izvēlētajā telpā. Arī bērna vide jākārtota tā, lai bērns pats varētu izlemēt, ko viņš vēlas darīt: materiāli un rotaļlietas jāsaliek pietiekami zemu, viegli pieejami un pārredzami (Elnebiņa, 1994). Telpa jāiekārto tā, lai bērns jebkura laikā pats var pieiet pie plaukta, pie galda, paņemt spēli, rotaļlietu, ko viņš vēlas, paspēlēties, pēc tam to varētu patstāvīgi novietot atpakaļ. Tādā veidā bērns tiek mudināts būt patstāvīgs, brīvs savā izvēlē – var izvēlēties, ar ko grib darboties, kad un kā – , kā arī tiek veicināts, lai bērns būtu drošība – tiek samazināta iespēja, ka bērns varētu nokrist, paklupt, ieskriet kādā stūrī.

Valdorfpedagoģijā videi tiek piešķirta milzīga loma, jo vide ļauj pedagogam iedarboties uz bērnu netieši un mudina rast savus risinājumus, paust savu attieksmi, idejas, emocijas, neesot tiešā atkarībā no pieaugušā (Valdmane, 2007). Arī vispārīzglītojošajās pirmsskolas izglītības iestādēs vides loma bērna dzīvē tiek skaidrota tāpat kā Valdorfpedagoģijā (iepriekš tika aprakstīta fiziskā vide). Līdz ar to skolotājai pirmsskolas izglītības iestādē ir jāpievēršas grupas telpu izveidē, iekārtošanā. Tas nozīmē, ka telpai ir jābūt mērķtiecīgi iekārtotai.

Parasti grupas telpa tiek iekārtota centros, piemēram, dabas centrs, kur atrodas dažādi dabas materiāli, rokdarbu centrs (dažādi veramie materiāli, dzijas, audumi u.c.), grāmatu centrs, mākslas centrs u.c.

Vēl grupas iekārtošanā jāatceras, ka spēlēm jābūt dažādām, atbilstošām bērnu vecumam, viņu interesēm. Jābūt pieejamiem dažādiem dabas materiāliem, grāmatām, kuras bērns jebkurā brīdī var pats paņemt un paskatīties. Telpā jābūt redzamiem, izliktiem dažādiem attēliem, pie kuriem brīvi bērns var pieiet, apskatīties, izpētīt, kas tur redzams (attēlus ir jāmaina pēc nepieciešamības, piemēram, pēc atbilstības apgūstamajai tēmai), jo sevišķi liela nozīme cilvēka psihiskajā attīstībā un normālā mācību un audzināšanas procesa norisē sajūtām.

Tāpat svarīgi, lai bērnam būtu iespēja apskatīt attēlus, darboties ar dažādiem priekšmetiem, dzirdēt, kā skan dažādi priekšmeti, jo tikai praktiski darbojoties, bērns iepazīst pasauli, līdz ar to arī paplašina savu vārdu krājumu, izprotot jēdzienu nozīmi, pielietojumu runā.

Valodas apguvē sevišķi svarīgi ir tas, lai būtu brīvi pieejami spoguļi, ar kuriem bērns var darboties, pētīt savu mīmiku, izskatu. Varbūt sākumā bērns var izpētīt savu portretu spoguļī, pēc tam to uzzīmēt, tad – salīdzināt, vai acis ir vienā un tajā pašā krāsā, vai sejas

formas ir vienādas, vai mati ir līdzīgās krāsās – kādā izkārtojumā tie ir dzīvē un kādā izkārtojumā tie ir attēlā...

Kādā bērnam pieejamā vietā varētu atrasties dažādi trafareti, dažādi veramie materiāli, rakstāmpiederumi, papīri utt., lai bērns var radoši, pēc saviem ieskatiem darboties un attīstīt savas prasmes (Ieteicamā materiālā bāze pirmsskolas izglītības programmas īstenošanai, 2013).

Valodas attīstību ietekmē arī bērna sīkās pirkstu muskulatūras attīstība – motorikas attīstība. Valoda un domāšana nevar viena bez otras pastāvēt (Nītiņa, 2007). Bērns darbojoties, piemēram, verot kastaņus uz auklas, attīsta savu domāšanu, koordinācijas spējas, uztveri, koncentrējas nodarbei. Līdz ar to svarīgi, lai bērnam būtu brīvi pieejami dažādi veramie, beramie, taustāmie materiāli – lai bērns pats var brīvi praktiski darboties pēc savas ieceres.

Tāpat bērna valodas attīstību netieši veicina vide, kādā viņš atrodas. No skolotājas ir atkarīgs, kāda ir vide pirmsskolas izglītības iestādē, cik tā būs bērnam piemērota, atbilstoša, attīstoša.

3.4. Bērna psihofiziskā veselība kā būtisks faktors valodas pilnveidē

Bērna valodas attīstību ietekmē arī tas, kā bērns jūtas gan fiziski, gan arī psiholoģiski. Jo bērns jūtas drošāk, ir aktīvāks, jo bērns vairāk vēlas uzzināt, grib sadarboties, vairāk un kvalitatīvāk iemācās kaut ko jaunu, brīvi iesaistās sarunās, vairāk jautā, atbild uz jautājumiem.

Fiziskā un psiholoģiskā joma ir savstarpēji saistītas – bērna fiziskā veselība ietekmē psiholoģisko veselību, un otrādi – psiholoģiskā veselība ietekmē fizisko veselību. Ja kādā no šīm jomām bērns nejūtas droši, piemēram, bērnam ir kādi fiziski traucējumi, piemēram, ir X veida kājas, līdz ar to ir grūtības pārvietoties telpās, rotaļu laukumā, kas netiek ievērotas vides veidošanā (tas nozīmē, ka ir sevišķi jāpiedomā par drošām pārvietošanās iespējām, lai bērns nepakļūtu ik uz soļa), tad bērns nejutīsies ērti, droši, nebūs atvērts sarunām ar skolotāju, vienaudžiem, līdz ar to tiek ietekmēta viņa valodas attīstība – ne aktīvi mācīsies sarunāties, ne interesēsies par jauniem vārdiem, ne uzdos jautājumus. Līdzīgi ir arī ar kādiem dzirdes vai redzes traucējumiem, vai kādām citām speciālām vai īpašām vajadzībām. Šādos gadījumos ir speciāli jāpielāgo vide, jābūt speciāliem materiāliem, atšķirīgai skolotāja mācību metodikai, lai veicinātu bērna drošības izjūtu, aktīvu darbošanos, ko paredz iekļaujošā izglītība. Līdz ar to īpaši izceļama ir individuālā pieeja, nodrošinot katram bērnam atbilstošu viņa vajadzībām

vidi, materiālus, izskaidrojot atbilstoši viņa uztveres īpatnībām – jāņem vērā valodas attīstības veicināšanā.

Tātad, ja bērnam ir kāda veida vajadzības un tās netiek ņemtas vērā gan vides pielāgošanā, gan atmosfēras uzlabošanā, bērns nejutīsies ērti arī psiholoģiski – radīsies lieks stress, kas tad arī ietekmēs valodas attīstību.

Lai runa attīstītos bez problēmām, ja tiek apskatīti fiziskie aspekti, tad vajadzīga daudzu maņu un funkciju veiksmīga integrācija un attīstība. Pirmsskolas vecuma bērnu runas un valodas attīstību ietekmē vestibulārais aparāts, mutes un mēles sīkā motorika, dzirdes uztvere (auditīvā uztvere) (Elnebija, 1994). Bērns uztver savu apkārtni to vērojot, saklausot, aptaustot – uztver pasauli ar savu maņu palīdzību. Tātad svarīga ir viņa maņu attīstības veicināšana arī ikdienā, jo, tikai praktiski darbojoties, viņš apgūst jaunus vārdus, izprot to pielietojumu. Pēc tam cenšas tos izrunāt, ko savukārt ietekmē tas, kā ir attīstījies viņa artikulācijas aparāts – mēle, lūpas, sejas muskuļi utt.

Par sajūtu iesaistīšanu bērna praktiskajā darbībā daudz raksta M. Montesorī savos izstrādātajos materiālos: ar šiem materiāliem, vingrinājumiem bērns mācās atšķirt krāsu un skaņu nianšes, mācās uztvert pakāpeniski pieaugušos trokšņus, mācās formas, figūras, izprot mērvienības utt. Darbojoties ar šiem materiāliem, bērns rotaļu veidā attīsta sevi: gan savu pirkstu muskulatūru (verot, berot, liekot klucīšus citu uz cita, veidojot torni), gan attīsta izziņas procesus – savu domāšanu (salīdzināšanu, vispārināšanu, analīzi, sintēzi), uztveri, uzmanību, atmiņu, iztēli – , gan arī attīsta savu valodu. Jāpiebilst, ka gan pirkstu muskulatūras attīstība, gan izziņas procesu attīstība ietekmē to, kāda būs bērna valoda – cik attīstīta tā būs.

Tātad izziņas procesi, pirkstu muskulatūra, valoda ir savstarpēji saistīti. Līdz ar to bērna valodā parādās, cik bērns ir fiziski, psiholoģiski attīstīts.

Arī A. Ļubļinska uzsver sajūtu nozīmīgumu bērna dzīvē, minot to, ka bērnam svarīga ir taktīlās un vizuālās priekšmeta uztveres apvienojums (Ļubļinska, 1979). Ja tas netiek nodrošināts, tad bērniem rodas vienaldzīga attieksme pret priekšmeta formu, izskatu, kas apgrūtina tās apgūšanu pat skolas gados.

Bērni, praktiski darbojoties, veiksmīgāk uztver, izprot apkārtni, ilgāk spēj noturēt savu uzmanību konkrētai darbībai, labāk atceras darīto, līdz ar to spēj par to gan pastāstīt, gan atkārtot, ja tas būtu nepieciešams. Tieši tāpēc pirmsskolas izglītības iestādē tiek uzsvērtā rotaļu darbība gan individuālajās aktivitātēs, kad bērns darbojas viens pats, vai arī kopā ar skolotāju, vienaudžiem, kad pats var izvēlēties darbības veidu, gan arī speciāli organizētajās rotaļnodarbībās, kam ir sava noteikta struktūra un kur tiek ņemts vērā. Jāpiebilst, ka vadoša

darbībā bērniem pirmsskolas vecumā ir rotaļu darbība, kas pirmsskolas izglītības iestādē parādās ik uz soļa.

Tātad, lai bērns veiksmīgi varētu attīstīt savu valodu, ir jānodrošina bērna iekļaušanās pirmsskolas izglītības iestādē, kas nozīmē, ka tiek nodrošināti gan fiziskie, gan psiholoģiskie aspekti, lai bērns justos droši, vajadzīgi, ērti, lai viņš justu, ka viņš var, izvairoties no liekā stresa, kas varētu rasties dažādu apstākļu dēļ, piemēram, valodas attīstības traucējumu dēļ.

Tātad skolotājam ir jāņem vērā bērna psihofiziskā veselība gan organizējot rotaļnodarbības, gan organizējot dažādas citas aktivitātes pirmsskolas izglītības iestādē, lai bērns varētu attīstīt savu valodu atbilstoši savām spējām, iespējām.

4. PĒTĪJUMS PAR 4 – 5 GADUS JAUNU BĒRNU VALODAS VEIDOŠANOS PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ

4.1. Pētījuma raksturojums

Valoda ir viens no sazināšanās veidiem. Katram cilvēkam valoda attīstās dažādi, kas atkarīgs no tā, kāda ir bijusi vide, kurā cilvēks (bērns) atradies, cik daudz vecāki ar bērnu ir darbojušies – kopīgi rotaļājušies, pārrunājušies ikdienišķas lietas, cik daudz lasītas ir pasakas, stāstīti stāsti, pārrunāti dažādi notikumi, cik daudz ir dziedātas dziesmas, kāds ir bijis cilvēka (bērņa) veselības stāvoklis, kas arī ietekmē bērna drošības izjūtu, uzticēšanos, iespējas apgūt jauno un mācīties.

Tad, kad bērns sāk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi, tad pirmsskolas izglītības iestādes vide, skolotājas prasmes, izvēlētās darba metodes, skolotājas attieksme pret bērnu ietekmē bērna valodas veidošanos. Skolotājas spēj ietekmēt bērna valodu gan ar savu paraugu, gan ar savu darba stilu, izvēlētajām darba metodēm utt. – skolotājam ir milzīga loma, ietekme bērna dzīvē.

Izvēlētās pētījuma metodes bija bērnu novērošana un vecāku anketēšana. Bērnu novērošana tika izvēlēta bērna vecuma, vecuma īpatnību dēļ – lai pētījumā iegūtie dati būtu kvalitatīvi. Savukārt vecāku anketēšana kā pētījuma metode tika izvēlēta tāpēc, jo tā ir ērta, nepiespiesta – vecāki brīvi, brīdi apdomājoties, var izvēlēties sev atbilstošos variantus, neuztraucoties par datu konfidencialitāti.

Lai veicinātu bērna valodas veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē, tika izstrādāta valodas attīstību veicinoša programma atbilstoši bērnu vecumam, bērnu vecuma īpatnībām, konkrētās grupas bērnu interesēm, kas tika īstenota Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” 4 – 5 gadus jaunu bērnu grupā. Programmas veidošanā tika akcentēta pieaugušā darbība (skolotāja) kā bērna valodas attīstību veicinošs faktors. Papildus izvirzītajiem uzdevumiem, kas tika veikti, īstenojot programmu, skolotājai vienmēr bija jārāda sevi kā paraugu – gan ikdienā brīvajos brīžos, gan arī veicot kādu uzdevumu – gan ar savu valodu, gan ar savu uzvedību (skolotāja rādīja paraugu arī rotaļnodarbībās – vispirms pati parādot, kā uzdevums ir veicams, piemēram, norunā dzejoli, tad bērni tieši tāpat atdarina).

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” darbojas 4 grupas, kurās strādā 8 pirmsskolas skolotājas, un katrai grupai ir savs skolotājas palīgs. Katrā grupā mācās atšķirīga vecuma bērni: 1. grupā – 3/4 gadus jauni bērni, 2. grupā – 4/5 gadus jauni bērni, 3. grupā un 4. grupā

mācās 5 – 7 gadus jauni bērni. Katru gadu bērni darbojas citā grupā (3 gados – 1. grupā, 4 gados – 2. grupā, 5 – 7 gados bērni darbojas 3. vai 4. grupā).

Pirmsskolas izglītības iestādi vada izglītības iestādes vadītājs, kuram palīdz izglītības iestādes vadītāja vietnieks izglītības jautājumos, izglītības iestādes vietnieks saimnieciskajos jautājumos un medmāsa, kuru pārziņā vēl ir citi izglītības iestādes darbinieki. Šajā iestādē pētījumā piedalījās 4 – 5 gadus jauni bērni – 21 bērns (bērnu valodas īpatnības, iespējamie valodas attīstības traucējumi, tika aprakstīti jau iepriekš – skat. apakšnodalu Bērnu valodas attīstības raksturojums Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”).

Valodas attīstību veicinošā programma tika izveidota sešiem mēnešiem – sākot ar oktobri, beidzot ar martu (ieskaitot). Katrai nedēļai tika izvirzīta tēma, kas konkrētā nedēļā bija jāapskata (jāsasaista ar izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem valodas attīstīšanas veicināšanai). Tēmas tika izvēlētas atbilstoši vadītājas vietnieces izglītības jautājumos ierosinājumiem, savukārt mērķi un uzdevumi tika izvirzīti, balstoties uz pirmsskolas izglītības programmā paredzētajiem uzdevumiem 4 – 5 gadus jauniem bērniem (2. pakāpe).

Tēmas:

1) Oktobris: Rudens svins svētkus; Rudens dārzā un mežā; Veikalā; Iela un transports; Minam mīklas.

2) Novembris: Mārtiņdiena ienāk Rīgā; Es un mana Latvija; Lauku sētas iemītnieki; Meža dzīvnieki.

3) Decembris: Dabas norises ziemā; Mūsu labie darbiņi; Ziemassvētki nāk; Sagaidīsim Jauno gadu.

4) Janvāris: Pulksteņu stāsti. Laiks; Es – grāmatu pasaulē; Mans drošais ceļš ziemā; Ziemas prieki.

5) Februāris: Profesijas; Ko dara mamma un tētis?; Veselība; Ko es dzirdu, redzu, sajūtu?

6) Marts: Es smaržoju un garšoju; Manas rokas un kājas; Pavasaris klāt; Nāc nākdama, Liela diena.

Programmas veidošanā tika uzsvērti artikulācijas aparāta vingrinājumi, kas tika veikti katru dienu: uzdevumi mēles vingrināšanai, lūpu vingrināšanai, ieelpas un izelpas vingrināšanai. Bieži vien arī citi uzdevumi tika izvēlēti tādi, lai vingrinātu tieši artikulācijas aparātu: dziedātas dziesmas, tika runāti dzejoļi, tautasdziesmas, spēlētas pirkstiņrotaļas.

Otrs uzsvars programmas veidošanā tika likts uz pirkstiņrotaļu spēlēšanu, jo ar tām tiek vingrināts gan artikulācijas aparāts, gan arī pirkstu muskulatūra, kas ietekmē dažādus izziņas procesus (domāšanu, uzmanību, atmiņu, uztveri u.c.), gan tiek veicināta skaidra runas dikcija, kā arī bērniem ir interesanti – pozitīvas emocijas veicina bērna valodas attīstību.

Trešais uzsvars programmas veidošanā tika likts uz to, lai bērniem būtu iespēja runāt: viņš var veidot dialogu ar skolotāju, vienaudžiem, atbildēt uz jautājumiem, uzdot pats jautājumus, vingrināties stāstīt par dažādiem notikumiem, piedzīvojumiem, attēliem gan saistībā ar konkrētās nedēļas izvirzīto tēmu, gan par to, kas bērnam konkrētajā brīdī ir aktuāls. Stāstīt bērns varēja vingrināties gan rotaļnodarbībās, gan ikdienā individuāli ar skolotāju (līdz ar to skolotājs var pievērst individuālu uzmanību bērna valodas prasmēm, labot, ja tas nepieciešams, paskaidrot un izskaidrot nesaprotamo atbilstoši bērna vajadzībām, spējai saprast).

Programmas veidošanā akcentēta tika arī runas vide: atbilstoši tēmai tika izvēlēti attēli, kurus bērns varēja apskatīt jebkura brīdī, tika izvēlētas tēmai atbilstošas grāmatas, kas tika novietotas bērnam brīvi pieejamā vietā; kā arī tika izvēlēti dažādi materiāli, lai bērns brīvi, patstāvīgi varētu darboties sev vēlamā laikā, neapzinoties to, ka tad tiek veicināta viņa valodas attīstība: bērnam brīvi bija pieejami dažādi veramie gan dabas, gan mākslīgie materiāli, trafareti, dzija siešanai, pīšanai, vīšanai, kociņi, salmiņi, darba lapas atbilstoši tēmai, kartoni, šķēres utt.

Programmas veidošanā arī rotaļas tika piemeklētas un izvēlētas atbilstoši tēmai un bērnu vecumam.

Jāpiebilst, ka rotaļai ir liela nozīme pirmsskolas vecuma bērna ikdienā, jo rotaļājoties bērns apgūst daudzas nepieciešamās prasmes un iemaņas turpmākai dzīvei, pašam neapzinoties, ka mācās. 4 – 5 gadus veciem bērniem ir attiecināmas simboliskās, radošās rotaļas – bērns sāk saprast un lietot standarta simbolus, lai radītu; bērni uzņemas dažādas lomas, kas savā starpā sadarbojas (izdalāmas – lomu rotaļas) –, un konstruktīvās rotaļas – bērns rada un veido lietas ar māksliniecisku nozīmi (izdalāmas – celtniecības, teatrālās, režisoriskās rotaļas) (Sorokina, Baturina, 1970). Jāpiebilst, ka vidējā grupā jau iespējamās rotaļas, kurās jāatsauc atmiņā agrāk iegūtās zināšanas, jāsaista tās ar jaunām – rotaļas tiek saistītas ar bērna pieredzi. Tātad šajās rotaļās parādās noteikts sižets, lomas, un, balstoties uz savu (bērna) pieredzi, bērns attēlo redzēto sev apkārt.

Valodas attīstību veicinošās programmas veidošanā tika ņemts vērā arī tas, ka pirmsskolas izglītības programma paredz, ka katru nedēļu 4 – 5 gadus jaunu bērnu grupā skolotājam ir jāorganizē runas rotaļnodarbības. Līdz ar to atbilstoši tēmai katru piektdienu tika organizēta runas rotaļnodarbība atbilstoši tās struktūrai (atbilstoši runas rotaļnodarbību metodiskajiem norādījumiem). Vienmēr tika veikts kāds uzdevums artikulācijas aparāta vingrināšanai (sākuma – pirmajās runas rotaļnodarbībās – tika veikti uzdevumi mēles vai lūpu, vai ieelpa – izelpas vingrināšanai, vēlāk (oktobrī) vingrinājumi tika saistīti ar kādu

skaņu un burtu – skaņas un burta sasaiste veicina lasītprasmes apgūšanu); pēc tam tika veikti dažādi uzdevumi atbilstoši pirmsskolas izglītības programmā izvirzītajiem uzdevumiem vidējai vecuma grupai – 2. pakāpei. Tika veikti dažādi uzdevumi, lai vingrinātu stāstīt mācīšanu, papildinātu vārdu krājumu, vingrinātos loģisku, gramatiski pareizu teikumu veidošanā, vingrinātos saklausīt skaņas – diferencēt tās; vingrinātu balsis intonāciju, tembru, ritmu utt.

Par otru pētāmo pirmsskolas izglītības iestādi tika izvēlēta Rīgas pirmsskolas izglītības iestādi „Y”, kuru apmeklē bērni vecumā no 3 līdz 7 gadiem. Šajā iestādē pētījumā tika iesaistīta viena 4 – 5 gadus jaunu bērnu grupa – kontrolgrupa programmas efektivitātes pierādīšanai.

Šo grupu apmeklē bērni, kas neskaidri, neprecīzi izrunā skaņas dažādu iemeslu dēļ. 1 bērnam ir izteikti valodas attīstības traucējumi – bērns izrunā maz skaņu, izrunā dažus īsus vārdus (šis bērns netika iesaistīts pētījumā, jo viņš nevar izpildīt izveidotajā programmā izvirzītos uzdevumus).

Pirmsskolas izglītības iestādē ir 10 grupas, no kurām 4 īsteno speciālās izglītības programmu izglītojamajiem bērniem ar valodas attīstības traucējumiem, savukārt 6 grupas īsteno vispārīzglītojošo izglītības programmu.

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” skolotāja darbojas kopā ar bērniem visu pirmsskolas vecumu – 4 gadus (bērnu vecums – 3 līdz 6/7 gadi).

Kopā Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” ir 43 darbinieki: izglītības iestādes vadītājs, kura pārziņā ir izglītības iestādes vadītāja vietnieks izglītības jautājumos, izglītības iestādēs vadītāja vietnieks saimnieciskajos jautājumos, medmāsa, 20 pirmsskolas skolotājas, 1 mūzikas skolotāja, 1 sporta skolotāja, speciālās valodas attīstības pirmsskolas izglītības skolotāja u.c. darbinieki.

Šajā iestādē pētījumā iesaistīto grupu apmeklē 21 bērns vecumā no 4 līdz 5 gadiem (1 no vispārīzglītojošām grupām), bet pētījumā tika novēroti 20 bērni.

Abas pirmsskolas izglītības iestādes tika izvēlētas, ņemot vērā bērnu vecumu, pieejamību pētījuma veikšanai.

Lai raksturotu abas pirmsskolas izglītības iestādes, maģistra darba autore vispārīgi izvērtēja iekļaujošo izglītību veicinošos faktorus abās pētāmajās pirmsskolas izglītības iestādēs, jo arī tie ietekmē bērna valodas veidošanos. Faktori tika izvēlēti, balstoties uz maģistra darba autores S. Skoboļevas diplomdarbu „Iekļaujošo izglītību veicinošie faktori pirmsskolas vidējā vecuma grupā rotaļās pirmsskolas izglītības iestādē”. Jāpiebilst, ka maģistra darbā ar iekļaujošo izglītību tiek domāta visu bērnu individuālo vajadzību

nodrošināšana neatkarīgi no tā, vai bērnam ir kādi veselības traucējumi vai to nav. No diplomdarbā piedāvātajiem 18 iekļaujošo izglītību veicinošajiem faktoriem pirmsskolas izglītības iestādē vidējā vecuma grupā tika atlasīti 14, kas, pēc maģistra darba autores domām, ir saistīti ar bērna valodas attīstības veicināšanu.

Iekļaujošo izglītību veicinošo faktoru izvērtējumu abās pirmsskolas izglītības iestādēs veica katras grupas skolotāja, balstoties uz savu pieredzi un cenšoties izvērtēt reālo situāciju, „skatoties uz to no malas” (izvērtēšanas anketu skat. 2. pielikumā).

4.1. tabula

Iekļaujošo izglītību veicinošo faktoru izvērtējums abās pētījumā iesaistītajās pirmsskolas izglītības iestādēs

Faktors	Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „X”	Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „Y”
Aptverams (ērti darboties rotaļnodarbībās, ērti pārredzēt visus bērnus, var pievērst individuālu uzmanību visiem bērniem u.tml.) bērnu skaits pirmsskolas vidējā (4 – 5) vecuma grupā. (Pēc pētījuma (Skoboļeva, 2011) rezultātiem aptverams bērnu skaits ir 15 bērni.)	Grupā ir 23 bērni. Regulāri pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē 18 – 19 bērni. Līdz ar to šajā grupā tiek pārsniegts pētījumā pierādītais aptveramo bērnu skaits – 15.	Grupā ir 21 bērns, no kuriem 16 bērni pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē regulāri – tāpat tiek pārsniegts aptveramo bērnu skaits.
	Līdz ar to rūpīgi jāplāno darbs apakšgrupās, individuālais darbs, lai varēti pievērst individuālu uzmanību katram bērnam. Ne vienmēr var ērti pārskatīt visus bērnus, līdz ar to sevišķi jāpiedomā un jārīkojas atbilstoši tam, lai nodrošinātu bērnu drošību. Arī rotaļnodarbībās ne vienmēr visi bērni var pilnvērtīgi izteikties, jo bērnu uzmanība 4 – 5 gados ir diez gan īslaicīga, nenoturīga.	
Vides (fiziskā vide) un atmosfēras (labvēlīga, pozitīva attieksme gan no skolotājiem, gan no bērniem, gan no citiem iestādes darbiniekiem, vecākiem) atbilstība iekļaujošām prasībām	Grupā tiek pievērstā uzmanība, lai būtu pietiekoši daudz un atbilstoši uzskates materiāli, iespēja bērnam brīvi darboties, pašam izvēloties, ar ko viņš konkrētajā brīdī grib darboties. Arī atmosfēra ir labvēlīga – bērni tiek uzslavēti par	Pedagogi cenšas veidot visiem bērniem vienādu vidi, neizceļot nevienu. Ar dažādiem materiāliem ir iespējams darboties visiem bērniem. Uzskates materiāli tiek mainīti katru nedēļu atbilstoši tēmai. Tiek plānots

– atbildoši valodas traucējumu specifikai.	panākumiem, tiek veicinātas bērnu savstarpēji pozitīvas attiecības.	grupā ieviest „klusuma stūrīti”, kur bērniem ir iespēja pabūt 1 ar sevi.
Bērna drošības izjūta.	Katrs bērns no rīta tiek sagaidīts, skolotāja cenšas pievērst viņam un vecākiem individuālu uzmanību. Arī pa dienu bērni jebkurā laikā var nākt pie skolotājas, lūgt pēc palīdzības, parunāties.	Par drošību tiek domāts katru dienu: gan par emocionālo ikdienā – it īpaši adaptācijas periodā –, arī par fizisko drošību (grupā, rotaļu laukumā).
Bērna pozitīvā attieksme pret sevi.	Kopumā bērni ir droši, vēlas iesaistīties dažādās aktivitātēs, neatkarīgi no viņa valodas prasmēm.	Bērni ar prieku iesaistās rotaļnodarbībās, rotaļās, spēlēs.
Ģimenes atbalsts.	Lielākā daļa vecāku ir ieinteresēti par to, kas notiek pa dienu grupā: pārrunas no rīta, vakarpusē, sniedz savus ierosinājumus, vēlas risināt konfliktus, ja tādi radušies. Dažiem ir ieteikts apmeklēt logopēdu vai vērsties pēc medicīniskas palīdzības, bet tas netiek darīts – tiek atlikts uz vēlāku laiku.	Lielākā daļa vecāku iedrošina bērnus jau no rīta: novēl jauku dienu, samīļo, paslavē. Dažkārt vecāki pat par daudz izdara bērnu vietā. Bērnu ar valodas traucējumiem papildus ved pie speciālista, bet atsakās, lai bērns apmeklētu logopēdisko grupu.
Ģimenes pozitīva attieksme pret iekļaušanos pirmsskolas izglītības iestādē.	Šajā grupā nav bērnu ar nopietniem valodas traucējumiem, līdz ar to nav jūtama atšķirīga attieksme pret kādu no bērniem no vecāku puses. Bet ir jūtama interese par to, kāda ir „mana” bērna valoda – bet vecāku interese ir dažāda (cits – atliek logopēda	Grupā ir situācija, kurā vecāki labprātāk ved bērnu uz šo grupu, nevis uz specializēto grupu, bet meklē papildus speciālistus.

	apmeklēšanu vai papildus speciālistu apmeklēšanu, cits – interesējas gandrīz katru dienu par sava bērna veismēm).	
Skolotājas labvēlīgā attieksme pret iekļaujamo bērnu.	Neviens bērns netiek īpaši izcelts valodas traucējumu dēļ. Ikdienā tiek ņemtas vērā bērna valodas prasmes, īpatnības. Jāpiebilst, ka ar laiku skolotāja pierod pie bērna skaņu, vārdu izrunas, līdz ar to valodas izrunas īpatnības/traucējumi varbūt pat tiek neievēroti.	Ar bērniem ar valodas traucējumiem skolotāja regulāri darbojas individuāli. Bet šī grupas skolotāja uzskata, ka bērni var iekļauties līdz brīdim, kad tas neapdraud sevi un citus – šajā grupā nav tādu bērnu, kas apdraudētu sevi vai citus.
Grupās bērnu pozitīva attieksme pret bērnu, kuram ir kādi valodas traucējumi.	Bērni cits citu ir pieņēmuši. Ir vērojami „mani draugi”, „mani nedraugi”, bet iemesls nav valodas attīstības traucējumi.	Saprotoshi, labprāt spēlējas cits ar citu.
Saprotosa, iekļautīga bērnu savstarpējā attieksme grupā.	Cits citam palīdz, cenšas saprast.	Dažkārt izskan frāzes, lai runā latviešu valodā (lai bērni ar valodas traucējumiem runā latviski), jo neko nevarot saprast. Bet tāda veida komentāri izskan reti. Lielāki konflikti rodas rotaļlietu dalīšanas gadījumos, kas ir neatkarīgi no valodas attīstības līmeņa.
Pirmsskolas izglītības iestādes darbinieku un vecāku veiksmīga, saskaņota sadarbība.	Šajā iestādē sadarbībai tiek pievērsta liela uzmanība, ņemot vērā bērnu „ceļošanu” pa grupām. Līdz ar notiek regulāras pedagoģiskas, darbinieku un vecāku sapulces, ikdienišķas pārrunas pēc nepieciešamības.	Ir daži vecāki, kas atsakās ar bērnu doties uz logopēdisko grupu. Kopumā ikdienas lietas ar vecākiem gandrīz vienmēr var sarunāt, vienoties.

<p>Bērna un skolotāju sadarbība.</p>	<p>Bērni ir droši, nebaidās no skolotājām, vērojama interese rotaļnodarbībās, dažādās organizētajās aktivitātēs. Abpusēja uzticēšanās.</p>	<p>Ja bērniem ir interesanti, tad sadarbība notiek dabiski, neuzspiesti. Bērniem grupā tiek uzticēti dažādi pienākumi, kas veicina uzticēšanos, atbildību.</p>
<p>Pedagogu sagatavotība darbam iekļaujošā grupā.</p>	<p>Pirmsskolas izglītības iestādē nav logopēda, līdz ar to par bērna valodu spriež skolotājas pēc saviem vērojumiem, bet skolotājām nav pietiekošu zināšanu darbam ar bērniem, kuriem ir nopietni valodas traucējumi (Skoboļeva, 2011). Līdz ar to dažreiz ir nepieciešams skatījums uz bērniem no malas. Tāpēc skolotāja, līdz ko ir aizdomas, ka bērnam varētu būt kāds no valodas traucējumiem, aicina vecākus doties apmeklēt logopēdu.</p>	<p>Pedagogu zināšanas par darbu ar bērniem, kam ir kādi nopietni valodas attīstības traucējumi, ir minimālas. Taču iestādē ir logopēde, kura palīdz ikdienā. Vingrinājumus artikulācijas aparāta vingrināšanai iesaka arī logopēde. Šīs grupas skolotāja gribētu plašāku materiālo bāzi darbam ar bērniem, kuriem ir kādi traucējumi (specifiskus materiālus).</p>
<p>Pedagoga spēja izvēlēties piemērotas, atbilstošas metodes (valodas attīstības veicināšanai).</p>	<p>Tiek īstenota izveidotā valodas attīstību veicinošā programma.</p>	<p>Bieži tiek organizēti vingrinājumi artikulācijas aparāta vingrināšanai. Organizētas pirkstiņrotaļas pareizai skaņu izrunāšanai, daudz darbojas individuāli, apakšgrupās.</p>
<p>Papildus speciālistu pieejamība.</p>	<p>Pirmsskolas izglītības iestādē nav papildus speciālistu. Bet skolotāja, līdz ko rodas aizdomas par kādu no valodas</p>	<p>Pirmsskolas izglītības iestādē ir 4 logopēdiskās grupas, kā arī pārējās grupās vienreiz nedēļā nāk logopēds, kas individuāli</p>

	traucējumiem, aicina vecākus un bērnu apmeklēt logopēdu vai kādu citu speciālistu.	strādā ar bērniem, kuriem ir kādi valodas attīstības traucējumi.
--	--	--

Lai noskaidrotu izveidotās programmas efektivitāti, tika veikta bērnu novērošana abās pirmsskolas izglītības iestādēs. (Novērošana kā pētījuma metode tika izvēlēta, ņemot vērā bērnu vecumu, vecuma īpatnības, bērnu iespējas, spējas iesaistīties pētījumā.) Par katru bērnu tika aizpildīta novērojuma karte, kas tika izveidota atbilstoši pirmsskolas izglītības programmā izvirzītajiem uzdevumiem runas attīstīšanai vidējā vecuma grupai – 2. pakāpei (Skat. 4. pielikumu un 5. pielikumu).

Lai pētījumā gūtie novērojumi būtu patiesi, novērojumu kartes aizpildīja katras grupas skolotāja, jo tieši viņas zina katru bērnu, viņa spējas. Tieši skolotājas ik brīdi ir kopā ar bērniem, līdz ar to arī bērni ir dabiski, nesamāksloti skolotāju klātbūtnē (tādejādi tiktu novērsti blakusmainīgie, kas ietekmē pētījuma drošumu (Geske, Grīnfelds, 2006)).

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” novērojumu kartes tikai aizpildītas 2 reizes – pirmo reizi septembrī (pirms programmas veidošanas), lai noskaidrotu, kādus uzdevumus izvēlēties atbilstoši konkrētai grupai, bērnu interesēm, un otro reizi – aprīlī – pēc izveidotās programmas realizēšanas. Savukārt Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” bērni tika novēroti aprīlī.

Pētījumā gūtie novērojumi tika salīdzināti:

1) Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” septembrī veiktie novērojumi ar aprīlī veiktajiem novērojumiem, līdz ar to noskaidrojot, kā realizējas programmā izvirzītie mērķi un uzdevumi;

2) Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „X” aprīlī veiktie novērojumi ar Rīgas pirmsskolas izglītības „Y” aprīlī veiktajiem novērojumiem, līdz ar to noskaidrojot programmas efektivitāti.

Pētījumā gaita tika anketēti vecāki, lai noskaidrotu, cik daudz un ko viņi reāli dara, lai vecinātu bērna valodas veidošanos (Skat. 3. pielikumu). Vecāku anketēšana notika aprīlī abās pētījumā iesaistītajās grupās.

Līdz ar to novērošanas gaitā gūtie rezultāti tiktu saistīti ar anketās gūtajiem rezultātiem – noskaidrots, kā rezultāti savstarpēji korelē – vai abās pētāmajās grupas vecāku ietekme uz valodas attīstību ir vienāda.

Anketēšana kā pētījuma metode tika izvēlēta, lai tiktu palielināts iespējamo atbilžu patiesums (anketas ir anonīmas, vecāki var brīvi, nepiespiesti apdomāt sev atbilstošo variantu,

atbildēt), kā arī anketēšanai kā datu vākšanas metodei ir augsti labvēlīga ticamība, iekšējā validāte (Kroplijs, Raščevska, 2004).

Vecāki tika anketēti abās pirmsskolas izglītības iestādēs aprīlī. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” tika anketēti 21 vecāks, savukārt Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” tika anketēti 20 vecāki.

4.2. Diskusija par pētījumā iegūtajiem rezultātiem

Pētījumā piedalījās 2 Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” 1 grupā (4 – 5 gadus jaunu bērnu grupā) 6 mēnešus tika īstenota programma, kas tika veidota, lai bērni varētu attīstīt savu valodu. Savukārt, lai pierādītu programmas efektivitāti, tika novērota 1 kontrolgrupa – Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y”.

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” pētāmajā grupā bija 23 bērni, no kuriem tika novēroti 21. 2 bērni netika novēroti, jo viņi reti apmeklēja pirmsskolas izglītības iestādi slimības dēļ. Šie divi bērni neveica visus uzdevumus, kuri tika izvirzīti izveidotajā programmā, līdz ar to viņus nevarētu adekvāti novērtēt – vai ir bijusi izaugsme tieši izveidotās programmas īstenošanas dēļ (kvalitatīvi nevarētu pārbaudīt programmas efektivitāti).

Savukārt Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” kontrolgrupu pētījuma laikā apmeklēja 21 bērns, no kuriem tika novēroti 20. 1 bērns netika novērots, jo viņam ir izteikti valodas attīstības traucējumi (izrunā maz skaņu, izrunā tik dažus īsus vārdus). Šis bērns ikdienā nespēj pilnvērtīgi darboties atbilstoši savam vecumam, ņemot vērā pirmsskolas izglītības iestāžu programmas prasības – nespēj veikt visus 2. pakāpē izvirzītos uzdevumus.

Abās pirmsskolas izglītības iestādēs par katru bērnu tika aizpildīta novērojumu karte, kurā tika izvirzīti 17 kritēriji, balstoties uz pirmsskolas izglītības programmu (2.pakāpi):

1. Runā īsus dzejolišus, tautasdziesmas.
2. Var nosaukt priekšmetus, dzīvas būtnes un dabas parādības.
3. Atšķir dabā dzirdamās skaņas.
4. Atdarina dabā dzirdamās skaņas.
5. Skaidri izrunā visas skaņas.
6. Saprot vārdus tuvās nozīmēs.
7. Saprot vārdus pretējās nozīmēs.
8. Var pastāstīt par sižeta attēlu.
9. Secīgi un gramatiski pareizi prot pastāstīt par savām gaitām, dabā novēroto, cilvēku rīcību (3 – 5 teikumi).

10. Izdomā iesāktā stāsta nobeigumu, sacer iespējamo tālāko notikumu attīstību.
11. Var atstāstīt nelielu stāstu vai notikumu.
12. Veido teikumus, ja dots teikuma priekšmets un izteicējs.
13. Saklausa un izdala skaņas vārda sākumā.
14. Saklausa un izdala skaņas vārda beigās.
15. Izdomā vārdus ar norādīto skaņu.
16. Atbild uz jautājumiem.
17. Uzdod jautājumus.

Novērojumu kartē katrs kritērijs bija jānovērtē no 0 līdz 3, kur 0 nozīmēja, ka konkrētais kritērijs netika novērots, 1 – attīstās, var novērot, bet reti (tātad ir vājas, zemas konkrētās prasmes), 2 – daļēji: prot, zina, spēj paveikt ar pieaugušā palīdzību, 3 – jā, prot, zina, spēj paveikt patstāvīgi (augsti attīstītas konkrētās prasmes).

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” bērni tika novēroti gan septembrī, sākot apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi – pirms programmas īstenošanas – ar mērķi, noskaidrot bērnu intereses, gan aprīlī – pēc programmas īstenošanas. Savukārt Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” bērni tika novēroti aprīlī.

Pirms tiek apskatīti novērošanā iegūtie rezultāti, tika noskaidrota skalas drošība, izmantojot datu apstrādes programmu SPSS.

4.2. tabula

Drošības skala

<i>Kronbaha Alfa koeficients</i>	<i>Vienību skaits</i>
,939	17

Izvērtējot Kronbaha Alfa koeficientu, var redzēt, ka skalas drošība ir augsta (koeficients – 0,939), kas nozīmē, ka dati savstarpēji stipri korelē – novērojumu kartē izvirzītie kritēriji ir savstarpēji cieši saistīti.

Savukārt, lai salīdzinātu novērojumu kartēs gūtos datus, tika izmantota datu apstrādes programma SPSS, konkrēti – T tests (ja tiek salīdzinātas 2 neatkarīgas izlases – izmanto *Independent Samples T Test* (Lasmanis, 2003)).

Novērojumu karšu salīdzināšana tika veikta 2 veidos:

1. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „X” dati tika salīdzināti: septembrī gūtie dati ar aprīlī gūtajiem datiem.

2. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „X” aprīlī gūtie dati ar Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „Y” aprīlī gūtajiem datiem.

Papildus bērnu novērošanai tika aptaujāti vecāki ar mērķi, noskaidrot, kāda ir vecāku ietekme uz bērnu valodas attīstību abās grupās – vai abām pētījumā iesaistītajām grupām vecāku ietekme ir vienāda – vai atšķirība ir statistiski nozīmīga (Skat. 3. pielikumu). Līdz ar to papildus pierādot izveidotās programmas efektivitāti.

Vecāku aptauja tika veikta aprīlī abās pētījumā iesaistītajās grupās.

Maģistra darba turpinājumā rezultāti tiks apskatīti šādā secībā:

1. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” veikto novērojumu rezultātu izpēte.
2. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” un Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” novērojumu rezultātu izpēte.
3. Vecāku aptauju rezultātu izpēte.

4.3. tabula

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” iegūto novērojumu rezultātu salīdzinājums pēc katrā mēnesī iegūtajām vērtējumu punktu summām

	Grupa	N	Vidējie rādītāji
Summa	Septembris	21	36,5238
	Aprīlis	21	48,8571

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādi „X” 4 – 5 gadus vecu bērnu grupu apmeklēja 23 bērni. Pētījumā netika novēroti 2 bērni, jo viņi reti apmeklēja pirmsskolas izglītības iestādi slimības dēļ. Līdz ar to viņus nevar adekvāti novērtēt (ja viņu valoda būtu attīstījusies, tad vai nu valodas attīstības izaugsme būtu maza, vai arī tā būtu notikusi ne dēļ izveidotās programmas).

Līdz ar to Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” pētījumā piedalījās 21 bērns, kuri tika novēroti 2 reizes. Pirmo reizi (septembrī) ar mērķi – noskaidrot bērnu valodas prasmes pirms programmas īstenošanas, kā arī ar papildus mērķi – noskaidrot, kā konkrēti šiem bērniem pielāgot dažādus uzdevumus, kā veiksmīgāk varētu bērnus ieinteresēt (atbilstoši konkrētās grupas bērnu interesēm), lai viņi varētu attīstīt savu valodu. Otrā novērošana tika veikta aprīlī, noskaidrojot, kā ir veicies ar programmas īstenošanu – vai bērnu valodas prasmes ir uzlabojušās.

Novērojumu salīdzināšana notika 2 veidos:

- 1) balstoties uz bērnu novērojumu vērtējumu punktu summām – saskaitot, cik konkrētā mēnesī bērni visi kopā ir ieguvuši punktus (cik bērni visi kopā ir ieguvuši punktus septembrī un cik bērni visi kopā ir ieguvuši punktus aprīlī);

2) tika salīdzināti 17 kritēriji – kuros kritērijos bērna valoda ir statistiski būtiski attīstījusies un kuros ne.

Datu apstrādei tika izmantota SPSS programma, konkrēti – T - tests, kur tika pētīts *sig.* (*2 – tailed*) koeficients.

4.4. tabula

T – testa rezultāti

		Levensa tests par vienlīdzīgiem mainīgajiem lielumiem		t-tests par vienlīdzīgiem lielumiem				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Vidējā starpība	Std. kļūdu starpība
Summa	Vienlīdzīgai dispersijai pieņemts	4,701	,036	-15,865	40	,000	-12,33333	,77737
	Vienlīdzīgai dispersijai nav pieņemts			-15,865	32,225	,000	-12,33333	,77737

Tā kā *Sig (2 tailed)* koeficients ir mazāks par 0,05, tad septembrī un aprīlī iegūto datu atšķirība ir statistiski nozīmīga, kas nozīmē, ka septembrī bērnu valodas prasmes ir zemākas kā aprīlī pēc izveidotās programmas īstenošanas. Tas nozīmē, ka izveidotajā programmā izvirzītie mērķi, izvirzītie uzdevumi, izvirzītās metodes ir piemērotas atbilstoši tam, lai tiktu veicināta bērnu valodas attīstība.

Tātad, katru dienu veicot artikulācijas aparāta vingrinājumus, spēlējot pirkstiņrotaļas, lasot pasakas, stāstot stāstus, organizējot atbilstošas runas rotaļnodarbības, ļaujot bērnam aktīvi darboties ar dažādiem materiāliem, lai viņš varētu attīstīt sīko pirkstu muskulatūru, dažādus izziņas procesus, tiek būtiski veicināta bērnu valodas attīstība.

Salīdzinot katru kritēriju (septembra novērojumu rezultātus ar aprīļa novērojumu rezultātiem), var redzēt (Skat. 6. pielikumu), ka statistiski nozīmīga atšķirība ir vērojama gandrīz visos kritērijos.

Vērojama valodas attīstība – izaugsme ir šādos kritērijos:

6. saprot vārdus tuvās nozīmēs,
7. saprot vārdus pretējās nozīmēs,

8. var pastāstīt par sižeta attēlu,
9. secīgi un gramatiski pareizi prot pastāstīt par savām gaitām, dabā novēroto, cilvēku rīcību (3 – 5 teikumi),
10. izdomā iesāktā stāsta nobeigumu, sacer iespējamo tālāko notikumu attīstību,
11. var atstāstīt nelielu stāstu vai notikumu,
12. veido teikumus, ja dots teikuma priekšmets vai izteicējs,
13. saklausa un izdala vārda sākumā,
14. saklausa un izdala skaņas vārda beigās,
15. izdomā vārdus ar norādīto skaņu,
17. uzdod jautājumus.

Tātd bērniem ir bagātinājies vārdu krājums – apgūti jauni jēdzieni, izprasta to pielietošana runā. Viņi ir kļuvuši drošāki, zinošāki – tiek uzdoti arvien vairāk jautājumi par apkārt notiekošo, redzēto, dzirdēto. Arvien plašāk – vairāk kā dažiem vārdiem – bērni spēj izteikties, pastāstīt, atstāstīt, izdomāt. Bērniem arvien vairāk attīstās iztēle, fantāzija. Ja septembrī daļa spēja saklausīt skaņas vārda sākumā, tad aprīlī lielākā daļa spēj saklausīt skaņas gan vārda sākumā, gan arī vārda beigās.

Skaņu izrunāšana ir kļuvusi skaidrāka, saprotamāka – skaņu izrunas traucējumi ir saglabājušies tiem, kam ir nepieciešama medicīniskā iejaukšanās, vai arī grūtības sagādā skaņas „r” izrunāšana, kas ir viena no grūtāk izrunājamajām skaņām. Taču jāņem vērā tas, ka šajā grupā bērni septembrī runāja diez gan skaidri, saprotami, līdz ar to šajā kritērijā (5. skaidri izrunā visas skaņas) neuzrādās statistiski būtiska atšķirība.

Līdz ar to var secināt, ka bērniem, kuriem ir dažādu skaņu izrunāšanas grūtības, iespējams, ir jāvēršas pēc papildus palīdzības (jāvēršas pie logopēda vai jāvēršas pēc medicīniskas palīdzības), jo pirmsskolas izglītības iestādē veiktie uzdevumi viņiem nav pietiekoši, lai veicinātu skaidru, pareizu skaņu izrunāšanu – nepieciešams, lai ar šiem bērniem vairāk un individuāli darbotos atbilstoši viņu vajadzībām. Jāpiebilst, ka katrs gadījums ir jāskatās atsevišķi – jāizvērtē, kāpēc konkrētās skaņas netiek izrunātas, piedevām jāņem vērā bērnu vecuma īpatnības.

Tātd programmas īstenošana veicināja bērna valodas attīstību: paplašinājās vārdu krājums, uzlabojās prasme izteikties, uzlabojās prasme saklausīt skaņas, uzlabojās prasme veidot teikumus atbilstoši pieņemtajām gramatiskajām normām, attīstījās iztēle, fantāzija.

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” un Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” iegūto novērojumu rezultātu summu salīdzinājums

	Grupa	N	Vidējie rādītāji
Summa	Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „Y”	20	39,6000
	Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „X”	21	48,8571

Lai pierādītu programmas efektivitāti, Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „X” aprīlī veiktie novērojumi tika salīdzināti ar kontrolgrupas – Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „Y” – aprīlī veiktajiem novērojumiem.

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” tika novērots 21 bērns, savukārt Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” tika novēroti 20 bērni.

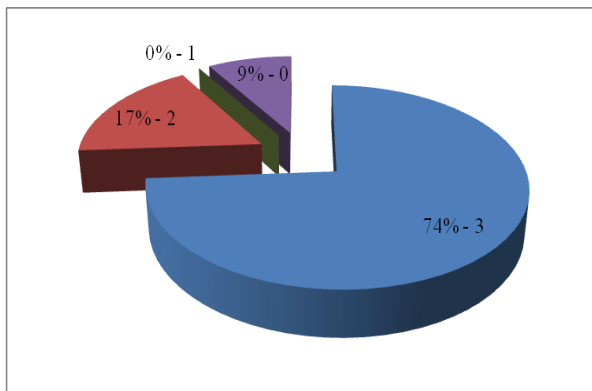
T – testa rezultāti

		Levensa tests par vienlīdzīgiem mainīgajiem lielumiem		t-tests par vienlīdzīgiem lielumiem				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Vidējā starpība	Std. kļūdu starpība
Summa	Vienlīdzīgai dispersijai pieņemts	29,932	,000	-5,303	39	,000	-9,25714	1,74561
	Vienlīdzīgai dispersijai nav pieņemts			-5,185	20,924	,000	-9,25714	1,78534

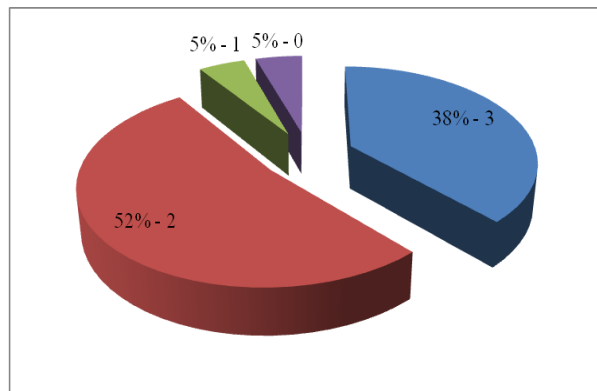
Tā kā *Sig (2 tailed)* koeficients ir mazāks par 0,05, tad abu pētāmo grupu aprīlī veikto novērojumu rezultātu atšķirība ir statistiski nozīmīga. Tas nozīmē, ka Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”, kur tika īstenota valodas attīstību veicinošā programma, bērnu valoda ar attīstījusies statistiski nozīmīgāk kā Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” – tātad izveidotā programma ir statistiski būtiski veicinājusi bērnu valodas attīstību.

Statistiski būtiska atšķirība nav vērojama:

- 1) 10. kritērijs – izdomā iesāktā stāsta nobeigumu, sacer iespējamo tālāko notikumu attīstību:

4.1. att. Rīgas PII „X”

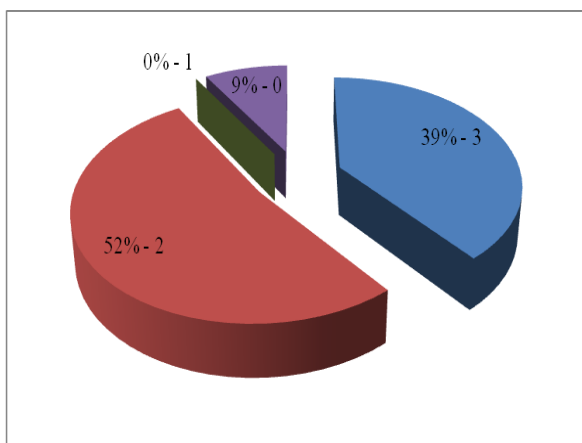

4.2. att. Rīgas PII „Y”

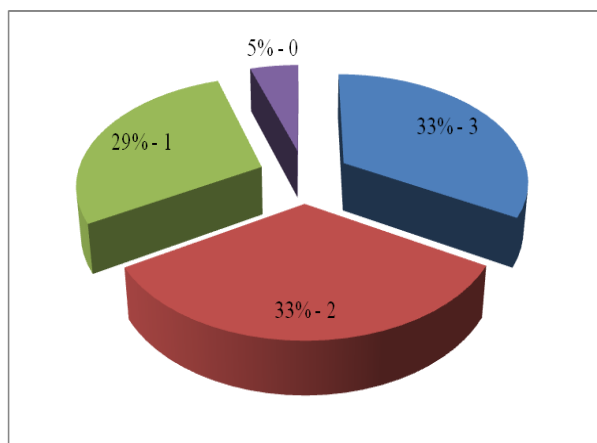
Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” 74% no bērniem tika novērtēti ar 3, kas nozīmē, ka viņi spēj patstāvīgi izdomāt stāsta nobeigumu, pastāstīt to citiem. Savukārt Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” ar 3 tika novērti 38% no bērniem, kas ir par 36% mazāk kā Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”. Ar 2 Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” tika novērtēti 17% no bērniem, bet Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” ar 2 tika novērtēti 52% no bērniem, kas ir par 35% vairāk kā Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”. Savukārt ar 0 tika novērtēti Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” 9% no bērniem, bet Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” – 5% no bērniem – šie bērni netika novēroti.

Tātad Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” procentuāli ir vairāk tādu bērnu, kas patstāvīgi var izveidot stāstījumu, izdomāt tālāko notikumu gaitu, stāsta nobeigumu, bet Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” procentuāli vairāk ir tādu bērnu, kas spēj izdomāt stāsta nobeigumu ar skolotājas palīdzību.

- 2) 14. kritērijs – saklausu un izdala skaņas vārda beigās:

4.3. att. Rīgas PII „X”

4.4. att. Rīgas PII „Y”

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” ar 3 tika novērtēti 39% no bērniem, savukārt Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” ar 3 tika novērtēti 33% no bērniem – procentuālā atšķirība ir diez gan maza – 6% procenti. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” ar 2 tika novērtēti 52% no bērniem, bet Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” ar 2 tika novērtēt 33% no bērniem – procentuālā atšķirība ir 19%. Savukārt ar 1 Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” netika novērtēts neviens no bērniem, bet Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” ar 1 tika novērtēti 29% no bērniem.

Tātad Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” vairāk ir tādu bērnu, kas saklausa un izdala skaņas vārda beigās gan ar pieaugušā palīdzību, gan arī patstāvīgi, bet, kā parāda rezultātu analīze datu apstrādes programmā SPSS, procentuālā atšķirība nav statistiski nozīmīga.

4.7. tabula

Vecāku anketu rezultātu salīdzinājums

	Grupa	N	Vidējie rādītāji
Summa	Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „X”	21	23,24
	Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „Y”	20	23,90

Pētījuma gaitā tika noskaidrots, ko dara vecāki mājās, lai palīdzētu bērniem attīstīt savu valodu: cik bieži lasa grāmatas, stāsta stāstus, dzied dziesmas, spēlējas ar alfabēta rotaļlietām (klucīšiem, kartiņām u.tml.), cik bieži spēlē dažādas vārdu spēles, raksta burtus vai vārdus, cik bieži skaļi lasa etiķetes vai kādus citus uzrakstus, cik bieži apmeklē bibliotēku, skatās televīziju vai video ar subtitriem, pēc tam pārrunājot redzēto. Tika noskaidrots arī tas, cik daudz abu pētāmo grupu vecāki nedēļā lasa sava prieka pēc grāmatas, žurnālus, avīzes, darbam nepieciešamo, kā arī tika noskaidrots, cik bērnu grāmatu apmēram ir mājās (Skat. 3. pielikumu). Abām pētāmajām grupām vecākiem domātās anketas bija vienādas.

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” tika aptaujāti 21 bērna vecāks (atlikušo 2 bērnu vecāki netika anketēti, jo viņu bērni netika novēroti, jo reti apmeklēja pirmsskolas izglītības iestādi slimošanas dēļ). Savukārt Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” tika anketēti 20 vecāki (1 vecāks netika anketēts, jo bērns netika novērots izteikto valodas traucējumu dēļ, kas ietekmētu kvalitatīvi veikt pētījumu, ja viņš tiktu novērots – bērns nespēj veikt pirmsskolas izglītības programmā izvirzītās prasības atbilstoši savam vecumam).

Vecāki netika šķiroti pēc dzimuma (mamma vai tētis) – neatkarīgi 1 no vecākiem aizpildīja anketu par sevi un otru vecāku.

Anketu rezultāti tika kodēti. Rezultāti tika salīdzināti pēc kopējām punktu summām, kuras tika iegūtas datu kodēšanas rezultātā. Pēc tam, izmantojot datu apstrādes programmu SPSS (T – testu), tika salīdzināta šo punktu summu statistiski nozīmīga atšķirība – vai tāda ir.

4.8. tabula

T – testa rezultāti

		Levensa tests par vienlīdzīgiem mainīgajiem lielumiem		t-tests par vienlīdzīgiem lielumiem				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Vidējā starpība	Std. kļūdu starpība
Summa	Vienlīdzīgai dispersijai pieņemts	6,787	,013	-,858	39	,396	-,662	,771
	Vienlīdzīgai dispersijai nav pieņemts			-,848	30,116	,403	-,662	,781

Tā kā *Sig (2 tailed)* koeficients ir lielāks par 0,05, tad abu anketēto grupu rezultātu atšķirība nav statistiski būtiska, kas nozīmē, ka gan Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”, gan Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „Y” vecāki veic vienlīdzīgu darbu mājās: lasa grāmatas, stāsta stāstus, dzied dziesmas, spēlējas ar alfabēta rotaļlietām, runājas par to, ko dara, raksta burtu vai vārdus, spēlējas ar vārdu spēlēm, skaļi lasa etiķetes vai uzrakstus, apmeklē bibliotēku, skatās televīziju, pēc tam pārrunājot redzēto.

Rezultāti parāda arī to, ka nav statistiski nozīmīgas atšķirības starp abu grupu vecāku lasīšanas sava prieka pēc, kā arī diez gan vienlīdzīgs skaits bērnu grāmatu abu grupu vecākiem ir mājās.

Tātad vecāku ietekme uz bērnu valodas attīstību abās pētījumā iesaistītajās grupās ir diez gan līdzvērtīga, kas apstiprina, ka izveidotā programma ir efektīga – programma veicina bērnu valodas attīstību.

SECINĀJUMI

Pirmsskolas izglītības iestādes apmeklē bērni ar dažādiem attīstības līmeņiem, kas parādās arī valodas prasmēs. To, cik vecāki un kā ir mājās darbojušies kopā ar bērnu, parāda bērna attīstības līmenis: kā bērns izrunā skaņas, cik bagāts ir bērna vārdu krājums, cik veiksmīgi bērns veido teikumus, kā iesaistās sarunās, kāda bērnam ir interese par apkārtējo pasauli. Ja vecāki ar bērnu nedarbojas pietiekoši, tad pirmsskolas skolotājam jāmeģina bērnam jo sevišķi palīdzēt attīstīt savu valodu jebkurā vecumā, atbilstoši viņa vecuma īpatnībām.

Tā kā maģistra darba autore, pēc saviem personīgajiem vērojumiem, strādājot pirmsskolas izglītības iestādē, secina, ka arvien vairāk ir bērnu, kuriem ir dažādi valodas attīstības traucējumi, izveidoja valodas attīstību veicinošu programmu, balstoties uz pirmsskolas izglītības iestāžu programmu (1998. gads). Izstrādātajā programmā tika ņemti vērā MK noteikumi Nr. 533 Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un Pirmsskolas izglītības mācību satura programma (2012. gads).

Izstrādātajā programmā uzsvāri tika likti uz artikulācijas aparāta attīstīšanu, vingrināšanu, pirkstu muskulatūras vingrināšanu, vārdu krājuma papildināšanu, izziņas procesu attīstīšanu, stāstītmācīšanu.

Katru dienu tika veikti artikulācijas aparāta vingrinājumi, kas bieži tika saistīti ar kādu burtu, katru dienu tika spēlētas pirkstiņrotaļas, runāti dzejoļi, skaitāmpanti, bieži tika dziedātas dziesmas lasītas grāmatas un veiktas dažādas citas aktivitātes, lai veicinātu bērna valodas attīstību. Arī vide tika veidota, tā, lai bērns pats gribētu darboties ar dažādiem materiāliem, pats varētu izvēlēties darbības veidu (pielāgoti attēli, spēles, rotaļlietas utt. izvēlētajai nedēļas tēmai), līdz ar to tika veicināta bērna motivācija darboties.

Bērni organizētajās aktivitātēs iesaistījās ar prieku un lielu interesi, kas nozīmē, ka aktivitātes tika veiksmīgi pielāgotas konkrētai grupai.

Izstrādātā programma tika īstenota Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X”. Savukārt, lai pierādītu programmas efektivitāti, tika iesaistīta 1 kontrolgrupa – Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „Y”. Katrā iestādē pētījumā piedalījās viena 4 – 5 gadus jaunu bērnu grupa.

Lai pierādītu programmas efektivitāti abas grupas tika novērotas, kā arī tika anketēti abu pētījumā iesaistīto grupu vecāki.

Rezultātā tika pierādīts, ka izveidotā programma ir efektīga, jo, salīdzinot datus, noskaidrojās:

- Statistiski būtiska atšķirība ir novērošanas rezultātos starp Rīgas pirmsskolas izglītības iestādi „X” un Rīgas pirmsskolas izglītības iestādi „Y”. Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” novērošanas rezultāti ir labāki.

- Statistiski būtiska atšķirība (valodas attīstība – izaugsme) Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē „X” ir vērojama gandrīz visos kritērijos:

6. saprot vārdus tuvās nozīmēs,
7. saprot vārdus pretējās nozīmēs,
8. var pastāstīt par sižeta attēlu,
9. secīgi un gramatiski pareizi prot pastāstīt par savām gaitām, dabā novēroto, cilvēku rīcību (3 – 5 teikumi),
10. izdomā iesāktā stāsta nobeigumu, sacer iespējamo tālāko notikumu attīstību,
11. var atstāstīt nelielu stāstu vai notikumu,
12. veido teikumus, ja dots teikuma priekšmets vai izteicējs,
13. saklausa un izdala vārda sākumā,
14. saklausa un izdala skaņas vārda beigās,
15. izdomā vārdus ar norādīto skaņu,
17. uzdod jautājumus.

Tas, ka izaugsme notikusi gandrīz visos kritērijos, pierāda, ka programmā izvirzītie uzdevumi ir tādi, kas veicina valodas attīstību atbilstoši konkrētās grupas bērnu interesēm, vecuma īpatnībām. Nozīmē arī to, ka vide ir veiksmīgi veidota, lai bērni brīvi, nepiespiesti darbotos, neapzināti attīstītu savu valodu.

Savukārt, veicot vecāku anketēšanu, tika pierādīts, ka abu pētījumā iesaistīto vecāku grupu ietekme uz bērnu valodas attīstību nav statistiski būtiska. Tas nozīmē, ka vecāku ietekme uz bērnu valodas attīstību abās pētījumā iesaistītajās grupās ir diez gan līdzvērtīga – tiek veikts līdzvērtīgs darbs mājās, līdzvērtīgas aktivitātes: lasa grāmatas, stāsta stāstus, dzied dziesmas, spēlējas ar alfabēta rotaļlietām, runājas par to, ko dara, spēlē vārdu spēles, skaļi lasa etiķetes un uzrakstus, apmeklē bibliotēku, skatās televīzijas programmas vai video ar subtitriem, pēc tam pārrunājot redzēto. Pierādījās arī tas, ka abu grupu vecāki apmēram vienādu laiku nedēļa pavada, lasot žurnālus, avīzes, darbam nepieciešamo literatūru, grāmatas. Pierādījās arī tas, ka mājās abām grupām ir līdzvērtīgs skaits bērnu grāmatu.

Secinot pēc bērnu novērošanas un vecāku anketēšanas rezultātiem, tika pierādīta maģistra darba sākumā izvirzītā hipotēze – skolotāja mērķtiecīga darbība, veicina bērna valodas pilnveidošanos. Kā arī tika īstenots izvirzītais maģistra darba mērķis – izveidot valodas attīstību veicinošu programmu un izmantot to praktiskajā valodas pilnveidē.

PRIEKŠLIKUMI

Pēc izveidotās programmas īstenošanas un rezultātu apskates, maģistra darba autore iesaka:

1. Programmas īstenošanā ir jāņem vērā konkrētās grupas intereses, lai veicinātu bērnu motivāciju darbam, līdz ar to veiksmīgāk palīdzot bērniem attīstīt savu valodu.
2. Novērtēt katra bērna valodas prasmes pirms programmas īstenošanas (noskaidrot, iespējamās valodas attīstības traucējumus), līdz ar to, ja nepieciešams, piesaistīt papildus speciālistu palīdzību.
3. Iesaistīt vecākus mācību procesa organizēšanā, lai bērnu ikdienu pirmsskolas izglītības iestādē radītu interesantāku, kā arī iepazīstinātu vecākus arvien vairāk ar to, kas notiek ikdienā pirmsskolas izglītības iestādē.
4. Iesaistīt vecākus valodas attīstības veicināšanā, uzdod veikt kādus uzdevumus mājās.
5. Novērtēt iekļaujošo izglītību veicinošos faktorus konkrētā grupā, jo to nodrošināšana veicina bērna iejušanos grupā, līdz ar to bērns jūtas droši, ērti, grib darboties, iesaistās dažādās aktivitātes, jautā, atbild utt.
6. Pilnveidot savas pirmsskolas skolotājas zināšanas par aktuālo un nebaidīties to izmantot savā profesionālajā praksē: jaunas metodes, jaunas tehnoloģijas, jaunus materiālus, dažādus resursus utt.
7. Nepārtraukti pilnveidot savu materiāli tehnisko bāzi, lai var dažādot organizējamās aktivitātes.
8. Uzlabot sadarbību ar otru grupas skolotāju – kopā īstenot programmā izvirzītos uzdevumus.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Albrehta, Dz.** Didaktika. Rīga: RaKa, 2001. 168 lpp.
2. **Avotiņš, V, Prindule, L., Upmane, Z.** Bērnu attīstība mācību un audzināšanas procesā. Red. L. Kovtuna. Rīga: Zvaigzne, 1981. 138 lpp.
3. **Baumane, A.** Izrunā un raksti pareizi! Red. I. Strelēvica. Rīga, Zvaigzne ABC, 2000. 128 lpp.
4. **Bjūzens, T.** Gudrais bērns: kā gudriem vecākiem izaudzināt gudru bērnu. Red. E. Roze. Tulk. Ī. Vīka. Rīga: Avots, 2008. 391 lpp.
5. **Baumane, A., Ķeire, L.** Valodas traucējumu veidi: dislālija, alālīja, sizartrijs, afāzija. Red. I. Strelēvica. Rīga: Zvaigzne ABC, 1994. 94 lpp.
6. **Dzintere, D., Stangaine, I.** Rotaļa – bērna dzīvesveids: teorija, pieredze, prakse. Red. R. Cimdiņa. Rīga: RaKa, 2005. 181 lpp.
7. **Elnebijs, I.** Pieskaries man! Lit. red. D. Romanovska. Modona: SIA Madonas poligrāfists, 2008. 175 lpp.
8. Egocentrisms - *Latviešu literārās valodas vārdnīca* [tiešsaite]– [atsauce 13.05.2010.]. Pieejams internetā: <http://www.tezaurs.lv/llvv/>
9. Fonēma [tiešsaite]. Nacionālais Apgāds, 2002 – [atsauce 26.01.2013.]. Pieejams internetā:
<http://datubazes.lanet.lv:2093/groups/default.aspx?r=1&q=fon%C4%93ma&id=939458&&g=1>
10. **Geske, A., Grīnfelds, A.** Izglītības pētniecība. Red. A.Šmite. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006. 261 lpp.
11. **Golubina, V.** Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata. Rīga: Izglītības soļi, 2007. 308 lpp.
12. Ieteicamā materiālā bāze pirmsskolas izglītības īstenošanai [tiešsaite]. Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija – [atsauce 26.01.2013.]. Pieejams internetā:
<http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/pirmsskolas-izgl.html>
13. Ieteikumi skolotājiem darbam ar vecākiem [tiešsaite]. ESF projekts „Profesionālās pilnveides programma pedagogiem darbā ar 5-6 gadus veciem bērniem” Nr. 2006/0067/VPD1/ESF/PIAA/05/APK/3.2.5.2./0057/0238 – [atsauce 26.01.2013.]. Pieejams internetā: http://old.iic.lv/lv/projekti/profprog_ieteikumi-vecaki.pdf
14. **Krauze, S.** Iekļaujošā izglītība – viss ir tavās rokās! 2.daļa. *Izglītība un kultūra*, Rīga, 2012. Nr. 39 (418). 16 lpp.

15. **Kropļijs, A., Raščevska, M.** Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs. Red. B. Ceplīte. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2004. 178 lpp.
16. **Lasmanis, A.** Māksla apstrādāt datus: pirmie soļi – 1. burtnīca. Rīga, 2003. 32 lpp.
17. **Lieģeniece, D.** Mācību vide pirmsskolā un bērnu attīstība darbībā: 5. burtnīca. Liepājas Pedagoģiskā augstskola Pirmsskolas audzināšanas katedra. Liepāja, 1995. 29 lpp.
18. **Lieģeniece, D., Nazarova, I.** Veseluma pieeja valodas apgūvē. Red. R. Cimdiņa. Rīga: RaKa, 1999. 112 lpp.
19. **Ļubļinska, A.** Bērnu psiholoģija. Red. V. Kokāne. Tulk. S. Gehtmane, A. Freimane, N. Klēģeris, I. Plotnieks. Rīga: Zvaigzne, 1991. 381 lpp.
20. **Markus, D.** Bērns runā kultūras pasaulē. Red. Anitra Pārupe. Rīga: Rasa ABC, 2007. 159 lpp.
21. **Markus, D.** Bērna valoda: no pirmā kliezdiena līdz pasakai. Red. Anitra Pārupe. Rīga: Rasa ABC, 2003. 143 lpp.
22. **Markus, D., Degtjarjova, I., Grigorjevs, J.** Vecuma grupu valodas īpatnības Latvijā: lingvistiskais, sociālais un kultūras aspekts. Rīga: Izglītības soļi, 2007. 120 lpp.
23. **Markus, D., Grigorjevs, J.** Fonētikas pētīšanas metodes I. Rīga: Rasa ABC, 2002. 79 lpp.
24. **Miltiņa, I., Pastare, S.** Pirmie soļi logopēdijā I daļa. Red. Rita Cimdiņa. Rīga: Izglītības attīstības institūts, 1997. 67 lpp.
25. **Miltiņa, I.** Skolotāja logopēda darba mape: teorija, pieredze, prakse. Red. Rita Cimdiņa. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2008. 302 lpp.
26. MK noteikumi Nr. 533 Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām [tiešsaiste] – [atsauce 20.05.2013.]. Pieejams internetā: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=250854>
27. **Nītiņa, D.** Valodniecības jautājumi: mācību grāmata. Rīga: RTU izdevniecība, 2007. 190 lpp.
28. *Pirmsskolas izglītības programma: pirmsskolas izglītības iestādēm.* Red. I. Ceļdoma. Rīga: JUMI, 1998. 40 lpp.
29. **Piažē, Ž.** Bērna intelektuālā attīstība. Red. S. Tītmane, A. Vecgrāve. Rīga: Pētergailis, 2002. 318 lpp.
30. Pirmsskolas izglītības aprūpe Eiropā: sociālās un kultūras nevienlīdzības risināšana [tiešsaite]. Izglītības, audiovizuālās jomas un kultūras izpildaģentūra, 2009 – [atsauce 26.01.2013.]. Pieejams internetā: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/098LV.pdf

31. **Āboltiņa, L., Bula-Biteniece, I., Gorjačkina, S.**, Pirmsskolas izglītības mācību satura programma [elektroniskais resurss] – [atsauce 20.05.2013.]. Pieejams internetā: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_mac_programma.pdf
32. **Prindule, L.** Bērnu psihiskās attīstības vecumposmu psiholoģija 1. Daļa. Tehniskā red. N. Kulvanovska. Liepāja: Pedagoģiskā augstskola, 1994. 201 lpp.
33. **Puskarevs, I., Golubeva, A.** Bērna attīstība. Red. G. Ansone. Lielvārde: Lielvārds, 1999. 119 lpp.
34. **Rūķe – Draviņa, V.** No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem. Red. S. Gūtmane. Rīga: Zvaigzne, 1992. 415 lpp.
35. **Skaistā, U., Bārda, E.**, Valodas (runas un rakstu) attīstības veicināšana bērniem vecumā no 5 līdz 8 gadiem [tiešsaiste]. Rīga: 2011 – [atsauce 24.05.2013.]. Pieejams internetā: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/valattveic_5_8.pdf
36. **Skoboļeva, S.** Iekļaujošo izglītību veicinošie faktori pirmsskolas vidējā vecuma grupā rotaļās: diplomdarbs, LU PPMF. Rīga: Latvijas Universitāte, 2011. 60 lpp.
37. **Sorokina, A., Baturina, J.**, Rotaļas ar noteikumiem bērnudārzā: didaktisko rotaļu un kustību rotaļu krājums, 1. izdevums. Rīga: Zvaigzne, 1970. 136 lpp.
38. **Svence, G.** Bērna runas attīstība pirmsskolas vecumā [tiešsaite]. Projekts Nr. 2008/0003/1DP/1.2.1.2.1/08/IPIA/VIAA/002 "Atbalsts valsts valodas apguvei un bilingvālajai izglītībai" – [atsauce 26.01.2013.]. Pieejams internetā: http://www.bilingvals.lv/uploads_docs/Guna_Svence_28_10_2010_1294307131.pdf
39. **Špona, A.** Audzināšanas process teorijā un praksē: teorija, pieredze, prakse. Red. R. Cimdiņa. Rīga: RaKa, 2004. 190 lpp.
40. **Tūbele, S.** Disleksija vai lasīšanas traucējumi: teorija, pieredze, prakse. Red. Rita Cimdiņa. Rīga: Izdevniecība „RaKa”, 2008. 161 lpp.
41. **Tūbele, S.** Skolēnu runas attīstības vērtēšana: teorija, pieredze, prakse. Red. R. Cimdiņa. Rīga: SIA „Izdevniecība RaKa”, 2002. 165 lpp.
42. **Tūbele, S., Šteinberga, A.** Ievads speciālajā pedagoģijā. Red. Rita Cimdiņa. Rīga: Izdevniecība RaKa, 2004. 112 lpp.
43. **Valdmane, I.** Voldorfa bērnudārzs: mācību līdzeklis. Liepāja, 2007. 36 lpp.
44. Valoda [tiešsaiste]. Nacionālais Apgāds 2002 – [atsauce 26.01.2013.]. Pieejams internetā: <http://datubazes.lanet.lv:2093/groups/default.aspx?r=1&q=sazin%C4%81%C5%A1an%C4%81s&id=962602&g=1>

45. Valoda [tiešsaiste]. Nacionālais Apgāds 2002 – [atsauce 26.01.2013.]. Pieejams internetā:

<http://datubazes.lanet.lv:2068/groups/default.aspx?r=1&q=valoda&id=962602&g=1>

46. *Valoda un literatūra kultūras apritē*: starptaut. zin. konf. materiāli. Rīga, Latvijas Universitāte, 2000. 137 lpp.

47. Vecumposmu attīstības īpatnības bērniem [tiešsaiste]. Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija – [atsauce 26.01.2013.]. Pieejams internetā:

http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818

48. Vispārējās izglītības likums [tiešsaiste] – [atsauce 20.05.2013.]. Pieejams internetā: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=20243>

PIELIKUMI

1.pielikums

Programma bērnu valodas attīstības veicināšanai (4 – 5 gadus jauniem bērniem – 2. pakāpe)

Mērķis: pilnveidot bērnu valodas prasmes

Uzdevumi:

- 1) attīstīt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunai
- 2) attīstīt prasmes saklausīt un saprast dzirdēto;
- 3) attīstīt prasmi saklausīt un diferencēt skaņas;
- 4) attīstīt prasmi izteikt savas domas;
- 5) attīstīt stāstīšanas prasmi;
- 6) paplašināt vārdu krājumu.

Plānotie rezultāti:

Atdarina un atšķir apkārt dzirdamās skaņas.

Pareizi izrunā visas skaņas.

Saklausa pirmo skaņu vārdos, cenšas saklausīt arī pēdējo skaņu vārdos.

Atbild un jautājumiem, kā arī pats uzdod jautājumus.

Paplašinās vārdu krājumus ar dažādiem lietvārdiem, darbības vārdiem, īpašības vārdiem, apstākļa vārdiem – ieprot to nozīmi, pielietojumu runā.

Runā aktivizē dažādus vietniekvārdus.

Izprot prievārdu nozīmi, pielietojumu runā.

Saskaņo teikuma locekļus dzimtēs, locījumos, laikos, skaitlī.

Stāsta par to, ko redz, dzird, jūt – veido aprakstošu stāstījumu.

Deklamē īsus dzejoļus, runā skaitāmpantus, pirkstiņrotaļas.

Dzied dziesmas.

Izdomā un uzdod, un min aprakstošas mīklas.

Regulē balss skaļumu, intonāciju.

Atpazīst un prot nosaukt daļu no burtiem.

Darbojas ar dažādiem veramiem, sienamiem, tinamiem materiāliem.

Prot savienot punktus, novilkt līniju, loku.

Prot apvilkt trafaretu.

Oktobris

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums	
Rudens svin svētkus	<i>Vingrināt prasmi stāstīt par rudeni, rudens svētkiem.</i>		Visu nedēļu	<i>Grāmatas</i>	<i>"Mazā meža enciklopēdija", "Ceļojums dzīvnieku pasaulē", "Izzini dabu", "Ziņuks", "Zem sēnītes" u.c.</i>	
	<i>Vingrināt klausīšanās prasmi.</i>			<i>Smiltis</i>	<i>Pastaigas laikā smilšu kastē</i>	
	<i>Papildināt vārdu krājumu ar rudens jēdzieniem.</i>			<i>Attēli</i>	<i>Dažādu dārzeņu, augļu attēli. Rudens attēli.</i>	
	<i>Vingrināt pirkstu muskulatūru.</i>			<i>Brīvi pieejamie materiāli</i>	<i>Vēršanai, bēršanai, pīšanai, vīšanai - kastaņi, zīles, koku lapas, koku zari, čiekuri.</i>	
	<i>Attīstīt izziņas procesus.</i>					
	<i>Vingrināt kora runu.</i>	Vingrināt art. aparātu (ieelpu - izelpu) pareizai skaņu izrunai.		Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana - ieelpai, izelpai.
		Vingrināt sīko pirkstu muskulatūru, papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "čību, čabu, lapas čab, dīgst".			Pirkstiņrotaļa	"Rudenī"
		Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.			Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt atmiņu, papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "dzeltēt, lūkoties".			Tautasdziesmas	Kalnā kāpu lūkoties, vai dzeltēja bērziem lapas, ja dzeltēja bērziem lapas, tad rudens sētiņā.
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunai.		Otrdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.			Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunai (ieelpa - izelpa), papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem.			Dziesma	"Rudenī"
		Vingrināt atmiņu, papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "ruds, kālis, biete, vezums".			Tautasdziesmas	Rudu, rudu rudenīti, ko Tu vedi vezumā, kāļus, bietes, burkāniņus, kāpostiņus, sīpoliņus.
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunai.		Trešdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt prasmi pastāstīt par redzēto izstādē.			Pārrunas	Izstāde "Rudentiņš - bagāts vīrs"
		Vingrināt atmiņu, vingrināt izteiksmīgi runāt t.dz.			Tautasdziesmas	Kalnā kāpu...
		Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.			Tautasdziesmas	Rudu, rudu...
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunai.		Ceturtdiena	Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
		Vingrināt prasmi pastāstīt par rudens svētkiem.			Pārrunas	Rudens svētki
	Vingrināt atmiņu, vingrināt izteiksmīgi runāt t.dz.		Tautasdziesmas		Kalnā kāpu... Rudu, rudu...	
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunai; vingrināt prasmi atšķirt īsos un garos patskaņus; vingrināties runā lietot darbības vārdus.		Piektdiena	Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi (kopīgi: mēlei, lūpām, ieelpai - izelpai); īso - garo patskaņu atšķiršana; darb.v. aktivizēšana runā.	
	Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.			Pirkstiņrotaļa	"Rudenī"	
				Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"	
Rudens dārzā un mežā	<i>Vingrināt prasmi stāstīt par rudeni, rudens svētkiem.</i>		<i>Visu nedēļu</i>	<i>Grāmatas</i>	<i>"Fabulas bērniem", "Grāmata par zvēriem", "Fejas", "Kā meža rūķi uzvarēja pūķi" u.c.</i>	

	<i>Vingrināt kora runu.</i>			<i>Attēli</i>	<i>Rudens attēli. Dažādi dārzeņu, augļu, sēņu attēli.</i>
	<i>Vingrināt klausīšanās prasmi.</i>			<i>Rotaļas</i>	<i>Dažādas imitāciju rotaļas - dārzs, mežs (sēņotāji, ogotāji)u.c.</i>
	<i>Papildināt vārdu krājumu ar rudens jēdzieniem - dārzeņu, augļu, sēņu, koku nosaukumi.</i>			<i>Brīvi pieejamie materiāli</i>	<i>Vēršanai, bēršanai, pīšanai, vīšanai - kastaņi, zīles, koku lapas, koku zari, čiekuri.</i>
	<i>Vingrināt pirkstu muskulatūru.</i>				
	<i>Attīstīt izziņas procesus.</i>				
		Vingrināt pirkstu muskulatūru, papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "bekas, baravikas, tiks".	Pirmdiena	Pirkstiņrotaļa	"Bekas"
	Vingrināt artikulācijas aparātu.	Artikulācijas aparāta vingrinājumi		Pūšana - ieelpa/izelpa	
	Vingrināt prasmi atpazīt un nosaukt skaņas (burtu nosaukumus).	Burtu nosaukšana/rakstīšana		"Šurum, burum"	
	Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.	Pasaka		"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"	
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunai (ieelpa - izelpa).	Otrdiena	Dziesma	"Rudenī"	
	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)	
	Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.		Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"	
	Turpināt vingrināt pirkstu muskulatūru.	Trešdiena	Pirkstiņrotaļa	"Bekas"	
	Vingrināt prasmi stāstīt par saviem vērojumiem; vingrināt prasmi klausīties citu stāstījumā.		Pārrunas	Dabas vērošana PII teritorijā pastaigas laikā	
	Vingrināt artikulācijas aparātu.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpas	
	Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.		Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"	
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle	
	Vingrināt dzirdes uztveri.		Klausīšanās	Dabas skaņas, to nosaukšana, atdarināšana.	
	Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.		Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"	
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai; turpināt vingrināt runā atšķirt īsos - garos patskaņus; vingrināt veidot teikumus, ja dots darb. v. tagadnes formā.	Piektiena	Runas rotaļnodarbība	Art.aparāta vingrinājumi (mēle); Iso - garo patskaņu atšķiršana, veidot teik., ja dots darb.v. (tag.)	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Berni mājās sanākuši"	
	Vingrināt stāstīšanas prasmi.		Pārrunas	Individuālas pārrunas par to, ko darīs brīvdienās.	
	Papildināt vārdu krājumu; vingrināt klausīšanās prasmi.		Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"	

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums
Veikalā	<i>Vingrināt prasmi stāstīt par veikalu (pārdevēju, pirkšanu, pārdošanu, produktiem utt.).</i>		<i>Visu nedēļu</i>	<i>Grāmatas</i>	<i>"Ansītis un Grietiņa", "Krāsaina pasaule", " Mazā Dambo lielā vārdnīca" u.c.</i>
	<i>Vingrināt klausīšanās prasmi.</i>			<i>Attēli</i>	<i>Dažādu pārtikas produktu attēli. Pārdevējas attēli. Čeki.</i>
	<i>Papildināt vārdu krājumu ar "veikala" jēdzieniem (čeks, pircējs - klients u.c.).</i>			<i>Brīvi pieejamie materiāli</i>	<i>Kartoni, papīri, trafareti. Rakstāmie, krāsojamie piederumi. Svāri. Dažādu augļu, dārzeņu rotaļlietas.</i>

	<i>Vingrināt pirkstu muskulatūru.</i>			<i>Rotaļas</i>	<i>"Veikals", "Tirgus", "Pavāri" u.c. "Ēdams, neēdams".</i>
	<i>Attīstīt izziņas procesus.</i>	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
	<i>Vingrināt kora runu.</i>	Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balss tembru (no skaļa uz klusāku).		Pirkstiņrotaļa	"Berni mājās sanākuši"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Otrdiena	Pirkstiņrotaļa	"Balons"
		Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai (mēli).		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Trešdiena	Art. aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt pirkstu muskulatūru. Vingrināt balss intonācijas. Vingrināt sejas muskuļus.		Pirkstiņrotaļa	"Balons" - dažādas intonācijas
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana
		Vingrināt prasmi atpazīt un nosaukt skaņas (burtu nosaukumus).		Burtu nosaukšana/rakstīšana	"Šurum, burum"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt art. aparātu skaņas d izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot teikumus, ja dots teikuma priekšmets; aktivizēt runā lietvārdus.	Piektdiena	Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi skaņas d izrunāšanai; veidot teik., ja dots teik.priekšmets.
		Vingrināt prasmi veidot aprakstošu stāstījumu par kādu priekšmetu.		Pārrunas	Lomu rotaļa "Veikalā"
		Vingrināt klausīšanās prasmi ;papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
Iela un transports	<i>Vingrināt prasmi stāstīt par satiksmi uz ielas (transportlīdzekļi, ceļa satiksmes dalībnieki, pārvietošanās utt.)</i>		Vīsu nedēļa	<i>Attēli</i>	<i>Transportlīdzekļu attēli. Ceļazīmes. Sižeta attēli ar luksoforiem, gājēju pārejām.</i>
	<i>Vingrināt klausīšanās prasmi.</i>			<i>Brīvi pieejamie materiāli</i>	<i>Trafareti, papīri, kartoni, špātelītes, līme, rakstāmie, zīmējamie piederumi.</i>
	<i>Vingrināt kora runu.</i>			<i>Grāmatas</i>	<i>"Auto", "uz ielas: drošs, vesels, priecīgs", "Kā iepazīt pasauli?" u.c.</i>
				<i>Rotaļas</i>	<i>"Lēnāk brauksi, tālāk tiksi, stop!", "Luksofors".</i>
	<i>Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "ceļazīmes", "pasāžieris", "gājējs", "labā - kreisā puse", "luksofors", "gājēju pāreja".</i>	Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Pirmdiena	Pirkstiņrotaļa	"Cimos ejot"
	<i>Vingrināt pirkstu muskulatūru.</i>	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpas
	<i>Attīstīt izziņas procesus.</i>	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai (lūpas).	Otrdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpas
		Vingrināt prasmi pastāstīt par redzēto PII apkārtnē. Iepazīties ar ceļazīmēm PII apkārtnē - nosaukt tās, izprast to nepieciešamību.		Pārrunas	PII apkārtnē vērojam ceļus, ceļazīmes...
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt pirkstu muskulatūru, vingrināt balss intonācijas, vingrināt sejas muskuļus.	Trešdiena	Pirkstiņrotaļa	"Balons" - dažādas intonācijas.

	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšanai - ieelpa/izelpa	
	Vingrināt prasmi atpazīt un nosaukt skaņas (burtu nosaukumus).			Burtu nosaukšana/rakstīšana	"Šurum, burum"
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"
	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpas	
	Vingrināt prasmi stāstīt par saviem vērojumiem, izveidoto. Vingrināt pirkstu muskulatūru. Vingrināt koordinācijas spējas.			Pārrunas	Zīmējam savu ceļu, gatavojam ceļazīmes no zariem, lapām.
	Vingrināt pirkstu muskulatūru. Vingrināt prasmi pareizi izrunāt vārdus. Vingrināt prasmi skaļi, droši runāt citu priekšā.			Pirkstiņrotaļa	"Ciešojot" - rāda priekšnesumu pa 1
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai; vingrināt art. aparātu skaņu c, č izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot teikumus, ja dots darb.v. (pag. formā).	Piektdiena	Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi (kopējie); art. aparāta vingrinājumi skaņu c, č izrunāšanai; teik. veidošana, ja dots darb.v. (pag.)	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru, vingrināt balsis intonācijas, vingrināt sejas muskuļus.			Pirkstiņrotaļa	"Balons" - dažādas intonācijas
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums
Minam mīklas	Vingrināt stāstīšanas prasmi.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Pasaku lādīte", "Mana gudrā grāmata", "Atmini manu mīklu", "222 prāta mīklas" u.c.
	Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem saistībā ar rudeni.			Mīklas	Par bērnam labi zināmām lietām (dabu, dzīvniekiem).
	Vingrināt kora runu.			Rotaļas	"Brīnumu maisiņš", "Klausīšanās skaņās".
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Brīvi pieejamie materiāli	Darba lapas: jāsavēlc punkti, jāpabeidz zīmējums.
	Attīstīt izziņas procesus.	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
	Vingrināt prasmi izdomāt un uzdot aprakstošas mīklas.	Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balsis tembru (no skaļa uz klusāku).		Pirkstiņrotaļa	"Bērni mājās sanākuši"
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"
	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Otrdiena	Pirkstiņrotaļa	"Ciešojot"
	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpas
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Trešdiena	Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"
	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Vingrināt prasmi atpazīt un nosaukt skaņas (burtu nosaukumus).		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana - ieelpa/izelpa
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Burtu nosaukšana/rakstīšana	"Šurum, burum"
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balsis tembru (no skaļa uz klusāku).	Ceturtdiena	Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"
	Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balsis tembru (no skaļa uz klusāku).	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balsis tembru (no skaļa uz klusāku).		Pirkstiņrotaļa	"Bērni mājās sanākuši"
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Karlsone, kas dzīvo uz jumta"

	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai; vingrināt art.aparātu skaņas b izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot teikumus, ja dots darb.v. (nākotnes forma).	Piektadiena	Runas rotaļnodarbība	Art.aparāta vingrinājumi (mēle+lūpas+ieelpa/izelpa); art. aparāta vingrinājumi skaņas b izrunāšanai;teik. veidošana, ja dots darb.v. (nāk.)
	Vingrināt prasmi stāstīt par vērojumiem dabā - laika apstākļiem.		Pārrunas	Vērojam laika apstākļus.
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"

Novembris

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums	
Mārtiņdiena ienāk Rīgā	Vingrināt prasmi stāstīt par Rīgu.		Visu nedēļu	Attēli	Gaiļa attēls, ķekarnieku attēli. Rīga: ēkas, ielas, daba. Latvijas karte.	
	Vingrināt prasmi stāstīt par Mārtiņdienas svinēšanu.			Brīvi pieejamie materiāli	Trafareti, papīri, kartoni, špātelītes, līme, rakstāmie, zīmējamie piederumi. Latvijas puzzle.	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Grāmatas	"Gudru ņemu padomiņu", "Bērnu grāmata"u.c.	
	Attīstīt izziņas procesus.			Rotaļas	"Lēnāk brauksi, tālāk tiks, stop!", "Luksofors". "Aitiņas mājās". "Ko mēs bērni darīsim?"	
	Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem "ķekarnieki", "ķekatas", "galvaspilsēta".	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirmdiena	Pirkstiņrotaļa	"Gaiļi"
	Vingrināt kora runu.	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt ieelpu, izelpu. Vingrināt pareizi izrunāt vārdus. Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "āvu", "ziemeļu vējš".			Dziesma	"Āvu, āvu baltas kājas"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Papildināt vārdu krājumu ar jēdzienu "ļaudis". Vingrināt prasmi pareizi izrunāt vārdus.		Otrdiena	Tautasdziesma	Atminat, labi ļaudis, kas miedziņu negulēja?Debess, saule, jūras ūdens, tie miedziņa negulēja.
		Vingrināt pastāstīt par Latvijas karti (pilsētām, ceļiem, galvaspilsētu utt.)			Pārrunas	Pētām Latvijas karti
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpām.
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt prasmi uzstāties citu priekšā pa 1; vingrināt prasmi skaidri, droši izrunāt vārdus.		Trešdiena	Pirkstiņrotaļa	"Gaiļi" - uzstājas pa 1 citu priekšā.
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana (ieelpa/izelpa).
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt prasmi stāstīt par svinētajiem svētkiem.		Ceturtdiena	Pārrunas	Mārtiņdienas svinības (nāk ciemiņi no vecākās grupas - iesaista mūs rotaļās).
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Pirkstiņrotaļa	"Cepu, cepu kukulīti"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt prasmi atpazīt un nosaukt skaņas (burtu nosaukumus).		Piektdiena	Burtu nosaukšana/rakstīšana	"Šurum, burum"

		Turpināt vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus.		Tautasdziesma	Atminat, labi ļaudis, kas miedziņu negulēja? Debess, saule, jūras ūdens, tie miedziņa negulēja.
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Karlsons, kas dzīvo uz jumta"
		Vingrināt prasmi stāstīt par to, ko darīs brīvdienās.		Pārrunas	Individuālas pārrunas par to, ko darīs brīvdienās.
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņprotaļa	"Vāru, vāru putru"
		Vingrināt art.aparātu skaņas p izrunāšanai vingrināt prasmi veidot teikumus, ja dots darb.v. (pagātnes forma).		Runas rotaļnodarbība	Art.ap. vingrinājumi skaņas p izrunāšanai; teik. veidošana, ja dots darb.v. (pag.).
Es un mana Latvija	Vingrināt prasmi stāstīt par Latviju.		Visu nedēļu	Attēli	Karogs, prezidents, Rīga (mājas, ielas).
	Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem "Latvija", "valsts", "pilsēta", "prezidents", "meitas zied", "Dievs", "Tēvija", "svētī".			Brīvi pieejamie materiāli	Trafareti, papīri, kartoni, špātelītes, līme, rakstāmie, zīmējamie piederumi. Latvijas puzzle. Latvijas kontūra - krāsojams attēls.
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Grāmatas	"Pasakas par bērnu dzīvi", "Mājas pele un lauku pele", "Kurmītis un māmiņa", "Runcis zābakos" u. c.
	Attīstīt izziņas procesus.			Rotaļas	"Uguns, ūdens, zeme". "Lēnāk brauksi, tālāk tiksi, stop!"
	Vingrināt kora runu.	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņprotaļa	"1 un 2, 3 un 4"
Es un mana Latvija		Vingrināt prasmi skaidri, droši izrunāt vārdus; papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "Dievs", "svētī", "Latvija", "Tēvija", "meitas zied".	Pirmdiena	Dziesma	Latvijas himna
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmoniņi"
		Vingrināt prasmi skaidri, droši izrunāt vārdus.		Tautasdziesma	Atminat, labi ļaudis, kas miedziņu negulēja? Debess, saule, jūras ūdens, tie miedziņa negulēja - runā individuāli citu priekšā - priekšnesums.
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Otrdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
		Vingrināt pirkstu muskulatūru. Vingrināt stāstīt par veikumu.		Projekts (kopā ar vecākiem)	Rīgas celšana no kastītēm, salmiņiem, papīriem utt.
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmoniņi"
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
		Vingrināt skaidri, droši izrunāt vārdus. Vingrināt ieelpu, izelpu.	Trešdiena	Dziesma	"Āvu, āvu baltas kājas"
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmoniņi"
		Vingrināt prasmi stāstīt par svinētajiem svētkiem.		Pārrunas	LV svētki
		Vingrināt prasmi skaidri, droši izrunāt vārdus.	Ceturtdiena	Tautasdziesma	Atminat, labi ļaudis, kas miedziņu negulēja? Debess, saule, jūras ūdens, tie miedziņa negulēja.
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
		Vingrināt prasmi skaidri, droši izrunāt vārdus. Vingrināt ieelpu, izelpu.		Dziesma	Latvijas himna
		Vingrināt prasmi skaidri, droši izrunāt vārdus. Vingrināt ieelpu, izelpu.		Dziesma	"Āvu, āvu baltas kājas"
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmoniņi"
	Vingrināt pirkstu muskulatūru, vingrināt balss intonācijas, vingrināt sejas muskuļus.	Piektā diena		Pirkstiņprotaļa	"1 un 2, 3 un 4" - dažādās intonācijās

		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
		Vingrināt art.aparātu skaņas p izrunāšanai; vingrināt runā lietot prievārdus, izprast to lietošanu.		Runas rotaļnodarbība	Art.aparāta vingrinājumi skaņu p un b izrunāšanai, prievārdu aktivizēšana runā.

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums	
Lauku sētas iemītnieki	Vingrināt prasmi stāstīt par lauku sētas iemītniekiem, to dzīvesveidu.		Visu nedēļu	Attēli	Dažādu lauku sētas iemītnieku attēli: govys, cūkas, kazas, zirgi, vistas u.c.	
	Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem (dzīvnieku nosaukumi).			Brīvi pieejamie materiāli	Dzīvnieku figūriņas. Puzzles ar dzīvnieku attēliem. Dzīvnieku trafareti.	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Grāmatas	"Nevaldāmais sivēns", "Trušu ģimenes saimniecība", "Slavenais pīlēns Tims", "Kas teica ņau?", "Pifa piedzīvojumi" u.c.	
	Attīstīt izziņas procesus.			Rotaļas	"Aitiņas mājās". "Bērni mājās". Imitāciju rotaļas (imitē dzīvniekus - kā runā, kā pārvietojas).	
	Vingrināt kora runu.	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirmdiena	Pirkstiņprotaļa	"Kaķīt's sniegā"
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana (ieelpa/izelpa).
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Otrdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpas
		Papildināt vārdu krājumu ar dažādu dzīvnieku nosaukumiem.		Otrdiena	Trafareti	Dzīvnieku trafareti
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Trešdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Trešdiena	Pirkstiņprotaļa	"Kaķīt's sniegā"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
		Vingrināt prasmi stāstīt par "manu" mājas mīluli.		Ceturtdiena	Pārrunas	Par "maniem" mājas mīluļiem.
		Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Ceturtdiena	Pirkstiņprotaļa	"1 un 2, 3 un 4"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Piektdiena	Pirkstiņprotaļa	"Sniedziņš"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
		Vingrināt art. aparātu skaņas d izrunāšanai; vingrināt runa lietot īp. vārdus; papildināt vārdu krājumu ar jauniem īp.vārdiem; vingrināt prasmi veidot gramatiski pareizus teikumus.			Runas rotaļnodarbība	Art.aparāta vingrinājumi skaņas d izrunāšanai; aktivizēt runā īp. v., teik. veidošana
Meža dzīvnieki	Vingrināt prasmi stāstīt par meža dzīvniekiem, to dzīvesveidu.		Visu nedēļu	Attēli	Dažādu meža dzīvnieku attēli: vilks, lapsa, mežacūka, stirna, alnis u.c.	
	Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem (dzīvnieku nosaukumi).			Brīvi pieejamie materiāli	Meža dzīvnieku figūras. Roku lelles. Pirkstiņlelles. Dzīvnieku trafareti.	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Grāmatas	"Nešķiramie draugi", "Briesmīgais prusaks", "Dzīvnieku atlants bērniem", "Pasaka par Diegabiksi", "Kas notiek dižmežā" u.c.	
	Attīstīt izziņas procesus.			Rotaļas	"Aitiņas mājās". "Bērni mājās". "Visi putni lido".	

	Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Pirmdiena	Pirkstiņrotaļa	"Lācim laiks gulēt iet"
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
	Vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus; vingrināt ieelpu - izelpu.	Otrdiena	Dziesma	"Dipu, dapu lācis nāk"
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Trešdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Lācim laiks gulēt iet"
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
	Vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie (mēle+lūpas+ieelpa, izelpa)
	Turpināt vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"1 un 2, 3 un 4"
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
	Vingrināt prasmi atpazīt un nosaukt skaņas (burtu nosaukumus).	Piektdiena	Burtu nosaukšana/rakstīšana	"Šurum, burum"
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Lācim laiks gulēt iet"
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Mazie mājas briesmonīši"
	Vingrināt art.aparātu (mēli) pareizai skaņu izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot aprakstošu stāstījumu "Lācis"; vingrināt prasmi runa lietot īp.vārdus, izprast atšķirību - mazs, vidējs, liels (mazs, lielāks, liels).		Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi (mēlei) - " Jājam ar zirgu"; Aprakstošais stāstījums "Lācis"; runā aktivizēs īp.vārdus - mazs, vidējs, liels (mazs, lielāks, vislielākais).

Decembris

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums
Dabas norises ziemā	Vingrināt prasmi stāstīt par ziemu, dabu ziemā.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Draiskie dzejoliši", "Joka pēc alfabēts" u.c.
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Eksperimenti	Ūdens saldēšana - kausēšana.
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "sarma", "putenis", "sals" u.c.			Attēli	Dažādi ziemas skati.
	Vingrināt kora runu.			Rotaļas	"Mežā staigā lācītis", "Zaķim ļiņa kust", "Ripo, ripo čiekuriņš".
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Brīvi pieejamie materiāli	Papīrs, šķēres, sniegpārslu paraugi. Vate, jēldzija.
	Attīstīt izziņas procesus.				
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	"Jājam ar zirgu" - mēle
		Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.		Dāvana	Zvaniņš.
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.	Otrdiena	Dzejoļi	Ziemassvētkiem
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Artikulācijas aparāta vingrinājumi		Pūšanai (ieelpa - izelpa)	
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Pasaka		"Vinnijs Pūks un viņa draugi"	
	Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.		Dāvana	Formiņas	

	Vingrināt ieelpu, izelpu; vingrināt skaidri izrunāt dziesmas vārdus.		Dziesma	"Pēdiņas"		
	Turpināt vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.			Dzejoļi	Ziemassvētkiem	
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Trešdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle	
	Vingrināt prasmi stāstīt par vērojumu dabā.			Pārrunas	Dabas vērošana PII teritorijā pastaigas laikā.	
	Vingrināt ieelpu, izelpu; vingrināt skaidri izrunāt dziesmas vārdus; vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Dziesma	"Čību, čābu"	
	Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.			Dāvana	Grabulītis	
	Turpināt vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.			Dzejoļi	Ziemassvētkiem	
	Vingrināt klausīšanās prasmi ;papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"	
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpas
	Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.				Dāvana	Pirkstiņlellite.
	Turpināt vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.		Dzejoļi		Ziemassvētkiem	
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka		"Vinnijs Pūks un viņa draugi"	
	Vingrināt art.aparātu skaņu g, ģ pareizai izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot aprakstošu stāstījumu "Ziema"; vingrināt runa lietot īp.vārdus, aprakstot ziemu.		Piekdiena	Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi skaņu g, ģ izrunāšanai; veidot aprakstošu stāstījumu "Ziema"; aktivizēt runa īp.v.	
	Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.			Dāvana	Egļišu rotājums.	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Pirkstiņrotaļa	"Sniedziņš"	
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"	

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums
Mūsu labie darbiņi	Vingrināt prasmi pastāstīt par maniem labajiem darbiņiem ikdienā.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Burti", "Gudru ņēmu padomiņu" u.c.
	Vingrināt kora runu.			Attēli	Dažādu darbu attēli (sniega vākšana, trauku mazgāšana, ēst gatavošana utt.).
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Rotaļas	"Ko mēs, bērni, darīsim? Pelnu putru vārīsim", "Mēmais šovs".
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem saistībā ar darbiem, profesijām.			Brīvi pieejamie materiāli	Dažādi darbarīki: skrūves, āmurs, skrūvjgriežņi; slotas, spainis, bļodas utt.
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Pirkstiņrotaļa	"Sniedziņš"
	Attīstīt izziņas procesus.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Dāvana	Egļišu rotājums.		
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pārrunas	Rūkošanās.		
	Vingrināt pastāstīt par rūķiem, rūķu izdarībām pirmsskolas pagalmā.	Dziesma	"Dāvana"		
	Vingrināt ieelpu - izelpu; vingrināties skaidri izrunāt vārdus.				

	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt ieelpu - izelpu; vingrināties skaidri izrunāt vārdus.	Otrdiena	Dziesma	"Dāvana"
	Vingrināt pastāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Burkānu figūras
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana (ieelpa - izelpa)
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	Atdarināt ar sniega krišanu uz ķermeņa daļām.
	Vingrināt ieelpu - izelpu; vingrināties skaidri izrunāt vārdus.	Trešdiena	Dziesma	"Eglīte"
	Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Rozīnes, rieksti.
	Vingrināt prasmi stāstīt par maniem labajiem darbiem mājās.		Pārrunas	Par maniem labajiem darbiem.
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana (ieelpa - izelpa)
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana (ieelpa - izelpa)
	Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Piparkūkas.
	Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balsis tembru (no skaļa uz klusu).		Pirkstiņrotaļa	"Sniedzīņš" (no skaļāka uz klusāku)
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu skaņas h izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot stāstījumu "Mani labie darbiņi"; aktivizēt runā lietvārdus (darbu nosaukumi); vingrināt prasmi veidot gramatiski pareizus teikumus - runāt "pilnos" teikumus.		Piektdiena	Runas rotaļnodarbība
	Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.	Dāvana		Plastilīns (play - doh).
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Pasaka		"Vinnijs Pūks un viņa draugi"

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums
Ziemassvētki nāk	Vingrināt prasmi stāstīt par Ziemassvētkiem.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Lielā Ziemassvētku grāmata", "Sniegbaltīte", "Pelnušķīte" u.c.
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Attēli	Ziemassvētku egles, rotājumu attēli; dažādu dabasskatu attēli; eņģelis, zvaigzne.
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "budēli", "rausis", "eņģelis".			Brīvi pieejamie materiāli	Darba lapas: punktu savilkšana, pareizā ceļa atrašana.
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Rotaļas	"Vilcieniņš"; "Diena un nakts"; "Brīvie krēsli".
	Attīstīt izziņas procesus.	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
	Vingrināt kora runu.	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Bērni mājās sanākuši"
		Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Eņģelītis.
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Otrdiena	Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Sniedzīņš"
		Vingrināt pastāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Eglīšu rotājums.
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie	

	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Trešdiena	Art.aparāta vingrinājumi	Kopējie
	Vingrināt prasmi stāstīt par dāvanīgu.		Dāvana	Konfekte
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Sniedziņš"
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
	Vingrināt skaidri, droši izrunāt vārdus; vingrināt ieelpu - izelpu.		Dziesmas	"Dāvana", "Eglīte", "Pēdiņas", "Čību, Čābu".
	Vingrināt prasmi skaļi, droši runāt citu priekšā.		Dzejoļi	Ziemassvētku dzejoļi - svētkiem.
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu skaņas j izrunāšanai; vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai (kopējie).	Piektdiena	Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi skaņas j izrunāšanai; art. parāta vingrinājumi - kopējie - "Jājam ar zirgu".
	Vingrināt prasmi stāstīt par svētkiem.		Pārrunas	Par svētku svinēšanu.
	Vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteismīgi runāt dzejoļus.		Dzejoļi	Ziemassvētku dzejoļi - svētkiem.
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
Sagaidīsim jauno gadu	Vingrināt prasmi stāstīt par jaungada sagaidīšanu, svinēšanu.	Īsu nedēļu	Attēli	Salūts, eņģelis, dabas skati.
	Vingrināt klausīšanās prasmi.		Brīvi pieejamie materiāli	Spīdumi, līme, papīrs.
	Vingrināt kora runu.		Grāmatas	"Dzejoļi māsaī un brālim", "Aiz trejdeviņiem kalniem" u.c.
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "salūts", "raķetes", "brīnumsvecītes".		Rotaļas	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Pirmdiena	Pirkstiņrotaļa	"Pārslīņas"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Attīstīt izziņas procesus.	Otrdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēlei.
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Pārslīņas"
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.	Trešdiena	Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Ko mēs, bērni, darīsim? Pelnu putru vārīsim".
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.	Ceturtdiena	Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Ko mēs, bērni, darīsim? Pelnu putru vārīsim".
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.	Piektdiena	Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot kopēju stāstījumu "Ziema"; vingrināt prasmi veidot gramatiski pareizus, loģiskus teikumus.		Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi - kopējie; veidot stāstījumu "ziema".
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt pastāstīt par "maniem" svētkiem.		Pārrunas	Par jaungada sagaidīšanu - kā "es" to sagaidīšu.

Decembris

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums	
Dabas norises ziemā	Vingrināt prasmi stāstīt par ziemu, dabu ziemā.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Draiskie dzejoļi", "Joka pēc alfabēts" u.c.	
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Eksperimenti	Ūdens saldēšana - kausēšana.	
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "sarma", "putenis", "sals" u.c.			Attēli	Dažādi ziemas skati.	
	Vingrināt kora runu.			Rotaļas	"Mežā staigā lācītis", "Zaķim ļipa kust", "Ripo, ripo čiekuriņš".	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Brīvi pieejamie materiāli	Papīrs, šķēres, sniegpārslu paraugi. Vate, jēldzija.	
	Attīstīt izziņas procesus.					
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	"Jājam ar zirgu" - mēle
		Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.			Dāvana	Zvaniņš.
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.		Dzejoļi	Ziemassvētkiem	
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Otrdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšanai (ieelpa - izelpa)
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.			Dāvana	Formiņas
		Vingrināt ieelpu, izelpu; vingrināt skaidri izrunāt dziesmas vārdus.			Dziesma	"Pēdiņas"
		Turpināt vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.		Dzejoļi	Ziemassvētkiem	
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Trešdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt prasmi stāstīt par vērojumu dabā.			Pārrunas	Dabas vērošana PII teritorijā pastaigas laikā.
		Vingrināt ieelpu, izelpu; vingrināt skaidri izrunāt dziesmas vārdus; vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Dziesma	"Čību, čābu"
		Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.			Dāvana	Grabulītis
		Turpināt vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.			Dzejoļi	Ziemassvētkiem
		Vingrināt klausīšanās prasmi ;papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Lūpas
		Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.			Dāvana	Pirkstiņleļļīte.
		Turpināt vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.			Dzejoļi	Ziemassvētkiem
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt art.aparātu skaņu g, ģ pareizai izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot aprakstošu stāstījumu "Ziema"; vingrināt runa lietot īp.vārdus, aprakstot ziemu.		Piektiena	Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi skaņu g, ģ izrunāšanai; veidot aprakstošu stāstījumu "Ziema"; aktivizēt runa īp.v.

		Vingrināt prasmi stāstīt par savu dāvaniņu.		Dāvana	Egļišu rotājums.
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Sniedziņš"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums	
Mūsu labie darbiņi	Vingrināt prasmi pastāstīt par maniem labajiem darbiņiem ikdienā.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Burti", "Gudru ņēmu padomiņu" u.c.	
	Vingrināt kora runu.			Attēli	Dažādu darbu attēli (sniega vākšana, trauku mazgāšana, ēst gatavošana utt.).	
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Rotaļas	"Ko mēs, bērni, darīsim? Pelnu putru vārīsim", "Mēmais šovs".	
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem saistībā ar darbiem, profesijām.			Brīvi pieejamie materiāli	Dažādi darbarīki: skrūves, āmurs, skrūvjgriežņi; slotas, spainis, bļodas utt.	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.					
	Attīstīt izziņas procesus.					
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirmdiena	Pirkstiņrotaļa	"Sniedziņš"
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.			Dāvana	Egļišu rotājums.
		Vingrināt pastāstīt par rūķiem, rūķu izdarībām pirmsskolas pagalmā.			Pārrunas	Rūķošanās.
		Vingrināt ieelpu - izelpu; vingrināties skaidri izrunāt vārdus.			Dziesma	"Dāvana"
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt ieelpu - izelpu; vingrināties skaidri izrunāt vārdus.		Otrdiena	Dziesma	"Dāvana"
		Vingrināt pastāstīt par dāvaniņu.			Dāvana	Burkānu figūras
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana (ieelpa - izelpa)
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Trešdiena	Pirkstiņrotaļa	Atdarināt ar sniega krišanu uz ķermeņa daļām.
		Vingrināt ieelpu - izelpu; vingrināties skaidri izrunāt vārdus.			Dziesma	"Egļīte"
		Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.			Dāvana	Rozīnes, rieksti.
		Vingrināt prasmi stāstīt par maniem labajiem darbiem mājās.			Pārrunas	Par maniem labajiem darbiem.
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana (ieelpa - izelpa)
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana (ieelpa - izelpa)
		Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.			Dāvana	Piparkūkas.
		Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balss tembru (no skaļa uz klusu).			Pirkstiņrotaļa	"Sniedziņš" (no skaļāka uz klusāku)
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.			Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"

	Vingrināt art.aparātu skaņas h izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot stāstījumu "Mani labie darbiņi"; aktivizēt runā lietvārdus (darbu nosaukumi); vingrināt prasmi veidot gramatiski pareizus teikumus - runāt "pilnos" teikumus.	Piektdiena	Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi skaņas h izrunāšanai; veidot stāstījumu "Mani labie darbiņi"; aktivizēt runā lietvārdus.
	Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Plastilīns (play - doh).
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums	
Ziemassvētki nāk	Vingrināt prasmi stāstīt par Ziemassvētkiem.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Lielā Ziemassvētku grāmata", "Sniegbalīte", "Pelnušķīte" u.c.	
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Attēli	Ziemassvētku egles, rotājumu attēli; dažādu dabasskatu attēli; eņģelis, zvaigzne.	
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "budēļi", "rausis", "eņģelis".			Brīvi pieejamie materiāli	Darba lapas: punktu savilkšana, pareizā ceļa atrašana.	
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Rotaļas	"Vilcieniņš"; "Diena un nakts"; "Brīvie krēsli".	
	Attīstīt izziņas procesus.	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie	
	Vingrināt kora runu.	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Bērni mājās sanākuši"	
		Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Eņģelītis.	
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"		
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Otrdiena	Pirkstiņrotaļa	"Sniedziņš"	
		Vingrināt pastāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Eglīšu rotājums.	
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie	
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"		
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Trešdiena	Art.aparāta vingrinājumi	Kopējie	
		Vingrināt prasmi stāstīt par dāvaniņu.		Dāvana	Konfekte	
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Sniedziņš"	
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"		
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie	
		Vingrināt skaidri, droši izrunāt vārdus; vingrināt ieelpu - izelpu.		Dziesmas	"Dāvana", "Eglīte", "Pēdiņas", "Čību, Čābu".	
		Vingrināt prasmi skaļi, droši runāt citu priekšā.		Dzejoļi	Ziemassvētku dzejoļi - svētkiem.	
		Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"	
		Vingrināt art.aparātu skaņas j izrunāšanai; vingrināt art. aparātu pareizai skaņu izrunāšanai (kopējie).	Piektdiena	Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi skaņas j izrunāšanai; art. parāta vingrinājumi - kopējie - "Jājam ar zirgu".	
		Vingrināt prasmi stāstīt par svētkiem.		Pārrunas	Par svētku svinēšanu.	
	Vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus, droši, izteiksmīgi runāt dzejoļus.	Dzejoļi		Ziemassvētku dzejoļi - svētkiem.		
	Vingrināt klausīšanās prasmi; papildināt vārdu krājumu.	Pasaka		"Vinnijs Pūks un viņa draugi"		
	Sagaidīsim jauno gadu	Vingrināt prasmi stāstīt par jaungada sagaidīšanu, svinēšanu.		Visu nedēļu	Attēli	Salūts, eņģelis, dabas skati.
		Vingrināt klausīšanās prasmi.			Brīvi pieejamie materiāli	Spīdumi, līme, papīrs.
		Vingrināt kora runu.			Grāmatas	"Dzejoļi mācai un brālim", "Aiz trejdeviņiem kalniem" u.c.
		Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem			Rotaļas	
Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa			"Pārslīņas"	

"salūts", "raķetes", "brīnumsvecītes".				
Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
Attīstīt izziņas procesus.	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Otrdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēlei.
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Pārslīgas"
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Trešdiena	Pirkstiņrotaļa	"Ko mēs, bērni, darīsim? Pelnu putru vārīsim".
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Ko mēs, bērni, darīsim? Pelnu putru vārīsim".
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot kopēju stāstījumu "Ziema"; vingrināt prasmi veidot gramatiski pareizus, loģiskus teikumus.	Piektdiena	Runas rotaļnodarbība	Art. aparāta vingrinājumi - kopējie; veidot stāstījumu "ziema".
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Vinnijs Pūks un viņa draugi"
	Vingrināt pastāstīt par "maniem" svētkiem.		Pārrunas	Par jaungada sagaidīšanu - kā "es" to sagaidīšu.

Marts

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums
Es smaržoju un garšoju	Vingrināt prasmi stāstīt par sajūtām, maņu orgāniem (degunu, mēli), to nozīmi cilvēka dzīvē un kopšanu.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Zaķīšu pirtīņa", enciklopēdijas.
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Rotaļas	"Ko Tu dzirdi?", "Kurš bērns runā?"
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "maņas", "garšas kārpiņas", "pasaule", "atpuls", "laime".			Attēli	Garšas un smaržas orgānu attēli (mēle, deguns).
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Brīvi pieejamie materiāli	Pašu izgatavoti skanošie mūzikas instrumenti (jogurta trauciņi, pupas, zirņi, grūbas, audums, dzija u.tml.)
	Attīstīt izziņas procesus.				
Es smaržoju un garšoju		Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Pūšana
		Vingrināt pirkstu muskulatūru, vingrināt balsis intonācijās.		Pirkstiņrotaļa	"Berni mājās sanākuši" - dažādās intonācijās
		Vingrināt prasmi klausīties pasaku; papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "pasaule", "atpuls", "laime".		Pasaka	Klausāmie pasaku par "Diegabiksi" (CD)
		Vingrināt prasmi siet mezglus; vingrināt uztvert uz auklas pogu, salmiņu, pērlīti.		Mezglu siešana; vēršana	Veidojam krelles no pērlītēm, salmiņiem, pogām, piesienot tās.
		Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Otrdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt prasmi klausīties pasaku; papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem.		Pasaka	Turpinām klausīties pasaku par "Diegabiksi" (CD)
		Turpināt vingrināt prasmi siet mezglus; turpināt vingrināt uzvērt uz auklas pogu, salmiņu, pērlīti.		Mezglu siešana; vēršana	Turpinām veidot krelles no pērlītēm, salmiņiem, pogām, piesienot tās.
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"Cipu, capu, vāverīte"
		Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Trešdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirkstiņrotaļa	"1 un 2,3 un 4"
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Rācenis"

	Vingrināt artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
	Vingrināt prasmi pareizi nosaukt norādīto skaņu.		Burtu rakstīšana	"Šurum, burum"
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Bučiņa"
	Vingrināt art.aparātu skaņas m pareizai izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot aprakstošu stāstījumu par mēli; vingrināt prasmi runāt gramatiski pareizos teikumos (runāt pilnos teikumos).	Piektdiena	Runas rotaļnodarbība	Art.aparāta vingrinājumi skaņas v izrunāšanai; stāstījums par "Mēli"
	Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balss intonācijas.		Pirkstiņrotaļa	"Bērni mājās sanākuši"
	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.		Pasaka	"Skaistule un briesmonis"

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Lai ks	Darbības veids	Nosaukums	
Manas rokas un kājas	<i>Vingrināt prasmi stāstīt par roku un kāju nozīmi cilvēka dzīvē; to kopšanu.</i>		Visu nedēļu	Grāmatas	"Trīs siventīni", "Brēmenes muzikanti", "Septiņi kazlēni un vilks" u.c.	
	<i>Vingrināt kora runu.</i>			Attēli	Cilvēka ķermeņa/tā uzbūve.	
	<i>Vingrināt klausīšanās prasmi.</i>			Rotaļas	"Kurš to teica?", "Kā katrs iet?" u.c.	
	<i>Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem - pirkstu nosaukumiem, poļi, locītava, papēdis.</i>			Brīvi pieejamie materiāli	Dažādi sienamie materiāli (koka keda ar aukliņu), veramie dzīvnieki, figūras utt.	
	<i>Vingrināt pirkstu muskulatūru.</i>	Vingrināt pirkstu muskulatūru.		Pirmdiena	Pirkstiņrotaļa	"Pirksti"
	<i>Attīstīt izziņas procesus.</i>	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.			Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
		Vingrināt prasmi stāstīt par redzēto - par filmu - atstāstīt.	Filma		"Gardēdis"	
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu.	Otrdiena	Pasaka	"Nagu melnumi"	
		Vingrināt ieelpu - izelpu; vingrināt skaidri izrunāt dziesmas vārdus.		Dziesma	"Joka pēc alfabēts"	
		Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt balss intonācijas.		Pirkstiņrotaļa	"Bērni mājās sanākuši" - dažādās intonācijās.	
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Trešdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie	
		Vingrināt veidot aprakstošu stāstījumu par rotaļlietām (izskatu).		Pārrunas	Rotaļlietas	
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Suns par bērnu glābēju"	
		Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Ceturtdiena	Pirkstiņrotaļa	"Pirksti"	
		Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt pirkstu muskulatūru, roku koordināciju.		Pārrunas	Par trauku mazgāšanu - mazgājam rotaļu traukus.	
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle	
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.	Piektdiena	Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Varde par palīgu"	
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle	
		Vingrināt izdomāt un uzdot aprakstošas mīklas par ķermeņa daļām.		Mīklas	Aprakstošās mīklas par ķermeņa daļām.	
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.	Piektdiena	Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Zelta zivtiņa"	
	Vingrināt art.aparātu pareizai dz izrunāšanai; vingrināt prasmi saklausīt un nosaukt pēdējo skaņu vārdos.	Runas rotaļnodarbība		Art.aparāta vingrinājumi dz izrunāšanai; nosaukt pēdējo skaņu vārdos.		
	Vingrināt prasmi veidot loģiskus, gramatiski pareizos teikumos. Veidot stāstījumu "Aijas piektdiena".	Parunas		Stāstījuma veidošana Āijas piektdiena" (iztēle).		
	Vingrināt pareizi nosaukt burtus/skaņas.		Burti	"Šurum, burum"		

		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdu krājumu; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Kalns, augot atveries!"
Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums
Pavasaris klāt!	Vingrināt prasmi stāstīt par pavasari.		Visu nedēļu	Grāmatas	"Meža dzīvnieku enciklopēdija", "pasaules dzīvnieki - enciklopēdija", "Rūķu gadalaiki" u.c.
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Attēli	Dažādas pavasara ainava.
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem: "sniegpulkstenītes", "tulpes", "gājputni".			Brīvi pieejamie materiāli	Zariņi, dzija, zirņi, kociņi u.c.
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.			Rotaļas	"Pavasaris", "Diena un nakts", "Figūras".
	Attīstīt izziņas procesus.	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pirmdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Ieelpa, izelpa
	Vingrināt kora runu.	Vingrināt prasmi pareizi izrunāt vārdus; papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem - masališi, gana.		T.dz.	Ai, odiņi, masališi, Nenāciet šovasar. Jau es gana šūpojosī, Visas trīs lieldienīšas.
		Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi klausīties; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.	Otrdiena	Pasaka	Rūķu gadalaiki - pavasaris
		Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt skaidri izrunāt vārdus.		Pirkstiņrotaļa	Saule un mēness"
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Trešdiena	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Mēle
		Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi klausīties; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Rūķu gadalaiki - vasara
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdiena	Art.aparāta vingrinājumi	Lūpas
		Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt prasmi skaidri izrunāt vārdus.		Pirkstiņrotaļa	"Pavasara zvaniņš"
		Vingrināt prasmi pareizi, skaidri izrunāt vārdus; papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem.		Dziesma	"Kluk, kluk, kluk, es deju oliņas"
		Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi klausīties; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.	Piektdiena	Pasaka	Rūķu gadalaiki - rudens
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
		Vingrināt prasmi pastāstīt par savu vērojumu; papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem.	Piektdiena	Pārrunas	Par izplaucētiem zariem/pumpuriem.
		Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi klausīties; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Rūķu gadalaiki - ziema
		Vingrināt art. aparātu pareizai līdzskaņu izrunāšanai; vingrināt veidot stāstījumu par sižeta attēlu (3 bērni); vingrināt veidot gramatiski pareizus, loģiskus teikumus.		Runas rotaļnodarbība	Art.aparāta vingrinājumi līdzskaņu izrunāšanai; veidot stāstījumu par sižeta attēlu.
		Vingrināt prasmi izdomāt un uzdot aprakstošās mīklas par pavasari.	Piektdiena	Mīklas	Pašiem izdomāt, uzdot aprakstošās mīklas par pavasari.
		Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi klausīties; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Lielā zivs".

Tēma	Mērķis	Uzdevums	Laiks	Darbības veids	Nosaukums
Nāc, nākdama, Lielā diena!	Vingrināt prasmi stāstīt par Lieldienām, to svinēšanu, simboliem, tradīcijām.		Visu nedēļu	Attēli	"Lieldienas", "Svētku enciklopēdija bērniem" u.c.
	Vingrināt klausīšanās prasmi.			Brīvi pieejamie materiāli	Dzija, kartona olas.
	Vingrināt kora runu.			Grāmatas	Rūķu gadalaiki
	Papildināt vārdu krājumu ar jēdzieniem "pavasara saulgrieži", "pūpoli", "čaumala".	Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt skaidri izrunāt vārdus.		Pirmdienā	Rotaļas
	Vingrināt pirkstu muskulatūru.	Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Pirmdienā	Pirkstiņrotaļa	"Zinu, zinu, bet neteikšu"
	Attīstīt izziņas procesus.	Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdus krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
				Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Lielais gailis"
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Otrdienā	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
		Papildināt vārdu krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt pirkstu muskulatūru, roku koordināciju.		Pārrunas	Par pupu sēšanu, sekliņu sēšanu.
		Vingrināt prasmi pareizi izrunāt vārdus; vingrināt prasmi uzstāties citu priekšā.		T.dz.	Ai, odiņi, masališi, Nenāciet šovasar. Jau es gana šūpojosi, Visas trīs lieldieniņas.
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdus krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Viszinis".
		Vingrināt prasmi pareizi, skaidri, droši izrunāt vārdus.	Otrdienā	T.dz.	Ai, odiņi, masališi, Nenāciet šovasar. Jau es gana šūpojosi, Visas trīs lieldieniņas.
		Vingrināt ieelpu - izelpu; vingrināt skaidri izrunāt dziesmas vārdus.		Dziesma	"Kluk, kluk, kluk, es deju oliņas"
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.		Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Ieelpa, izelpa
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdus krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Netici blēņām!"
		Vingrināt art.aparātu pareizai skaņu izrunāšanai.	Ceturtdienā	Artikulācijas aparāta vingrinājumi	Kopējie
		Vingrināt prasmi stāstīt par nosvinētajiem svētkiem.		Pārrunas	Pārrunas par Lieldienu svinēšanu PII.
		Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt skaidri izrunāt vārdus.		Pirkstiņrotaļa	"Zinu, zinu, bet neteikšu"
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdus krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Pieci stiprinieki"
		Vingrināt art.aparātu līdzskaņu izrunāšanai; vingrināt prasmi veidot stāstījumu par sižeta attēlu (3 bērni); vingrināt prasmi veidot loģiskus, gramatiski pareizus teikumus.	Piektdienā	Runas rotaļnodarbība	Art.aparāta vingrinājumi līdzskaņu izrunāšanai; veidot stāstījumu par sižeta attēlu.
		Vingrināt prasmi stāstīt par lieldienu kompozīcijām.		Pārrunas	Lieldienu kompozīciju izstāde
		Vingrināt pirkstu muskulatūru; vingrināt pastāstīt par savu saīto olu.		Olu tīšana	Tīt kartona olas ar dziju
		Vingrināt prasmi klausīties; papildināt vārdus krājumu ar jauniem jēdzieniem; vingrināt prasmi uzdot jautājumus.		Pasaka	Latviešu tautas pasaka "Suns par kurpnieku"

Anketa – grupu skolotājām

Labdien! Pētot teorētisko literatūru Santa Skoboļeva noskaidrojusi iekļaujošo izglītību vecinošos faktoros pirmsskolas vidējā vecuma grupā rotaļās. Taču, lai noskaidrotu, kuri iekļaujošos izglītību veicinošie faktori ir vissvarīgākie, lūdz Jūs aizpildīt anketu. Anketa ir anonīma. Rezultāti tiks izmantoti tikai apkopotā veidā.

Lūdzu, komentējiet katru iekļaujošo izglītību veicinošo faktoru – kā tas parādās Jūsu grupā!

1. Aptverams ( ) bērnu skaits pirmsskolas vidējā (4 – 5) vecuma grupā. *(Iekavās, lūdzu, ierakstiet, cik, Jūsuprāt, bērniem jābūt vispārizglītojošā grupā, lai skaitītos aptverams bērnu skaits, ja darbu veic 1 pedagogs!)*

2. Vides un atmosfēras atbilstība iekļaujošām prasībām – atbildoši valodas traucējumu specifikai (pietiekoši daudz uzskates materiālu, brīvi pieejami spogulīši, dažādi materiāli pirkstu muskulatūras attīstībai, iespēja sarunāties, klausīties skaņās, klusumā u.tml.).

3. Bērna drošības izjūta (gan fiziskā, gan emocionālā).

4. Bērna pozitīvā attieksme pret sevi (tic, ka var un spēj, līdz ar to grib izdarīt dažādas rotaļu darbības).

5. Ģimenes atbalsts (iedrošina bērnu, palīdz ik uz soļa).

6. Ģimenes pozitīva attieksme pret iekļaušanos PII (jebkuru bērnu ar val. Traucējumiem var iekļaut „mūsu” grupā).

7. Skolotājas labvēlīgā attieksme pret iekļaujamo bērnu (atbalsts, vēlme palīdzēt iekļaujamajam bērnam, ticība, ka viņš var rotaļāties vispārizglītojošajā pirmsskolas grupā).

8. Grupas bērnu pozitīva attieksme pret bērnu, kuram ir kādi valodas traucējumi.

9. Saprotība, iejūtīga bērnu savstarpējā attieksme grupā (abpusēji saprotība attieksme).

10. Pirmsskolas izglītības iestādes darbinieku un vecāku veiksmīga, saskaņota sadarbība.

11. Bērna un skolotāju sadarbība.

12. Pedagogu sagatavotība darbam iekļaujošā grupā (pietiekošas zināšanas, materiālu pieejamība darbam ar iekļaujošu bērnu).

13. Pedagoģa spēja izvēlēties piemērotas, atbilstošas metodes.

14. Papildus speciālistu pieejamība (asistents, psihologs, logopēds u.c.).

Cits.....

Paldies par atsaucību!

Anketa - vecākiem

Labdien! Esmu LU Izglītības zinātņu maģistra programmas studente Santa Skoboļeva. Veicu pētījumu „Bērna valodas veidošanās pirmsskolas izglītības iestādē 4 – 5 gadu vecumā”. Veicot pētījumu, vēlos noskaidrot, cik liela loma ir vecākiem, viņu sadarbībai ar bērnu, lai bērni varētu veiksmīgi attīstīt savu valodu. Tāpēc lūdzu Jūs aizpildīt anketu. Anketa ir anonīma, rezultāti tiks parādīti apkopotā veidā.

Jau iepriekš – **paldies** par atsaucību un iesaistīšanos pētījumā!

1. Cik bieži nedēļā mājās Jūs veicat šādas aktivitātes:

	Bieži	Dažreiz	Nekad vai gandrīz nekad
- Lasāt grāmatas _____	○	○	○
- Stāstāt stāstus _____	○	○	○
- Dziedat dziesmas _____	○	○	○
- Spēlējaties ar alfabēta rotaļlietām _____ (klucīšiem ar burtiņiem vai alfabēta burtiņiem)	○	○	○
- Runājat par to, ko darāt _____	○	○	○
- Spēlējat vārdu spēles _____	○	○	○
- Rakstāt burtus vai vārdus _____	○	○	○
- Skaļi lasāt etiķetes un uzrakstus _____	○	○	○
- Apmeklējat bibliotēku _____	○	○	○
- Skatāties televīzijas programmas _____ vai video ar subtitriem; pārrunājat redzēto	○	○	○

2. Parasti nedēļā, cik daudz Jūs lasāt sava prieka pēc, ieskaitot grāmatas, žurnālus, avīzes, darbam nepieciešamo literatūru?

Mazāk kā 1 stundu

- 1 – 5 stundas nedēļā
- 6 – 10 stundas nedēļā
- Vairāk kā 10 stundas nedēļā

3. Apmēram, cik bērnu grāmatu Jums ir mājās?

- 0 – 10 grāmatas
- 11 – 25 grāmatas
- 26 – 50 grāmatas
- 51 – 100 grāmatas
- Vairāk kā 100 grāmatas

4. Kāda ir pabeigta izglītība bērna mātei (vai patēvam, aizbildnim)?

- Nepabeigta pamatskolas vai negāja skolā
- Pabeigta pamatskola
- Pabeigta vidusskola
- Pabeigta pēcvidējā izglītība (profesionālā izglītība pēc vidējās, kas nav augstākā)
- Pabeigta profesionālā augstākā izglītība (1. un 2. pakāpes)
- Iegūts bakalaura zinātniskais grāds
- Iegūts maģistra vai augstākais zinātniskais grāds
- Nav norādīts atbilstošs variants

5. Kāda ir pabeigta izglītība bērna tēvam (vai patēvam, aizbildnim)?

- Nepabeigta pamatskolas vai negāja skolā
- Pabeigta pamatskola
- Pabeigta vidusskola

- Pabeigta pēcvidējā izglītība (profesionālā izglītība pēc vidējās, kas nav augstākā)
- Pabeigta profesionālā augstākā izglītība (1. un 2. pakāpes)
- Iegūts bakalaura zinātniskais grāds
- Iegūts maģistra vai augstākais zinātniskais grāds
- Nav norādīts atbilstošs variants

6. Kurš no nosauktajiem variantiem vislabāk norāda uz tēva nodarbinātību?

- Pilna apmaksāta darba slodze (1 vai vairākas slodzes, darbs vairākās nepilnās slodzēs)
- Nepilnas slodzes apmaksāts darbs
- Nestrādā apmaksātu darbu (meklē darbu)
- Cits variants

7. Kurš no nosauktajiem variantiem vislabāk norāda uz mātes nodarbinātību?

- Pilna apmaksāta darba slodze (1 vai vairākas slodzes, darbs vairākās nepilnās slodzēs)
- Nepilnas slodzes apmaksāts darbs
- Nestrādā apmaksātu darbu (meklē darbu)
- Cits variants

PALDIES!

Novērošanas karte – Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „Y”

Bērns:

Novērošanas laiks/datums:

	Kritēriji	4 - 5 gadi
		Aprīlis
1	Runā īsus dzejolišus, tautasdziesmas	
2	Var nosaukt priekšmetus, dzīvas būtnes un dabas parādības	
3	Atšķir dabā dzirdamās skaņas	
4	Atdarina dabā dzirdamās skaņas	
5	Skaidri izrunā visas skaņas	
6	Saprot vārdu tuvās nozīmēs	
7	Saprot vārdus pretējās nozīmēs	
8	Var pastāstīt par sižeta attēlu	
9	Secīgi un gramatiski pareizi prot pastāstīt par savām gaitām, dabā novēroto, cilvēku rīcību (3 - 5 teikumi)	
10	Izdomā iesāktā stāsta nobeigumu, sacer iespējamo tālāko notikumu attīstību	
11	Var atstāstīt nelielu stāstu vai notikumu	
12	Veido teikumus, ja dots teikuma priekšmets un izteicējs, vai arī kāds cits teikuma loceklis	
13	Saklausa un izdala skaņas vārda sākumā	
14	Saklausa un izdala skaņas vārda beigās	
15	Izdoma vārdus ar norādīto skaņu	
16	Atbild uz jautājumiem	
17	Uzdod jautājumus	

Vērtējums:

0	Nav novērots
1	Attīstās, var novērot, bet reti
2	Daļēji - prot, zina, spēj paveikt ar pieaugušā palīdzību
3	Jā, prot, zina, spēj paveikt patstāvīgi

Novērošanas karte – Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde „X”

Bērns:

Novērošanas laiks/datums:

--	--

	Kritēriji	4 - 5 gadi	
		Sept.	Aprīlis
1	Runā īsus dzejolišus, tautasdziesmas		
2	Var nosaukt priekšmetus, dzīvas būtnes un dabas parādības		
3	Atšķir dabā dzirdamās skaņas		
4	Atdarina dabā dzirdamās skaņas		
5	Skaidri izrunā visas skaņas		
6	Saprot vārdu tuvās nozīmēs		
7	Saprot vārdus pretējās nozīmēs		
8	Var pastāstīt par sižeta attēlu		
9	Secīgi un gramatiski pareizi prot pastāstīt par savām gaitām, dabā novēroto, cilvēku rīcību (3 - 5 teikumi)		
10	Izdomā iesāktā stāsta nobeigumu, sacer iespējamo tālāko notikumu attīstību		
11	Var atstāstīt nelielu stāstu vai notikumu		
12	Veido teikumus, ja dots teikuma priekšmets un izteicējs		
13	Saklausa un izdala skaņas vārda sākumā		
14	Saklausa un izdala skaņas vārda beigās		
15	Izdoma vārdus ar norādīto skaņu		
16	Atbild uz jautājumiem		
17	Uzdod jautājumus		

Vērtējums:

0	Nav novērots
1	Attīstās, var novērot, bet reti
2	Daļēji - prot, zina, spēj paveikt ar pieaugušā palīdzību
3	Jā, prot, zina, spēj paveikt patstāvīgi

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādēs „X” kritēriju rezultātu salīdzinājums
(septembris – aprīlis)

grupa	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
k1 septembris	21	3,00	,000 ^a	,000
aprīlis	21	3,00	,000 ^a	,000
k2 septembris	21	3,00	,000 ^a	,000
aprīlis	21	3,00	,000 ^a	,000
k3 septembris	21	3,00	,000 ^a	,000
aprīlis	21	3,00	,000 ^a	,000
k4 septembris	21	2,95	,218	,048
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k5 septembris	21	2,29	,717	,156
aprīlis	21	2,67	,577	,126
k6 septembris	21	1,29	,463	,101
aprīlis	21	2,62	,498	,109
k7 septembris	21	1,90	,436	,095
aprīlis	21	2,95	,218	,048
k8 septembris	21	1,95	,218	,048
aprīlis	21	2,95	,218	,048
k9 septembris	21	2,24	,436	,095
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k10 septembris	21	1,71	,561	,122
aprīlis	21	2,81	,402	,088
k11 septembris	21	2,29	,463	,101
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k12 septembris	21	2,05	,218	,048
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k13 septembris	21	1,57	,507	,111
aprīlis	21	2,95	,218	,048
k14 septembris	21	1,05	,218	,048
aprīlis	21	2,43	,507	,111
k15 septembris	21	1,05	,218	,048
aprīlis	21	2,48	,512	,112
k16 septembris	21	2,857	,3586	,0782
aprīlis	21	3,000	,0000	,0000
k17 septembris	21	2,33	,483	,105
aprīlis	21	3,00	,000	,000

a. t cannot be computed because the standard deviations of both groups are 0.

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means							
								95% Confidence Interval of the Difference		
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper	
k4	Equal variances assumed	4,432	,042	-1,000	40	,323	-,048	,048	-,144	,049
	Equal variances not assumed			-1,000	20,000	,329	-,048	,048	-,147	,052
k5	Equal variances assumed	1,800	,187	-1,896	40	,065	-,381	,201	-,787	,025
	Equal variances not assumed			-1,896	38,256	,066	-,381	,201	-,788	,026
k6	Equal variances assumed	1,585	,215	-8,990	40	,000	-1,333	,148	-1,633	-,1034
	Equal variances not assumed			-8,990	39,793	,000	-1,333	,148	-1,633	-,1034
k7	Equal variances assumed	3,712	,061	-9,839	40	,000	-1,048	,106	-1,263	-,832
	Equal variances not assumed			-9,839	29,412	,000	-1,048	,106	-1,265	-,830
k8	Equal variances assumed	,000	1,000	-14,849	40	,000	-1,000	,067	-1,136	-,864
	Equal variances not assumed			-14,849	40,000	,000	-1,000	,067	-1,136	-,864
k9	Equal variances assumed	52,893	,000	-8,000	40	,000	-,762	,095	-,954	-,569
	Equal variances not assumed			-8,000	20,000	,000	-,762	,095	-,961	-,563
k10	Equal variances assumed	4,277	,045	-7,273	40	,000	-1,095	,151	-1,400	-,791
	Equal variances not assumed			-7,273	36,284	,000	-1,095	,151	-1,401	-,790
k11	Equal variances assumed	88,889	,000	-7,071	40	,000	-,714	,101	-,918	-,510
	Equal variances not assumed			-7,071	20,000	,000	-,714	,101	-,925	-,504

k12 Equal variances assumed	4,432	,042	- 20,00 0	40, 000	-952	,048	-1,049	-856
Equal variances not assumed			- 20,00 0	20,00, 000	-952	,048	-1,052	-853
k13 Equal variances assumed	75,625	,000	- 11,46 3	40, 000	-1,381	,120	-1,624	- 1,137
Equal variances not assumed			- 11,46 3	27,16, 000	-1,381	,120	-1,628	- 1,134
k14 Equal variances assumed	75,625	,000	- 11,46 3	40, 000	-1,381	,120	-1,624	- 1,137
Equal variances not assumed			- 11,46 3	27,16, 000	-1,381	,120	-1,628	- 1,134
k15 Equal variances assumed	88,404	,000	- 11,76 7	40, 000	-1,429	,121	-1,674	- 1,183
Equal variances not assumed			- 11,76 7	27,04, 000	-1,429	,121	-1,678	- 1,179
k16 Equal variances assumed	19,200	,000	-1,826	40, 075	-1,429	,0782	-3,010	,0153
Equal variances not assumed			-1,826	20,00, 083	-1,429	,0782	-3,061	,0204
k17 Equal variances assumed	160,000	,000	-6,325	40, 000	-667	,105	-880	-454
Equal variances not assumed			-6,325	20,00, 000	-667	,105	-887	-447

Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „X” un Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes „Y”
kritēriju salīdzinājums (aprīlis)

grupa	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
k1 kontrolgrupa	20	2,50	,607	,136
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k2 kontrolgrupa	20	2,65	,489	,109
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k3 kontrolgrupa	20	2,80	,410	,092
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k4 kontrolgrupa	20	2,40	,503	,112
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k5 kontrolgrupa	20	2,25	,550	,123
aprīlis	21	2,67	,577	,126
k6 kontrolgrupa	20	1,90	,641	,143
aprīlis	21	2,62	,498	,109
k7 kontrolgrupa	20	1,95	,686	,153
aprīlis	21	2,95	,218	,048
k8 kontrolgrupa	20	2,50	,513	,115
aprīlis	21	2,95	,218	,048
k9 kontrolgrupa	20	2,35	,587	,131
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k10 kontrolgrupa	20	2,35	,587	,131
aprīlis	21	2,81	,402	,088
k11 kontrolgrupa	20	2,50	,607	,136
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k12 kontrolgrupa	20	2,05	,605	,135
aprīlis	21	3,00	,000	,000
k13 kontrolgrupa	20	2,10	,852	,191
aprīlis	21	2,95	,218	,048
k14 kontrolgrupa	20	2,05	,826	,185
aprīlis	21	2,43	,507	,111
k15 kontrolgrupa	20	2,00	,795	,178
aprīlis	21	2,48	,512	,112
k16 kontrolgrupa	20	2,600	,5026	,1124
aprīlis	21	3,000	,0000	,0000
k17 kontrolgrupa	20	2,65	,489	,109
aprīlis	21	3,00	,000	,000

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
									95% Confidence Interval of the Difference	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper
k1	Equal variances assumed	127,213	,000	-3,777	39	,001	-,500	,132	-,768	-,232
	Equal variances not assumed			-3,684	19,000	,002	-,500	,136	-,784	-,216
k2	Equal variances assumed	201,976	,000	-3,280	39	,002	-,350	,107	-,566	-,134
	Equal variances not assumed			-3,199	19,000	,005	-,350	,109	-,579	-,121
k3	Equal variances assumed	35,512	,000	-2,235	39	,031	-,200	,089	-,381	-,019
	Equal variances not assumed			-2,179	19,000	,042	-,200	,092	-,392	-,008
k4	Equal variances assumed	479,415	,000	-5,474	39	,000	-,600	,110	-,822	-,378
	Equal variances not assumed			-5,339	19,000	,000	-,600	,112	-,835	-,365
k5	Equal variances assumed	,076	,784	-2,363	39	,023	-,417	,176	-,773	-,060
	Equal variances not assumed			-2,366	39,000	,023	-,417	,176	-,773	-,061
k6	Equal variances assumed	,046	,830	-4,025	39	,000	-,719	,179	-1,080	-,358
	Equal variances not assumed			-4,000	35,858	,000	-,719	,180	-1,084	-,354
k7	Equal variances assumed	11,309	,002	-6,367	39	,000	-1,002	,157	-1,321	-,684
	Equal variances not assumed			-6,238	22,635	,000	-1,002	,161	-1,335	-,670
k8	Equal variances assumed	85,848	,000	-3,706	39	,001	-,452	,122	-,699	-,205

	Equal variances not assumed			-3,642	25,396	,001	-,452	,124	-,708	-,197
k9	Equal variances assumed	94,596	,000	-5,076	39	,000	-,650	,128	-,909	-,391
	Equal variances not assumed			-4,951	19,000	,000	-,650	,131	-,925	-,375
k10	Equal variances assumed	7,508	,009	-2,936	39	,006	-,460	,157	-,776	-,143
	Equal variances not assumed			-2,909	33,442	,006	-,460	,158	-,781	-,138
k11	Equal variances assumed	127,213	,000	-3,777	39	,001	-,500	,132	-,768	-,232
	Equal variances not assumed			-3,684	19,000	,002	-,500	,136	-,784	-,216
k12	Equal variances assumed	14,202	,001	-7,203	39	,000	-,950	,132	-1,217	-,683
	Equal variances not assumed			-7,025	19,000	,000	-,950	,135	-1,233	-,667
k13	Equal variances assumed	37,566	,000	-4,436	39	,000	-,852	,192	-1,241	-,464
	Equal variances not assumed			-4,339	21,368	,000	-,852	,196	-1,260	-,444
k14	Equal variances assumed	2,913	,096	-1,779	39	,083	-,379	,213	-,809	,052
	Equal variances not assumed			-1,759	31,271	,088	-,379	,215	-,817	,060
k15	Equal variances assumed	,849	,362	-2,292	39	,027	-,476	,208	-,896	-,056
	Equal variances not assumed			-2,269	32,200	,030	-,476	,210	-,904	-,049
k16	Equal variances assumed	479,415	,000	-3,649	39	,001	-,4000	,1096	-,6217	-,1783
	Equal variances not assumed			-3,559	19,000	,002	-,4000	,1124	-,6352	-,1648
k17	Equal variances assumed	201,976	,000	-3,280	39	,002	-,350	,107	-,566	-,134
	Equal variances not assumed			-3,199	19,000	,005	-,350	,109	-,579	-,121